

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLGİLER ANABİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

**TARİH DERSİNDEN SOSYAL BİLGİLERE TÜRKİYE’DE
ORTAOKUL DÜZEYİNDE TARİH ÖĞRETİMİNDE
DEĞİŞİM VE SÜREKLİLİK**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SÜLEYMAN BADILLI

DANIŞMAN

PROF. DR. REFİK TURAN

AKSARAY-2025

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLGİLER ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

**TARİH DERSİNDEN SOSYAL BİLGİLERE TÜRKİYE’DE
ORTAOKUL DÜZEYİNDE TARİH ÖĞRETİMİNDE
DEĞİŞİM VE SÜREKLİLİK**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SÜLEYMAN BADILLI

DANIŞMAN : PROF. DR. REFİK TURAN
JÜRİ ÜYESİ : DOÇ. DR. HATİCE GEDİK
JÜRİ ÜYESİ : DOÇ. DR. HACER DOLANBAY

AKSARAY-2025

TELİF HAKLARI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren (....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Süleyman

Soyadı : BADILLI

Bölümü : Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilgiler Eğitimi Tezli Yüksek Lisans

İmza :

Teslim Tarihi :12.06.2025

TEZİN

Türkçe Adı: Tarih Dersinden Sosyal Bilgilere Türkiye’de Ortaokul Düzeyinde Tarih Öğretiminde Değişim ve Süreklilik

İngilizce Adı: From History to Social Studies: Change and Continuity in History Teaching at Secondary School Level in Turkey

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Süleyman BADILLI

İmza

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Süleyman BADILLI tarafından hazırlanan “Tarih Dersinden Sosyal Bilgilere Türkiye’de Ortaokul Düzeyinde Tarih Öğretiminde Değişim ve Süreklilik” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilgiler Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	<u>Kabul</u>	<u>Ret</u>	<u>İmza</u>
Danışman: Prof. Dr. Refik TURAN (Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Aksaray Üniversitesi)	☐	☐	
Üye: Doç. Dr. Hatice GEDİK (Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Aksaray Üniversitesi)	☐	☐	
Üye: Doç. Dr. Hacer DOLANBAY (Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Muş Alparslan Üniversitesi)	☐	☐	

Tez Savunma Tarihi: 21/04/2025

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun.....tarih vesayılı kararı ile onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Aybala ÇAYIR
İmza

TEŞEKKÜR SAYFASI

Bu tezin sayfalarında yer alan tüm cümlelerde uzun ve yorucu bir araştırma serüveninin ve bitmeyen bir öğrenme hevesinin izleri yatıyor. Yüksek lisans öğrenimim sürecinde bilgi ve deneyimlerime yenilerini eklerken, beni yalnız bırakmayan, bana her zaman inanan ve koşulsuz bir şekilde destek olan değerli insanlara derin bir minnet borçluyum.

Öncelikle, tez çalışmamda bana sadece bir danışman değil, aynı zamanda bir rehber ve büyük bir ilham kaynağı olan kıymetli tez danışmanım Prof. Dr. Refik Turan'a en içten dileklerimle şükranlarımı sunarım. Onun derin bilgisi, tükenmeyen sabrı, yapıcı eleştirileri ve ilham veren bakış açısı, akademik düşünce yapımı şekillendirmemde paha biçilmez bir role sahiptir.

Tez jüri komisyonunda yer alarak bu çalışmanın düzenlenmesine katkı sağlayan değerli hocalarım, Doç. Dr. Hacer Dolanbay ve Doç. Dr. Hatice Gedik'e yapıcı eleştirileri ve değerli yönlendirmeleri için teşekkür ederim. Onların titiz yaklaşımları sonucunda, bu tez daha nitelikli bir duruma geldi.

Akademik çalışmalarımda bana her zaman destek olan Dr. Öğretim Üyesi Semra Kılıç Karatay'a teşekkür ederim.

Eğitim hayatımın her aşamasında bilgi ve deneyimleriyle yolumu aydınlatan değerli öğretmenlerime minnettarım. Meslek hayatımda öğrenme ve öğretme arzumu canlı tutan sevgili öğrencilerime teşekkür ederim. Varlıklarıyla her zaman yanımda olan, kültürleri ve bilgileriyle evlatlarına rehberlik eden, sevgi ve değerleriyle beni yetiştiren sevgili anneme ve babama şükranlarımı sunarım. Her zaman yanımda olan, sarsılmaz destekleri ve anlayışlarıyla bana güç veren sevgili eşime ve canım çocuklarıma derin bir sevgiyle teşekkür ederim.

ÖZET

Tarih derslerinin yerine Sosyal Bilgiler derslerinin okutulmaya başlanmasından günümüze kadar geçen süreçte ortaokul düzeyinde tarih öğretiminde meydana gelen değişimin ortaya konulmasını amaçlayan bu çalışmada 1970 Ortaokul Tarih Programı, 1969 Sosyal Bilgiler Programı, 1985 Milli Tarih Programı ve 1998, 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları incelenmiştir. Ülkemizde Sosyal Bilgiler dersinin verilmesinden önce ortaokullarda uygulanan son Tarih dersi olan 1970 Ortaokul Tarih Programı, hümanist eğitim yaklaşımının izlerini taşımaktadır. 1973-1974 öğretim yılında ülke çapında uygulanmaya başlanan ilk Sosyal Bilgiler müfredatındaki tarih öğretimi, tarih kültürü oluşturma, vatandaşlık eğitimi verme, ulusal bilinci geliştirme, küresel vatandaşlığı ve barış eğitimi teşvik etme gibi kavramlar etrafında yapılandırılmıştır. 1985 yılında Sosyal Bilgiler dersi kaldırılmış, Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi dersleri getirilmiştir. Türk-İslam Sentezi ideolojisinden etkilenen Milli Tarih dersi, öğrencilere milliyet duygusu, Türk kimliği ve resmi ideolojiye bağlılık aşılama amaçlamıştır. 1998 yılında Milli Tarih dersinin yerini alan Sosyal Bilgiler dersi, tarih öğretimi yoluyla vatandaşlık bilinci, tarihsel değişim ve süreklilik anlayışı ve tarih yazım becerileri geliştirmeyi amaçlamıştır. 2005 yılında yapılandırmacı eğitim yaklaşımıyla birlikte güncellenen Sosyal Bilgiler programında tarih konularına daha az yer ayrılmış ancak tarih yazım becerilerini geliştirmeye odaklanan hedefler artırılmıştır. 2017 Sosyal Bilgiler programında tarih konularına daha az vurgu yapılmıştır. Ancak yapılandırmacı yaklaşımla tarih öğretimiyle ilgili değerler, beceriler, sözlü tarih ve yerel tarih gibi kavramların programa dâhil edilmesi, programda çok katmanlı tarih eğitimi yaklaşımının benimsendiğini göstermektedir. Bu çalışma ile tarih konularının, kültürel aktarım, vatandaşlık eğitimi ve üst düzey düşünme becerilerinin gelişimi amacıyla Sosyal Bilgiler müfredatına dâhil edildiği, farklı dönemlerde tarih konularına programlarda verilen ağırlığın değişmesinin politik ve toplumsal dönüşümler ve eğitim politikalarından etkilendiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Sosyal Bilgiler, Tarih Öğretimi, Milli Tarih.

Bilim Kodu : 11009

Sayfa Adedi : 128

Yazar : Süleyman BADILLI

Danışman : Prof. Dr. Refik TURAN

ABSTRACT

In this research, which aims to reveal the changes that have occurred in history teaching at the secondary school level since the Social Studies courses started to be taught instead of History courses until today, the 1970 Secondary School History program, the 1969 Social Studies program, the 1985 National History program, and the 1998, 2005 and 2017 Social Studies curricula were examined. The 1970 Middle School History course program, which was the last History course implemented in middle schools before the introduction of the Social Studies course in our country, bears the traces of the humanist education approach. History teaching in the first Social Studies curriculum, which was implemented nationwide in the 1973-1974 academic year, was structured around concepts such as creating a history culture, providing citizenship education, developing national consciousness, and encouraging global citizenship and peace education. In 1985, the Social Studies course was abolished, and National History, National Geography, and Civics courses were introduced. Influenced by the Turkish-Islamic Synthesis ideology, the National History course aimed to instill in students a sense of nationhood, Turkish identity, and adherence to the official ideology. The Social Studies course, which replaced National History in 1998, aimed to develop citizenship awareness, understanding of historical change and continuity, and historiographical skills through history instruction. With the transition to the constructivist education approach in 2005, the revised Social Studies curriculum allocated less space to history topics; however, it is evident that the objectives focused on developing historiographical skills were increased. The 2017 Social Studies curriculum demonstrates a continued trend of reduced emphasis on history topics. Nevertheless, the inclusion of concepts such as values, skills, oral history, and local history related to history instruction indicates the adoption of a multi-layered approach to history education within the curriculum. This study concludes that history topics have been incorporated into Social Studies curricula to facilitate cultural transmission, citizenship education, and the development of higher-order thinking skills. Furthermore, the placement of history topics within the curricula has been influenced by political and social transformations and educational policies.

Keywords : Social Studies, History Teaching, History of the Nation.

Science Code : 11009

Number of Pages : 128

Author : Süleyman BADILLI

Supervisor : Prof. Dr. Refik TURAN

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKLARI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR SAYFASI	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	1
1.1. Problem Durumu	3
1.2. Araştırmanın Amacı	5
1.3. Problem Cümlesi	5
1.4. Alt Problemler	6
1.5. Araştırmanın Önemi	6
1.6. Sınırlılıklar	7
1.7. Tanımlar	7
İKİNCİ BÖLÜM	9
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	9
2.1. Tarih Nedir?	9
2.2. Tarih Öğretimi ve Amaçları	10
2.3. Sosyal Bilgiler	12
2.4. Türkiye’de Sosyal Bilgiler Dersinin Okutulmaya Başlanması	15
2.5. Türkiye’de İlköğretim Düzeyinde Tarih Öğretimi	16
2.6. İlgili Literatür	21
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	31
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	31
3.1. Araştırmanın Modeli	31
3.2. Yöntem	31
3.3. Araştırmanın Temel Araştırma Materyalleri	32
3.4. Verilerin Toplanması ve Analizi	32
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	34
BULGULAR	34

4.1.Ortaokulda Uygulanan Son Tarih Dersi Öğretim Programı (1970) ve Ortaokullarda Tarih Öğretimi.....	34
4.1.1.Tarih Dersinin Genel Amaçları	35
4.1.2.Öğretim Programı'nın "Eğitim ve Öğretim İlkeleri" Bölümünde Tarih Öğretimi.....	35
4.1.3.Öğretim Programı'nın "Açıklamalar" Bölümünde Tarih Öğretimi	35
4.1.4.Ortaokul Tarih Dersi Öğretim Programı'nda Yer Verilen Tarih Konuları	37
4.2.Ortaokullarda Sosyal Bilgiler Dersinin Okutulmaya Başlanması ve Sosyal Bilgiler Dersi Kapsamında Tarih Öğretimi	42
4.2.1. Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Genel Amaçları	42
4.2.2. Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Açıklamalar	43
4.2.3. 1969 Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Yer Verilen Tarih Konuları	45
4.2.4.1969 Ortaokul Sosyal Bilgiler Programı'nda 1983 Yılında Gerçekleştirilen Değişiklikler	51
4.3.Ortaokullarda Sosyal Bilgiler Dersinin Kaldırılarak Milli Tarih Dersinin Okutulmaya Başlanması ve Milli Tarih Dersinin Tarih Öğretimi Üzerine Etkileri	52
4.3.1. Milli Tarih Dersinin Özel Amaçları	52
4.3.2. Milli Tarih Dersinin Öğretim Programında Açıklamalar	53
4.3.3. Milli Tarih Dersi Müfredat İçeriğinde Yer Verilen Konular.....	54
4.3.4. Milli Tarih Dersi Öğretim Programı'nda 1993 yılında Gerçekleştirilen Değişiklikler ve Bu Değişikliklerin Tarih Öğretimine Etkileri	58
4.4. Zorunlu Temel Eğitimin Sekiz Yıla Çıkarılması ve Ortaokullarda Tarih Öğretimi	60
4.4.1. Milli Tarih Dersinin Kaldırılmasının Ortaokul (İlköğretim) Düzeyinde Tarih Öğretimi Üzerindeki Etkileri	61
4.4.2. 1998 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Genel Amaçlarında Tarih Öğretimi.....	61
4.4.3. 1998 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Açıklamalarında Tarih Öğretimi.....	62
4.4.4. 1998 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Yer Verilen Tarih Konuları.....	62
4.5. 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Ortaokul (İlköğretim) Düzeyinde Tarih Öğretimi.....	68
4.5.1. 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Genel Amaçları	70
4.5.2. 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Beceriler Boyutunda Tarih Öğretimi.....	71
4.5.3. 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Değer Eğitimi Boyutunda Tarih Öğretimi	71
4.5.4. 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Açıklamalar Bölümünde Tarih Öğretimi.....	72

4.5.5. 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Yer Verilen Tarih Konuları	72
4.6. 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Tarih Öğretimi	74
4.6.1. 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Genel Amaçlarında Tarih Öğretimi.....	75
4.6.2. 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Beceriler Boyutunda Tarih Öğretimi.....	75
4.6.3. 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Değer Eğitimi Boyutunda Tarih Öğretimi	76
4.6.4. 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Açıklamalar Bölümünde Tarih Öğretimi	76
4.6.5. 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Yer Verilen Tarih Konuları	76
BEŞİNCİ BÖLÜM	80
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	80
5.1. Sonuç ve Tartışma.....	80
5.2. Öneriler	87
KAYNAKÇA	89
EKLER.....	100
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ TEZ DEĞERLENDİRME FORMU	114

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Ortaokul Tarih Dersi Öğretim Programı'nda Ortaokul 1. ve 2. Sınıf Düzeylerinde Yer Verilen Ünite ve Konular (1970).....	38
Tablo 2. Ortaokul Tarih Dersi Öğretim Programı'nda Ortaokul 3. Sınıf Düzeyinde Yer Verilen Ünite ve Konular.....	40
Tablo 3. 1969 Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Yer Alan Üniteler.....	45
Tablo 4. Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Yer Alan Tarih ile İlgili Ünite ve Konular (1969).....	46-47
Tablo 5. Ortaokul 1. Sınıf Milli Tarih Dersi İçeriğinde Yer Alan Ünite ve Konular (1985).....	55
Tablo 6. Ortaokul 2. Sınıf Milli Tarih Dersi İçeriğinde Yer Alan Ünite ve Konular (1985).....	56-57
Tablo 7. 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda Sınıflara Göre Yer Alan Üniteler.....	63
Tablo 8. İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi İçeriğinde Yer Alan Tarih İle İlgili Ünite ve Konular	63-64
Tablo 9. İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi İçeriğinde Yer Alan Tarih İle İlgili Ünite ve Konular.....	65-66

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
DOI	: Digital Object Identifier
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
NCSS	: National Council for Social Studies [Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi]
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TTKB	: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
URL	: Uniform Resource Loader
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Tarih, bireyin geçmişle günümüz arasında bağ kurmasını sağlayan, kurduğu bağ ile toplumda ve gelecekte kendi yerini konumlandırmasına yarayan, kendi atalarının insanlık âlemine ve medeniyete katkılarını anlamasına yardımcı olan bir bilim dalıdır (Vurucu, 2017, s.163). Tarih öğretimi geçmişte yaşanan sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmeler hakkında insanı ve toplumu bilgilendirmek ve bu bilgilendirmenin neticesinde insanı ve toplumu geleceğe hazırlamak maksadını taşır. Tarih öğretimi bireye iyi bir yorum gücü kazandırarak olaylar karşısında nasıl konum alması gerektiğini öğretir. Geçmişte yaşanan olayların günümüze yansımalarının değerlendirilmesi suretiyle geleceği inşa etmenin yollarını öğretir. Tarih öğretimi bireye başkalarını anlama kabiliyeti kazandırırken bireyin empati yeteneğini geliştirir. Tarih öğretiminin insana ve topluma katkılarında biri de hiç şüphesiz topluma millet olma bilincini kazandırmasıdır. Milletin birlik ve beraberlik içinde yaşamasıyla engellerin aşılmasının kolaylaşacağı bilincinin kazandırılması tarih öğretiminin amaçları arasındadır. Bu amaçlar doğrultusunda tarih öğretimi ile vatandaşlık bilinci kazandırmanın kesiştiği bir nokta ortaya çıkmaktadır. Vatandaşlık bilinci kazandırmanın en doğru ve bilimsel yolu formel öğrenmeler aracılığıyla okul eğitimi yoluyla bu bilinci vermektir. Okullarda vatandaşlık bilinci kazandırmak amacıyla Sosyal Bilgiler dersinden faydalanılmaktadır. Vatandaşlık bilinci kazandırmanın tarih ile olan bağlantısı nedeniyle Sosyal Bilgiler müfredatlarında Tarih konuları yer almaktadır (Şimşir ve Çetiner, 2021, s.39). Tarih konularının ağırlığı Sosyal Bilgiler müfredatı içerisinde zaman zaman değişiklik gösterse de Tarih öğretimi Sosyal Bilgiler dersi için her zaman temel teşkil eden konular arasında yer almıştır. Sosyal Bilgiler dersi, konularını farklı sosyal bilim disiplinlerinden almakla birlikte Tarih bilimi ve Tarih öğretiminin bu alanlarla ilişkisi Sosyal Bilgiler dersi için Tarih bilimini vazgeçilmez bir alan haline getirmektedir. Çünkü Sosyal Bilgiler müfredat ve içeriklerine konu olan tüm alanların tarihsel bir gelişimi söz konusudur. Bu tarihsel gelişimin tüm bu alanlardaki verilere yansımaları da Tarih bilimi ve öğretiminin önemini artırmaktadır. Ayrıca Sosyal Bilgilerin konusu insan ve yaşam olduğu için insanın yaşam serüveni olan tarihsel süreçleri anlaması bir bakıma insanın kendisini

anlamasıdır.

Sosyal Bilgiler dersinin temel amaçlarından birisi olan toplumsallaşmayı sağlama ve toplumsal varoluşa katkıda bulunmanın temelinde var olan tarih bilinci Türk eğitim sisteminde Sosyal Bilgiler dersi ile verilmesi amaçlanan temel hedeflerdendir. Toplumun tarihini bilmesi, tarihten ders alması, tarihin verdiği ders ile bugüne ve geleceğe yön vermesi Türk eğitim sisteminin en önemli hedefleri arasındadır. Bu nedenle Sosyal Bilgiler dersinin okutulmaya başlandığı tarihten günümüze kadar ülkemizde Sosyal Bilgiler dersi içerisinde tarih konularına mutlaka yer verilmiştir. Tarih konularının Sosyal Bilgiler dersi müfredatında ağırlığı değişmiş olsa bile ülkemizde Sosyal Bilgiler dersinin temelini oluşturan alanlardan biri mutlaka Tarih olmuştur. Sosyal Bilgiler dersi kapsamında değerlendirilebilecek derslere ilk olarak II. Abdülhamid döneminde iptidaîlerde yer verilmiştir. 1913 yılında bu derslerin içeriğinde birtakım değişiklikler olmuştur ancak Tarih dersi Sosyal Bilgiler içerikli derslerde mutlaka varlığını sürdürmüştür. 1926 yılından itibaren uygulanan programlarda Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi derslerine ayrı dersler olarak yer verilmiştir. Bu derslerin içeriklerinin Sosyal Bilgiler dersi kapsamına alınarak disiplinlerarası anlayışla okutulması 1960'lı yıllardan itibaren gerçekleşmiştir. 1962 yılında Toplum ve Ülke İncelemeleri adıyla bir ders oluşturulmuştur. 1969 yılında ise bu dersin adı Sosyal Bilgiler olarak değiştirilmiştir. 1969 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi içerikleri bütünleştirilmeden okutulmuştur (Turan, 2016, s. 258). Bu nedenle diğer sosyal bilim dalları 1969 programında yeterince yer bulamamıştır. Bu programda Tarih öğretiminde hümanist anlayışın etkileri görülmüştür. Hümanist Tarih öğretimi anlayışı milli bir tarih öğretimi anlayışından uzak olmakla eleştirilmiştir. 1969 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile uzunca bir süre Sosyal Bilgiler dersi olarak okutulan ders içerikleri 1980 yılında yaşanan askeri darbe ve darbenin ardından izlenen politikalar neticesinde değişime uğramıştır. Bu değişim içeriklerin ayrı dersler olarak okutulması sonucunu doğurmuştur. 1985 yılından itibaren Türkiye'de ortaokul düzeyinde disiplinlerarası Sosyal Bilgiler eğitimi yerine ayrı dersler olarak okutulan Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi dersleri programlarda yer bulmuştur. Bu anlayışla birlikte Milliyetçi Cephe hükümetleri döneminde gelişen tarih öğretiminde millileşme hareketleri Milli Tarih dersi programıyla Türk-İslam sentezi fikri ile Türk tarihi merkezli tarih dersi anlayışını doğurmuştur. Böylece vatandaşlık bilincinin Türk-İslam kültür ve anlayışı ekseninde verilmesi amaçlanmıştır (Turan, 2016, s. 259).

1998 yılında sekiz yıllık zorunlu eğitime geçiş sürecinde müfredat ve programlarda yaşanan değişim ve dönüşümden Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi dersleri de

etkilenmiştir. Ülkemizde yeniden çok disiplinli Sosyal Bilgiler anlayışına geçiş yapılmıştır. Ancak bu içerik ve müfredat çok disiplinli olmasına rağmen geleneksel eğitim yöntemleri üzerine inşa edilmiştir (Çatak, 2015, s. 85).

Milli Eğitim Bakanlığı 2005 yılında öğretim programlarında köklü değişiklikler yapmıştır. 2005 programıyla yaşanan köklü değişimden nasibini alan Sosyal Bilgiler dersi, yapılandırmacı yaklaşıma göre yeniden düzenlenmiş ve bu yaklaşım içerisinde de Tarih öğretimi önemini korumuştur. Bu programda 2017 yılında değişiklik yapılarak ders içeriklerinde düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemeler Sosyal Bilgiler dersi içerisindeki tarih konularını da etkilemiştir. Yapılandırmacı yaklaşımla birlikte Tarih konuları ayrı bir disiplin içerisinde verilmek yerine Sosyal Bilgiler anlayışının çok programlı ve disiplinlerarası anlayışı içerisinde kazanımlar ve değerler eğitimi mantığıyla verilmiştir (Turan, 2021, s. 163-164).

Sosyal Bilgiler içerikli derslerin tamamında tarihsel süreç içinde yaşanan değişim Tarih öğretimi etkilemiştir. Tarih öğretimi kimi zaman Sosyal Bilgiler dersinin temel mantığını ve dayanak noktasını oluşturmuş kimi zaman da tarih öğretimi yoluyla vatandaşlara sosyal olaylar ve siyasal düzenle ilgili eğitim verilmesi amaçlanmıştır. Değişimlerin nedeni ne olursa olsun tarih konuları ve Tarih öğretimi Sosyal Bilgiler dersinin temel yapısı içinde önemini her zaman korumuştur.

Bu çalışmada Sosyal Bilgiler dersi içeriğinin önemli bir kısmını oluşturan ve bu dersin temel amaçlarının şekillenmesinde temel disiplinlerden biri olan Tarih öğretiminin Sosyal Bilgiler dersi içindeki değişim ve dönüşümü konu edinilmiştir. Bu değişim ve dönüşümün nedenleri ve sonuçları ele alınmıştır. Değişim ve dönüşümün temel nedenleri arasında eğitim politikalarına yön veren bölgesel ve küresel sosyal ve siyasal olayların yanı sıra eğitim programlarına yön veren temel düşünce yapısının değişimi de sayılabilir. Bu çalışma çeşitli değişim ve dönüşümlerle birlikte Tarih öğretiminin Sosyal Bilgiler dersi içerisindeki ağırlığının dönemsel olarak yaşadığı değişimleri konu edinerek alan yazında bu konu ile ilgili bir kaynak oluşturmayı hedeflemektedir.

1.1. Problem Durumu

Eğitim, toplumların kendi değerlerini üyelerine kazandırma sürecidir. Bu nedenle eğitim, toplumların ve bu toplumların kurumsal yapısı olan devletlerin önemle üzerinde durduğu konulardan biridir. Çünkü eğitim, bireylerin toplum ile münasebetlerini, topluma bağlılıklarını, dünyaya bakış açılarını, gelecek planlarını etkilemekte ve bunlara yön vermektedir (Yavuz,

2016, s. 31). Eğitimin yön vereceği toplumsal yapının belirlenmesi bir bakıma eğitim- öğretim programlarının belirlenmesi ve işler hale getirilmesi ile mümkündür. Bu sebeple program belirleyiciler tarafından zaman zaman eğitim programlarında bazı değişiklikler ve yenilikler yapılmaktadır. Ortaokulda temel toplumsal değerlerin, tarih ile ilgili kavram, olay ve olguların, vatandaşlık bilincinin, uluslararası ilişkilerin, ulusal ve uluslararası ekonomik ilişkilerin üzerinde durulduğu ders alanı olan Sosyal Bilgiler alanı eğitim-öğretim programı düzenlenmesi yönüyle zaman zaman değişikliğe uğramış, değişen programlarda içerik ve işleniş yönüyle bazı farklılıklar oluşmuştur (Çatak, 2015, s. 69-94). Sosyal Bilgiler dersinin geniş tabanlı olması ve disiplinlerarası bir anlayışla hazırlanması dersin öğretim programlarının hazırlanması ve uygulanması ile ilgili bazı güçlükleri ortaya çıkarmaktadır. Çünkü bu dersin temel amaçlarından olan kültürel değerlere bağlı, vatandaşlık bilincine sahip, milli değerleri benimseyen ve bu değerlere sahip çıkan, uluslararası kültürel ilişkileri bilen, demokrasi bilinci kazanan bireyler yetiştirmek birçok alandan beslenen bir programın hazırlanmasını ve bu programda farklı disiplinlere yeterli ölçüde yer verilmesini gerektirmiştir (Uslu, 2014, s. 16). Sosyal Bilgiler dersinin içeriğini oluşturan disiplinlerden biri olan tarih disiplininin bu dersin özel ve genel amaçları ile yakından bağlantılı olması tarih disiplininin Sosyal Bilgiler öğretim programlarındaki önemini artırmaktadır. Bu nedenle öğretim programları değişse bile Sosyal Bilgiler dersinin kapsamında bu disipline belli ölçülerde yer verilmiştir.

Tarih, kısa bir tanımla geçmişte yaşamış insanları ve toplumları konu edinen bilimdir (Özlem, 1992, s. 11). Tarih disiplininin Sosyal Bilgiler ile bağlantısı, geçmişi öğrenerek bugünün yorumlanması ve böylece geleceğe yön verilmesi olarak açıklanabilir. Tarih disiplininin amaçlarından biri de budur. Çünkü tarih bilimi, geçmişteki toplumların nasıl yaşadığını ortaya çıkarıp, bugün yaşayan toplumların nasıl yaşadığını anlamaya ve geçmişi tanıtırken toplumların dünyada kendi yerlerini anlamalarına ve dünyada günümüzde konum almalarına yardımcı olmaktadır (Carr ve Fontana, 1992, s. 119).

Tarih, geniş bir bakış açısıyla geçmişte yaşamış insanların beklentileri, niyetleri, yaşadıkları, yaptıkları ile ilgili olarak ortaya konulmuş bilgiler ve betimlemeler olarak tanımlanır. Tarih disiplini, elde edilen kanıtların ışığında olayların gerçek neden ve biçimlerini sezmeye, anlamaya yardımcı olacak ipuçlarını bulmanın mümkün olacağı bir disiplindir (Özbaran, 1995, s. 133).

Sosyal Bilgiler, bireylerin toplumdaki yerini anlamalarını, geçmişi yorumlamalarını, güncel olayları kavramalarını ve geleceğe yönelik bilinçli kararlar almalarını sağlayan, insan ve toplum odaklı disiplinlerarası bir eğitim alanıdır. Bu ders, tarih ve coğrafyadan ekonomiye, siyasetten

hukuka kadar çeşitli sosyal bilimlerin temel bilgilerini, vatandaşlık sorumlulukları ve haklarıyla birleştirerek, sorumlu, katılımcı ve duyarlı vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlar (Avcı ve Taşer, 2024, s. 9).

Tarih disiplini, Sosyal Bilgiler dersinin temel hedeflerine ulaşmasında vazgeçilmez bir konumdadır. Toplumsal olayları, değişimleri ve süreklilikleri anlamak, bugünün dünyasını geçmişle ilişkilendirerek yorumlamak ve geleceğe yönelik bilinçli kararlar alabilmek için tarihsel bilgi ve düşünce becerileri büyük önem taşır. Tarih, öğrencilere farklı kültürleri, toplumsal yapıları ve insan deneyimlerini kavrama fırsatı sunarak empati gelişimine ve eleştirel düşünme yeteneklerinin pekişmesine katkıda bulunur. Bu yönüyle Tarih bilimi, sadece geçmiş öğrenmekten öte, bireylerin toplumsal varoluşlarını anlamalarına yardımcı olan bir araçtır.

Tarih, Sosyal Bilgiler dersi içeriğinin temel ve önemli bir bileşeni olup bu ders açısından büyük önem taşımaktadır. Tarih dersi Türkiye’de 1973-1974 öğretim yılına kadar ortaokullarda ayrı bir ders olarak okutulurken, bu tarihten itibaren Sosyal Bilgiler dersi kapsamında okutulmaya başlanmıştır. Ortaokullarda 1985 yılında Sosyal Bilgiler dersinin okutulmasına son verilerek tarih dersleri Milli Tarih dersi kapsamında okutulmaya başlanmış ve bu durum 1998 yılına kadar sürmüştür. 1998-1999 öğretim yılından itibaren Milli Tarih dersi kaldırılarak ilköğretim okullarının 4-7. sınıflarında konu bütünlüğünü esas alacak şekilde Sosyal Bilgiler dersi okutulmaya başlanmıştır. Ortaokullarda Sosyal Bilgiler dersinin okutulmaya başlandığı 1973-1974 öğretim yılından 2023 yılına kadar geçen süreçte gerek Sosyal Bilgiler dersi kapsamında, gerekse ayrı bir ders kapsamında gerçekleştirilen ortaokul (ilköğretim ikinci kademe) düzeyinde tarih öğretiminde meydana gelen değişimin ortaya konulması bu araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de ortaokullarda okutulmakta olan Tarih dersinin kaldırılarak yerine Sosyal Bilgiler dersinin okutulmaya başlandığı 1973-1974 öğretim yılından başlayarak 2023 yılına kadar geçen süreçte ortaokullarda tarih öğretiminde meydana gelen değişim ve sürekliliği ortaya koymak ve değerlendirmektir.

1.3. Problem Cümlesi

Araştırmanın problem cümlesi şöyledir: Türkiye’de ortaokullarda Tarih dersinin kaldırılarak

yerine Sosyal Bilgiler dersinin okutulmaya başlandığı 1973-1974 öğretim yılından 2023 yılına kadar geçen süreçte ortaokullarda (ilköğretim) tarih öğretiminde hangi değişiklikler meydana gelmiştir?

1.4. Alt Problemler

Araştırmada yukarıda belirtilen problem sorusu çerçevesinde belirlenen aşağıdaki alt problemlere yanıt aranmıştır:

- a) Türkiye’de ortaokullarda okutulmakta olan Tarih dersinin yerine 1973-1974 öğretim yılından itibaren Sosyal Bilgiler dersinin okutulmaya başlanması ortaokul düzeyinde tarih öğretimini nasıl etkilemiştir?
- b) 1985 yılından itibaren ortaokullarda Sosyal Bilgiler dersinin yerine Milli Tarih dersinin okutulmaya başlanması ortaokul düzeyinde tarih öğretimini nasıl etkilemiştir?
- c) Sekiz yıllık zorunlu temel eğitime geçilmesi üzerine 1998-1999 öğretim yılından itibaren ilköğretim okullarının 4-7. sınıflarında Sosyal Bilgiler dersinin okutulmaya başlanması ortaokul düzeyinde tarih öğretimini nasıl etkilemiştir?
- d) 2005-2006 öğretim yılından itibaren yapılandırmacı anlayışa geçilmesi ilköğretim II. kademe (ortaokul) düzeyinde tarih öğretimini nasıl etkilemiştir?
- e) 2017 yılında Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda gerçekleştirilen değişiklik ortaokul düzeyindeki tarih öğretimini nasıl etkilemiştir?

1.5. Araştırmanın Önemi

Türkiye’de 1973 yılına kadar ortaokullarda tarih öğretimi Tarih dersleri kapsamında gerçekleştirilirken, bu tarihten itibaren bu ders kaldırılmış ve tarih konuları Sosyal Bilgiler dersi kapsamına alınmıştır. Ortaokullarda Sosyal Bilgiler dersi 1985 yılına kadar okutulmuş, Sosyal Bilgiler dersi bu tarihte kaldırılarak yerine Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri isimli dersler okutulmaya başlanmıştır. 1997 yılında sekiz yıllık zorunlu temel eğitime geçilmesi üzerine ilköğretim okullarının 4-7. sınıflarında tekrar Sosyal Bilgiler dersi okutulmaya başlanmıştır. Böylece ortaokul düzeyinde tarih ve coğrafya öğretimi tekrar Sosyal Bilgiler dersi kapsamına alınmıştır. Sosyal Bilgiler dersi için 2005 ve 2017 yıllarında yeni öğretim programları hazırlanmıştır. Tüm bu bahsedilen değişikliklerin ortaokul (ilköğretim II.

kademe) düzeyinde tarih öğretimi üzerinde farklı etkilere yol açtığı muhakkaktır. Bu araştırma 1973-1974 yılından 2023 yılına kadar geçen süreçte yukarıda bahsedilen değişikliklerin ortaokul düzeyinde tarih öğretimi üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini ortaya koymayı ve değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın bu boyutuyla literatürde önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir. Ayrıca araştırma sonucunda araştırma bulgularına dayalı olarak ortaokul düzeyinde tarih öğretiminin geliştirilmesine yönelik oluşturulacak önerilerin de program tasarlایıcılar ve karar vericiler için önemli bir veri kaynağı olacağı değerlendirilmektedir.

1.6. Sınırlılıklar

1973-2023 yılları arasında ortaokul (ilköğretim II. Kademe) düzeyinde tarih öğretiminde meydana gelen değişim ve sürekliliği ortaya koymayı amaçlayan bu araştırma MEB tarafından 1970 yılında basılan Ortaokul Müfredatı içinde yer alan Tarih Dersi Müfredatı (1949 Ortaokul Programının belirli tarihlerde güncellenmiş hali), 1969 Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, 1985 Ortaokul Milli Tarih Programı, 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile sınırlıdır. Araştırma yukarıda belirtilen öğretim programları üzerinde gerçekleştirilmiştir.

1.7. Tanımlar

Değişim ve Süreklilik: Kronolojik tarih anlayışında tarihsel olayları tanımlamak için kullanılan süreklilik ve değişim kavramlarından süreklilik; tarihsel süreç içerisinde kültürel faktörlerin aynı kaldığı, çok az veya hiç değişimin olmadığı bir dönem anlamına gelirken; değişim, kültürel faktörlerin değiştiği ve kültür, yasalar, teknoloji ve/veya egemenlikte bir değişiklik anlamına gelebilen bir dönem anlamına gelir. Değişim ve süreklilik, tarihçilerin hem toplumların ve kültürlerin zaman içinde nasıl değiştiğini hem de belirli unsurların nasıl sabit kaldığını anlamaya çalıştıkları için, tarih çalışmasının temelini oluşturur.

Eğitim: Önceden belirlenmiş amaçlara göre insanların davranışlarında belli gelişmeler sağlamaya yarayan planlı etkiler sistemidir. Belirlenen amaçlar istikametinde nesilleri yönlendirme ve yetiştirme çalışmasıdır (Çelikkaya, 1991, s. 80).

Kazanım: Öğrenme süreci sonunda öğrencinin edinmesi gereken bilgi, beceri ve tutumlardır.

Müfredat: Eğitimin bir plan programa bağlanarak, eğitim içeriğinin düzenli bir şekilde verilmesine yarayan, dersin içeriğini belirten/gösteren belgedir.

Öğrenme Alanı: Benzer yapıdaki ünite, içerik ve temaların bir araya getirilerek oluşturulan bilgi bütünüdür.

Öğretim: Öğretilmesi istenen hedef ve davranışların öğrencilere kazandırılması için düzenlenen yaşantılar sürecidir (Başaran, 1989, s. 141).

Öğretim Programı: Bir öğretim kademesinde belli bir dersle ilgili öğrenme-öğretme faaliyetlerinin sistematik hale gelmesini sağlayan programdır.

Sosyal Bilgiler: Tarih, coğrafya, hukuk, ekonomi gibi farklı disiplinlerden oluşturulmuş ilkokul ve ortaokullarda okutulan bir derstir (Turan ve Karasu Avcı, 2018, s. 28). Sosyal bilgiler dersi, sosyal bilimler disiplinleri arasından seçilen bilgilerin ışığında öğrencilere sosyal hayatla ilgili temel bilgi ve becerileri kazandıran ve öğrencilerin toplumsal değerlere sahip olarak iyi vatandaş, iyi insan olmasını amaçlayan derstir.

Tarih: Geçmişte yaşananları zaman, yer ve fail belirterek, kaynakların ışığında objektif bir bakış açısıyla, sebep-sonuç ilişkisi içinde anlatan bilim dalıdır.

Tarih Eğitimi: Tarih konularının pedagojik ilkelere uygun bir şekilde öğretim düzeyine uygun bir anlayışla öğrencilere sunulmasıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Tarih Nedir?

Tarih kelimesi Arapça ve İbranice dillerini kapsayan Sami dil grubundan bir kelime olup *v-r-h* (*verrehe*) köküne dayanmaktadır. İbrani dilinde *yerah* kelimesi ay, kamer ya da ayı, hilali görme anlamında kullanılmıştır. Bu yönüyle tarihin manası, tarihi bir olayın tespiti, bu olayın meydana geldiği zamanı ve zaman dilimini ifade etmek üzere geliştirilmiştir. Tarih kelimesinin Batı dilleri yerindeki karşılığı Yunanca ‘*istoria*’ kelimesinden gelmektedir. Latince *historia*, Fransızca *histoire*, İngilizce *history*, İtalyanca *storia* şeklinde kullanılan tüm kelimeler genel olarak bilgi edinme, bildirme anlamlarında kullanılmıştır. Heredotos, *istoria* sözcüğünü insan topluluklarının yaşantılarını kaydetme suretiyle edinilen bilgi manasıyla kullanmıştır (Demirel, 2009, s. 1).

Tarih, geçmişte yaşanan olayları, kaynaklara bağlı kalarak, yer, zaman ve kişileri göstererek; sebep-sonuç ilişkisi içerisinde ortaya koyan bir bilim dalı olarak tarif edilebilir. Bu tanımda ön plana çıkan unsurlar geçmiş, yer zaman, kişiler ve kaynaktır. Bu unsurlardan birinin ya da birkaçının ihmal edilmesi tarihin objektif anlatılmasına engel olacaktır (Köstüklü, 1999, s. 14).

Tarih kavramı, hem geçmişteki olaylar dizisini hem de bu olayları inceleyen bilim dalını ifade eden çift yönlü bir anlama sahiptir. Bir yandan, geçmişteki belirli bir anı, kısa bir zaman aralığını veya bu aralıkta meydana gelen tekil olayları kapsayan, neden-sonuç ilişkisi içinde birbirine bağlanan ve dünden başlayarak geleceğe doğru akan devasa bir örüntüyü temsil eder. Diğer yandan ise, söz konusu bu geçmiş olaylar yapısını inceleyen bilim dalı, yani tarih ilmi için kullanılır (Söylemez, 2007, s. 9).

Tarih öğretimi, geçmişin birikimlerinden istifade ederek bugünün anlamlandırılmasına yardımcı olur. Tarih sayesinde geçmişe ilgi canlanır ve kimlik oluşumu sağlanır. Tarih, dünyadaki kültürel köklerin ve dünya mirasının temelini anlaşılmaya yardımcı olmaktadır. Tarih öğretimiyle düşünsel gelişime katkıda bulunulur ve öğrenciler geleceğe hazırlanır (Safran, 2009, s. 11).

2.2. Tarih Öğretimi ve Amaçları

Tarih, milletlerin hafızası olarak düşünülebilir. Hafızasını kaybeden milletler istikrarlı bir gelecek kuramazlar. Milletlerin varlıklarını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmeleri, geleceklerini istikrarla oluşturabilmeleri için hafızalarını canlı tutmaları gerekmektedir. Milletlerin hafızasının diri tutulmasının en önemli aracı tarih öğretimidir (Köstüklü, 1999, s. 11).

Tarih bilincini oluşturmuş ve bu şuuru yaşatan milletler kendi milli kültürlerinin oluşturulmasında, milli kudret ve medeniyet aşamalarında tarih hazinesinden yararlanırlarsa tarih biliminin o milletler için faydası olur. Tarih, kültür ve şuur kaynağı olmadıkça yeryüzüne çıkarılmayan madenler gibi bir anlam ifade etmez (Turan, 1999, s. 9).

Tarih öğretimi, öğrencilerin düşünce dünyasını zenginleştirmenin yanında onlara geçmişten ders alarak geleceği inşa etme fırsatı verir, geleceği şekillendirmede aktif bireyler olma ve tarih bilincine vararak millet olma şuuruna sahip bireyler olmaları imkânını sunar.

Tarih öğretiminin amaçlarını açıklamak için tarih öğretiminde esas alınan iki temel yaklaşımı dikkate almak gerekmektedir. Tarih öğretimindeki yaklaşımlardan biri olan gelenekçi yaklaşım, tarihin vatandaşlık ve kimlik aktarımı amacıyla öğretilmesini temele alır. Bu yaklaşıma göre öğrenciler geçmişte yaşananları öğrenerek milletin tarihini, kültürünü, değerlerini tanır ve benimser. Tarih öğretimi ile geçmişin bilgisinin öğretilmesinin yanında öğrencilere mensubu olduğu toplumun kimliği aktarılmakta ve böylece onların kimlik geliştirmelerine katkıda bulunmaktadır. Bu yaklaşım Sosyal Bilgiler dersinin amaçları ile ilişkili olarak değerlendirilmektedir. Tarih öğretiminde ikinci yaklaşım öğrencilere bilimsel bakış açısı ve üst düzey düşünme becerilerinin kazandırılmasını sağlamaya yöneliktir. Disiplin içi amaçlar olarak da adlandırılan bu yaklaşımda öğrencilerin bilim insanlarının kullandıkları tarihsel metoda uygun olarak eğitilmeleri amaçlanmaktadır (Dilek, 2007). Bilimsel yaklaşımdaki amaç öğrencilerin bilgiyi keşfetmelerine, kaynakların öğrenciler tarafından değerlendirilmesine yardımcı olmaktır. Böylece öğrenciler bilimsel düşünme, kanıt kullanma ve değerlendirme, verileri bir araya getirme ve verilerden sonuç çıkarma gibi temel zihinsel yetenekleri kazanacak, dergi, gazete, televizyon ve kitaplarda kendilerine verilen bilgilerin doğruluk ve yanlışlığını sorgulama ve değerlendirme yeteneğine sahip olacaklardır (Demircioğlu, 2015, s. 14).

Tarih biliminin bir ders olarak okutulması ulus devletlerin kurulması ile eş zamanlı gelişmiş ve ulusal birlikteliği sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Tarih dersinin okutulmasında bir devlet sınırları içinde yaşayan toplumda ortak geçmiş bilinci oluşturmak, toplumsal müştereklerde buluşmak, gelecek ile ilgili hedefler oluşturmak ve ulusal bilincin yerleşmesini

sağlamak gibi amaçlar söz konusudur. Tüm bunların neticesinde toplumda ulusal bir kimlik oluşturulması hedeflenmiştir (Şimşek ve Alaslan, 2014; Turan, 2019, s. 116).

Tarih derslerinin amaçlarının neler olduğuna yönelik olarak geçmişten günümüze kadar farklı görüş ve yaklaşımlar öne sürülmüştür. Nichol'e (1984, s. 11) göre tarih öğretimi şu işlevlere sahiptir:

- Tarih kültürel mirasın önemli bir parçasıdır.
- Tarih dersi öğrencilerin temel kavramları bilmesi ile ilgilidir.
- Tarih dersi ile kavrama, analiz, sentez ve değerlendirme gibi eğitsel beceriler gelişir.
- Tarih, geniş bir yazılı alanla ilgilidir.
- Dünya vatandaşlığı kavramına katkısı açısından tarih önemli bir paya sahiptir.
- Okul inancının gelişmesinde tarih dersi önemli bir yardımcıdır.
- Yerel değişimler tarih dersi ile anlaşılır.
- Tarih, araştırma deneyimleri kazandırır.
- Tarih, öğrencilerin yaşama hazır olmasını sağlar.
- Tarih öğretimi dilin gelişimi ve kullanımında önemlidir.
- Tarih, insanların nasıl düşündüklerinin, ne hissettiklerinin, toplumdaki pozisyon ve rollerinin neler olduğunun anlaşılmasında yardımcıdır.
- Tarih, boş zamanları değerlendirme hakkında önemli bir etkinlik alanıdır.
- Tarih, öğrencilerin iyi birer vatandaş olmalarını sağlar ve öğrencileri ulusun sadık savunucuları haline getirir.
- Tarih, toplumun bağlarını sıkılaştırır.

İngiliz tarih eğitimi programında ise tarih öğretiminin genel amaçları şu şekilde sıralanmıştır:

- Tarih, geçmişin ışığıyla bugünü anlamamıza yarar.
- Geçmişe duyulan ilgiyi artırır.
- Çocukların kimlik kazanmasına yardımcı olur.
- Çocukların kültürel ve ortak miras kavramlarını anlamalarına yardım eder.
- Tarih, zihin eğitici bir etkinliktir.
- Tarih, tarihçinin kullanmış olduğu yöntem hakkında öğrencilere bilgi sunar.
- Tarih, diğer bilim alanlarına yardımcı olur.
- Tarih, öğrencileri yetişkin hayata hazırlamada yardımcıdır (Des, 1990).

Tarih öğretimi bireyin geçmişle günümüz arasında bağ kurmasına, bu bağda kendi yerini konumlandırmasına, tarihsel süreçte kendi köklerinin insanlık âlemine katkısını anlamasına yardımcı olur. Tarih öğretimi, geçmişte yaşanan sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmelerin nedenleri, sonuçları ve etkileri yoluyla güncel sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmeler hakkında yorum gücü kazandırır. Tarih öğretimi geçmişte yaşananların bugüne nasıl yansıdığının fark edilmesini sağlar. Tarih öğretimi sayesinde birey inanç ve kültür biçimleri hakkında bilgi sahibi olarak toplumları tanır ve anlar. Bu sayede inanç ve kültürün yaşam tarzı ve ahlaka yansımalarının farkına varan birey, manevi değerleri özümseyebilir. Tarih öğretimi geçmişin sorgulanmasını sağlayarak eleştiri gücü kazanılmasına yardımcı olur. Tarih öğretimi kültürel mirasın öğrenilmesini sağlayarak millet olma bilinci kazandırır. Milletin bir arada olmasının, birlik ve beraberlik içinde yaşamasının ortaya çıkaracağı kazanımların farkına varılmasını sağlayarak vatandaşlık bilincine katkı sunar. Tarih, insanlara geniş bir bakış açısı kazandırarak empati yeteneğinin gelişmesine yardımcı olur. Empati yeteneğinin gelişmesiyle insanların nasıl düşündüğünün, neler hissettiğinin, toplumsal konum ve rollerin neler olduğunun anlaşılmasına yardımcı olur (Paykoç, 1991, s. 29-30).

Tarih, topluma hafıza ve düşünme biçimi kazandırır. Karar alma konusunda tecrübe ve düşünme biçimi kazandırarak, geçmişe, günümüze ve geleceğe bakma olanağı verir. Tarih öğretimi zihinsel becerilerin gelişmesine yardımcı olur. Tarih, imgeleme kabiliyetinin gelişmesini sağlar. Geçmişte yaşananların değerlendirmesini yapmak hüküm verme ve muhakeme becerilerini faaliyete geçirir (Baymur, 1949, s. 8).

Tarih öğretimi, zamanı kavramaya ve bunun toplumsal değişim ile ilişkilendirilmesine yardımcı olur. Tarih öğretimiyle öğrenciler anlatı becerisi kazanır. Bu, öğrencinin ifade yeteneğini geliştirir. Kavramların ve dilin doğru kullanılması ve düşüncelerin yazıya dökülebilmesinde tarih öğretiminin katkısı vardır. Tarih öğretimi ile araştırma yapabilme yeteneği geliştirilir (Tekeli, 2000, s. 19-20).

2.3. Sosyal Bilgiler

Sosyal Bilgiler, sosyal ve beşeri bilimlerden yararlanılarak vatandaşlık yeterliliklerini geliştirmeyi amaçlayan bir çalışma alanıdır. Sosyal Bilgiler okul programlarında antropoloji, arkeoloji, coğrafya, ekonomi, tarih, hukuk, felsefe, siyaset bilimi, psikoloji, sosyoloji gibi bilimlerden elde edilen bilgilerin kaynaştırılarak sunulmasını sağlayan bir derstir. Bu dersin temel amacı etkileşim içinde olan bir dünyada, kültürel farklılıkların demokratik bir toplum

düzenine dönüşmesini sağlayarak, gençlere bilgiye dayalı ve mantıklı karar alma süreçlerinde yardımcı olmaktır (Savage ve Armstrong, 1996, s. 9).

Sosyal Bilgiler dersinin konusu insan ve yaşamdır. Sosyal Bilgiler insanın kendisini ve diğerlerini anlamasına yardımcı olur. Sosyal Bilgileri tanımlamak herhangi bir sosyal bilimi tanımlamak kadar kolay değildir, çünkü Sosyal Bilgiler çok sayıda disiplinden oluşmuş disiplinlerarası bir ders olup oldukça geniş bir alana sahiptir (Doğanay, 2002, s. 16).

Ross, Sosyal Bilgileri gençlerin toplum içinde aktif rol almasının bir aracı olarak görmektedir. Ross'a göre Sosyal Bilgiler gençlerin toplumsallaşmasında gerekli olan bilgi, yetenek ve değerleri sunar (Savage ve Armstrong, 2000, s. 5). Sosyal Bilgiler gençlerin topluma etkin katılabilmesi için bir araya getirilmiş bilgiler bütünü olarak gençlere bilgi, beceri ve değer kazandırma aracıdır (Ross, 2006, s. 18).

Barr, Barth ve Shermis (1978), Sosyal Bilgilerin içerik ve alan olarak tutarlı bir çizgide amaç ve hedef çizgisinden yoksun olduğunu, bu durumun Sosyal Bilgiler öğretmenlerinde Sosyal Bilgiler dersinin kapsamı ve bu dersin öğretiminde kullanılabilecek en uygun yöntemlerin ne olduğunu konusunda kararsızlığa sebep olduğunu belirtmişlerdir. Bu durumla ilişkili olarak Sosyal Bilgilerin ne olduğunu tanımlamaya dönük bazı çabaların bazı öğretmenler arasında pek kabul görmediğini ifade etmişlerdir. Ancak yine de Sosyal Bilgiler için bir tanım yapılmasını zorunluluk olarak gördüklerinden Sosyal Bilgileri, “sosyal bilimler ve insan bilimlerinin vatandaşlık eğitimi için uyarlanması” (Barr, Barth ve Shermis, 1978, s. 18) olarak tanımlamışlardır. Sosyal Bilgiler, bireyin toplumsallaşmasını sağlamayı ve toplumsal varoluşunu gerçekleştirmeyi hedefleyen bir bilgiler bütünüdür. Türk eğitim sisteminde Sosyal Bilgiler dersinin yeri de bu amaçla doğru orantılıdır.

Sosyal bilgiler dersinin bir gereksinim olmasında bazı önemli gelişmelerin izleri söz konusudur. Bu gelişmelerden biri 18. yüzyılda eğitim alanında yaşanan gelişmelerdir. Bir diğer gelişim aynı yüzyılda İngiltere’de ortaya çıkan Sanayi Devriminin sebep olduğu siyasal, sosyal ve kültürel koşullardır. Bu koşullar bir süre sonra Amerika’da da ortaya çıkmaya başlamıştır. Fransa’da yaşanan ve çok uluslu imparatorluk yapılarını sarsan Fransız İhtilali’nin sonuçları da Sosyal Bilgilere olan ihtiyacı ortaya çıkaran nedenlerdendir. Dünyayı etkileyen bu önemli olayların ortaya çıkarmış olduğu sonuçlar küresel boyutta sosyal değişim ve gelişmelere neden olmuştur. Bu sosyal değişim ve gelişimleri anlamak için sosyal bilimlerin bu dönüşüm sürecindeki yerini anlamak gerekli olmuştur. Böyle bir ortamda Sosyal Bilgiler toplumsal gelişmelere uyum sağlaması istenen insan için bir toplumsallaşma aracı olarak gelişmiştir. Sosyal Bilgiler eğitiminin ortaya çıkması, gelişmesi ve biçimlenmesinde rol oynayan

etkenlerden biri de 19. yüzyıl boyunca sosyal bilimler alanında yaşanan önemli gelişmeler ve ilerlemelerdir. Sosyal bilimler alanındaki gelişmeler insan, birey, toplum, kültür, devlet, okul ve eğitim gibi konularda yeni kuram, yaklaşım ve yöntemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler eğitim kurumlarını etkilemiştir. Eğitim kurumlarının kurumsal yapıları, bu kurumlarda verilen eğitimin içeriği, öğretimin amaçları ve öğretim yöntemleri sosyal bilimler alanlarındaki gelişmelerden etkilenerek dönüşümler yaşamıştır. Modern eğitim kurumlarında yeni dersler, yeni ders programları, ders kitapları, öğretim ortamları, öğretim yöntemleri, öğretim araçları ve amaçları geliştirilmiştir. Yeni modern okullardan beklenen amaçların geliştirilebilmesi için müfredata eklenen dersler arasında Sosyal Bilgileri içeren konulara ait dersler ilk kez geniş bir bakış açısı ve müstakil olarak yer almaya başlamıştır (Aslan, 2016, s. 9-10).

Sosyal Bilgilerin ortaya çıkışı ABD’de 20. yüzyılda yaşanan sosyal, kültürel, ekonomik vb. alanlardaki büyük toplumsal problemlere çözüm arama gayretleri ile ilişkilendirilebilir. 19. yüzyıl ortalarına kadar halk ABD’de genellikle tarımsal sektörde çalışmaktaydı. Bu da nüfusun kırsal kesimde yoğunlaşmasına neden olmuştu. Sanayileşme sonucunda köyden kente doğru yaşanan göç hareketleri her ne kadar yaşam standartlarında pozitif yönde bir değişime neden olsa da birbirinden soyutlanmış ve farklı kültürlerden gelen insanları bir arada yaşama zorunluluğu ile karşı karşıya getirmiş oldu. Geçmişte aralarında problemler yaşanan siyahlar ile beyazlar ya da Katolikler ile Protestanlar artık bir arada yaşamak zorunda kalmışlardı. Farklılıklarına rağmen bir arada yaşama zorunluluğunun toplumda bazı çatışmalara neden olabileceği düşünülüyordu. Ayrıca şehre göç eden taşralılara yeni bilgi, beceri ve değerler kazandırılması gerekiyordu. Bu durum ABD’li yetkilileri eğitim reformu yapmaya zorluyordu. Nitekim eğitim reformu yoluyla oluşturulacak yeni eğitim programlarıyla farklı etnik gruplara, dinlere ve kültürlere mensup ABD vatandaşlarına bir arada yaşama arzusu ve değişen dünyada karmaşıklaşan ve zorlaşan şartlara uyum sağlama, karşılaşılabilecek sorunları çözme gibi becerilerinin kazandırılması gerekiyordu (Öztürk ve Deveci, 2020, s. 10; Bektaş, 2016).

Birinci Dünya Savaşı öncesinde yukarıda bahsedilen koşulların ortaya çıkardığı ilerlemeci (progressivist) bir eğitim hareketi doğmuştur. Sosyal Bilgiler alanını bu eğitim hareketinin bir parçası olarak değerlendirmek mümkündür. Sosyal Bilgiler alanında amaç, bütünleştirici bir vatandaşlık eğitimi programı oluşturmaktır. Bu yeni vatandaşlık eğitimi programı demokratik bir toplumda vatandaşlığın kendi kendini yönetmeye dayalı olduğunu ortaya koyacak ve bu vatandaşlık anlayışının bir gereği olan verileri bilgiye çevirmede vatandaşlara yardımcı olacaktı. Böylece vatandaşlar, toplumda yaşanan değişimleri ve bu değişimlerin ortaya

çıkardığı kaosu yönetebilecekleri donanımına sahip olacaklardı (Öztürk ve Deveci, 2020, s. 10-11).

Sosyal Bilgiler, terim olarak ilk defa 1913 yılında ABD’de kullanılmış, aynı zamanda bu dersin okul programlarında yer alması ilk kez ABD’de gerçekleşmiştir. 1916 yılında ABD’de “Sosyal Bilgiler Komitesi”nin hazırladığı “Ortaöğretimde Sosyal Bilgiler Eğitimi” başlıklı raporda ortaöğretim kurumlarında bu dersin okutulması önerilmiştir (Evans, 2004, s. 21).

2.4. Türkiye’de Sosyal Bilgiler Dersinin Okutulmaya Başlanması

ABD’den 1951 yılında eğitim sistemiyle ilgili incelemeler yapmak üzere Türkiye’ye gelen Kate V. Wofford’un hazırladığı raporda dile getirdiği hususlardan birisi köy ilkokullarının 4. ve 5. sınıflarında okutulan Aile Bilgisi, Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi derslerinin Sosyal İncelemeler isimli bir ders altında birleştirilerek okutulan ders sayısının azaltılmasıydı (Wofford, 1952, s. 60-61). Bu öneri Beşinci Milli Eğitim Şûrasının gündemine alınmış ve Şûra dokümanında ilkokulların ikinci devresi (4. ve 5. sınıflar) ile öğretmen okullarının hazırlık niteliğindeki birinci devresinde Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi dersleri Sosyal Bilgiler adı altında birleştirilmiştir (MEB, 1990, s. 351, 580). Ancak bu yeni ders 1948 İlkokul Programının yerine hazırlanan 1962 İlkokul Programı Taslağında Sosyal Bilgiler ismiyle değil, Toplum ve Ülke İncelemeleri adıyla yer almıştır.

1962 İlkokul Program Taslağı, Talim ve Terbiye Kurulu’nun 12 Eylül 1962 tarih ve 215 sayılı kararıyla uygulamaya konulmuştur (Cicioğlu, 1985, s. 102). Bu program taslağı 1962-1963 yılından itibaren belirlenen 250 ilkokulda deneme amaçlı olarak uygulanmaya başlanmıştır. Program taslağında Toplum ve Ülke İncelemeleri dersinin ilkokulların 4. sınıflarında haftada 5, beşinci sınıflarında ise 4 saat okutulması öngörülmüştür (MEB, 1962, s. 27; Aslan, 2016, s. 29). Bu program taslağında Sosyal Bilgiler konuları sosyal bilimlerin alanlarının bütünleştirilmesi olarak görülmüş, çocuk hayata hazırlanırken her bir bilim dalına yönelik bilgi ve olguları birbirinden bağımsız parçalar olarak değil, bir bütünlük içinde algılaması anlayışı ile tasarlanmıştır (Sönmez, 2005, s. 9).

1962 İlkokul Programı Taslağı uzun süre deneme amaçlı olarak uygulanmışsa da tüm ilkokullara yaygınlaştırılmamıştır. Nihayet bu program taslağı üzerinde bazı değişiklikler gerçekleştirildikten sonra Talim ve Terbiye Kurulu’nun 1 Temmuz 1968 ve 171 sayılı kararıyla 1968 İlkokul Programı olarak kabul edilerek 1968-1969 eğitim-öğretim yılında uygulamaya başlanmıştır (Aslan, 2016, s. 31). Bu programda Toplum ve Ülke İncelemeleri dersinin yerine

Sosyal Bilgiler dersine yer verilmiş ve 4. sınıfta haftada 5, 5. sınıfta ise 4 ders saati ayrılmıştır (Bektaş ve Turan, 2022, s. 12; MEB, 1968). Sosyal Bilgiler programında Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin birbiriyle ilişkili olmaları nedeniyle bütünleştirildiği ifade edilmektedir (Turan, 2016, s. 258).

Sosyal Bilgiler dersinin ilkokullarda okutulmaya başlanmasından sonra ortaokullarda okutulmakta olan Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin de Sosyal Bilgiler dersi adı altında bütünleştirilmesi gündeme gelmiş ve bu düşünce uygulamaya konulmuştur. Ortaokullar için hazırlanan ilk Sosyal Bilgiler dersi müfredatı 1970-1971 öğretim yılından itibaren üç yıl süreyle denendikten sonra programın MEB Talim ve Terbiye Kurulu'nun 22 Mart 1973 tarihli 303 sayılı kararıyla bütün ortaokullarda kademeli olarak uygulanmaya konulması kararlaştırılmıştır (MEB, 1973, s. 121). Bu programa göre Sosyal Bilgiler dersinin ortaokulların 1. ve 2. sınıflarında haftada 5'er, 3. sınıfında ise 4 saat okutulması öngörülmüştür.

2.5. Türkiye’de İlköğretim Düzeyinde Tarih Öğretimi

Tarih, bu günkü anlamda bir ders olarak ilk defa 1839 yılı başlarında açılan ilköğretim düzeyinde olan ve düzenli bir öğrenim görmeden memuriyete atanarlara eğitim vermek amacıyla açılan Mekteb-i Maarif-i Adliye ve Mekteb-i Ulûm-i Edebiye okullarında okutulmaya başlanmıştır (Somet, 2010, s. 57). Tarih dersine 1869 yılında yayınlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesiyle de okul müfredatlarında sistematik bir şekilde yer verilmiştir (Kaya, 2002, s. 44). Bu Nizamnameye göre Sıbyan Mekteplerinden Darülmualliminlere kadar her seviyedeki okullarda Muhtasar Osmanlı Tarihi'nden Umumi Tarih'e kadar farklı tarih derslerinin okutulması öngörülmüştür (Bektaş, 2016, s. 1-34).

II. Abdülhamid döneminde eğitim sisteminde köklü değişimler devam etmiştir. Sosyal Bilgiler dersinin kapsamında değerlendirilen derslere II. Abdülhamid döneminde, Maarif Nezareti'ne bağlı iptidailerin programlarında yer verilmiştir. 1904 yılında tüm okullar için düzenlenen yeni programda Muhtasar Tarih-i Osmanî dersine yer verilmiştir. 1913 tarihinde çıkarılan Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkati ile Coğrafya ve Tarih derslerinin yanı sıra Malumat-ı Medeniye ve Ahlakiye ve İktisadiye dersi ilköğretim programına eklenmiştir (Safran, 2008, s. 13).

II. Meşrutiyet Dönemi'ne kadar tarih bilgisi ve kültürü kazandırma amaçlarına yönelik olarak okutulan tarih dersleri II. Meşrutiyet Dönemi'nde benimsenen Türkçülük ideolojisinin de etkisiyle halkta millî bilinç oluşturma, yani ulus inşası amacına yönelik olarak okutulmaya başlanmıştır (Sakaoğlu, 1995, s. 136; Türk, 2006, s. 140).

İttihat ve Terakki Partisi'nin iktidara geçmesiyle birlikte Türkçü anlayışın eğitim politikalarında etkili olduğu görülmektedir. İttihat ve Terakki'nin eğitim politikalarının temelinde yurdunu seven ve nitelikli olan yurttaş yetiştirme anlayışı vardır (Öztürk, Coşkun Keskin ve Otluoğlu, 2012, s. 11).

Bu dönemde bir yandan okul programlarında yer verilen tarih derslerinin haftalık ders saatleri artırılırken bir yandan da dersin kapsamı İslamiyet öncesi dönemleri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Tunçay, 1995, s. 53). Bu dönemde ayrıca tarih derslerinde ders kitaplarının etkin bir şekilde kullanılmasına ve Darülmualimin bünyesinde açılan Tatbikat Mektebinde öğretmen adaylarına yönelik tarih öğretim yöntemleriyle ilgili uygulamalı derslerin yapılmasına başlanmıştır (Oruç, 2017, s. 38).

II. Meşrutiyet Döneminde uygulanmakta olan Tarih Dersi Öğretim Programları ile oluşturulan ders kitaplarının kullanılmasına Cumhuriyet Döneminin ilk yıllarında da devam edilmiştir. 1923 yılından itibaren öncelikle ilkokullardan başlamak üzere tarih dersi müfredat programlarında birtakım değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Milli Mücadele Dönemi'nden itibaren ilkokullar için milli tarih anlayışına uygun tarih ders kitapları hazırlanmaya başlanmıştır. Buna karşılık II. Meşrutiyet Döneminden kalan lise tarih ders kitaplarında birtakım değişiklikler gerçekleştirilerek 1930'lu yılların başlarına kadar okutulmuştur (Çapa, 2017, s. 63).

Cumhuriyet Döneminde 23 Nisan 1924 tarihinde toplanan İkinci Heyet-i İlmiye toplantısında ilkokul, ortaokul ve liseler için öğretim programı hazırlama işi de ele alınmış ve bu okullar için yeni müfredat programları kabul edilmiştir (Cicioğlu, 1985, s. 94). Ancak bu programlar daha ziyade eski programlara yeni devletin kuruluş felsefesi ve özelliklerinin yansıtılmış hali olup geçiş dönemi programı niteliğindeydiler (Aslan, 2011, s. 724; Türkoğlu, 2010, s. 80). Cumhuriyet Döneminin bu ilk müfredat programlarında ilkokullarda Tarih, Coğrafya ve Musâhabât-ı Ahlâkiye ve Malûmât-ı Vataniye; ortaokullarda ise Tarih, Coğrafya ve Malûmât-ı Vataniye derslerine yer verilmiştir (Maarif Vekâleti, 1924; Yücel, 1994, s. 167). Bu programlar uygulanırken bir yandan da yeni ve daha kapsamlı öğretim programlarının hazırlanması çalışmaları sürdürülmüştür. Nitekim ilkokullar için 1926 yılında; ortaokullar için ise 1930 yılında yeni müfredat programları hazırlanmıştır (Bektaş ve Turan, 2022, s. 9). 1926-1927 öğretim yılından itibaren tüm ilkokullarda uygulanmaya başlanan yeni İlkokul Programı'nda Tarih ve Coğrafya derslerine 4. ve 5. sınıflarda haftada ikişer saat; Yurt Bilgisi dersine ise 4. sınıfta iki, 5. sınıfta ise bir saat ayrılmıştır. 1930 yılında daha ziyade o zamana kadar uygulanan programların bir araya toplanmasıyla oluşturulan Ortaokul Programı'nda ise

Tarih dersine ortaokulların 1. ve 3. sınıflarında haftada üçer, 2. sınıfında iki saat ayrılmıştır (Maarif Vekâleti, 1930, s. 1). 1931 yılında ortaokul programının Tarih ve Yurt Bilgisi dersleriyle ilgili bölümlerinde önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Bu değişiklik kapsamında Tarih dersi programına Türk Tarih Kurumu'nun geliştirdiği Türk Tarih Tezi yansıtılmıştır (Maarif Vekâleti, 1931; Yücel, 1994, s. 189). 1936 yılında hazırlanan yeni İlkokul Programı'nda Atatürk ilke ve inkılaplarına önemli yer ayrılmıştır. Programın Tarih dersiyle ilgili bölümünde dersin hedeflerinin yanı sıra “direktifler” başlığı altında öğretmenlere yönelik tarih öğretimi sürecinde uymaları gereken hususlara yer verilmiştir. Bu programda tarih dersinin ünite ve konu başlıklarına yer verilmeyerek sadece “Türk Tarih Tezine” istinat edileceği belirtilmiştir (Kültür Bakanlığı, 1936, s. 78). Bu programda 4. ve 5. sınıflarda haftada ikişer saat Tarih ve Coğrafya; 4. sınıfta iki, 5. sınıfta ise bir saat Yurt Bilgisi dersine yer verilmiştir (Kültür Bakanlığı, 1936, s. 35).

1936 İlkokul Programı'nın eksiklerini giderecek yeni bir ilkokul programı hazırlama çalışmalarına 1943 yılında başlanmış ve yeni program 1948 yılında tamamlanarak 1948-1949 öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır (Binbaşıoğlu, 1995, s. 281; Fer, 2010, s. 108). Bu programda bir önceki programda yer verilmeyen Tarih dersinin içeriğine de yer verilmiştir. Bu programda Tarih ve Coğrafya derslerine 4. ve 5. sınıflarda haftada ikişer saat, Yurttaşlık Bilgisi dersine ise 4. sınıfta iki, 5. sınıfta ise bir saatlik yer ayrılmıştır (MEB, 1948).

Yeni İlkokul Programı'nın uygulanmaya başlanmasının hemen akabinde 1949 yılında yeni Ortaokul Programı hazırlanmıştır. Bu programda ortaokulların her sınıfında haftada ikişer saat Tarih, 1. ve 2. sınıfta iki, 3. sınıfta bir saat Coğrafya, her sınıf düzeyinde ise birer saat Yurttaşlık Bilgisi dersine yer verilmiştir (MEB, 1949, s. 38; Binbaşıoğlu, 1995, s. 297). 1948 ilkokul ve 1949 ortaokul programları IV. Milli Eğitim Şûrası'nın gündemine de alınarak değerlendirilmiştir. Şûra, ortaokul programının genel olarak iyi düzeyde hazırlanmış olduğunu değerlendirirken, ilkokul programının özellikle Tarih bölümünün öğrencilerin bilişsel seviyelerinin üzerinde olduğuna kanaat getirerek Türk tarihinin ana hatlarını kapsayan ve onların yaş ve anlama seviyelerine uygun yeni bir Tarih dersi programının hazırlanmasına karar vermiştir. Bu şûrada ayrıca ilkokullarda okutulmakta olan Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin Sosyal Bilgiler adı altında birleştirilmesi konusu da gündeme gelmiş ve bu öneri Şûra tarafından prensip olarak uygun görülmüşse de öncelikle bu konuda kamuoyu yaratılmasının gereğine işaret edilmiştir (MEB, 1991).

1948 İlkokul Programı, 1957 yılında küçük bazı değişiklikler gerçekleştirilerek 1960'lı yılların başlarına kadar uygulanmış, bu tarihte gerek yukarıda belirtilen ve eleştirilere yol açan

eksiklerini gidermek, gerekse 5 Ocak 1961 tarihinde çıkarılan 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun getirdiği yenilikleri programa yansıtmak düşüncesiyle ilkokullar için yeni bir program hazırlanması konusu gündeme gelmiştir (Gelişli, 2005, s. 145). 1961 yılında başlatılan öğretmen, eğitim yöneticisi, müfettiş, uzman ve öğrenci velilerinin iştiraki ile geniş katılımlı bir şekilde sürdürülen yoğun çalışmaların sonunda 1962 yılında yeni ilkokul programı taslağı hazırlanmıştır. Bu programın tüm ilkokullarda uygulanmadan önce Bakanlıkça belirlenen 250 ilkokulda 5 yıl süreyle denenerek geliştirilmesine karar verilmiştir (Tekişik, 1969, s. 11; Fer, 2010, s. 113). Bu taslak programda ilkokulun ikinci devresinde okutulan Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri Toplum ve Ülke İncelemeleri altında toplanarak tek ders haline getirilmiş ve 4. sınıfta beş, 5. sınıfta ise dört saat okutulması öngörülmüştür (MEB, 1962, s. 47). Bu program taslağı deneme aşamasında kalarak tüm ilkokullarda uygulanma şansı bulamamışsa da 1968 İlkokul Programı'na temel teşkil etmiştir. Nitekim 1962 İlkokul Programı Taslağı önce güncellenerek Geliştirilmiş İlkokul Programı Taslağı haline getirilmiş daha sonra da düzenlenen değerlendirme seminerinde son şekli verilmiştir. Bu şekilde hazırlanan program Talim ve Terbiye Kurulu'nun 1 Temmuz 1968 tarih ve 171 sayılı kararıyla İlkokul Programı olarak kabul edilmiş ve 1968-1969 öğretim yılından itibaren tüm ilkokullarda uygulanmaya başlanmıştır. 1968 İlkokul Programı'nda da 1962 İlkokul Program Taslağı'nda olduğu gibi toplu öğretim anlayışı esas alınmış, taslaktaki Toplum ve Ülke İncelemeleri dersinin ismi Sosyal Bilgiler dersi olarak değiştirilmiş ve bu derse 4. sınıflarda haftada beş, 5. sınıflarda ise dört saatlik süre ayrılmıştır (MEB, 1968). 1968 İlkokul Programı'nda yer verilen Sosyal Bilgiler dersi içeriği daha ziyade o zamana kadar okutulan Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi ders içeriklerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuş ve dolayısıyla sosyal bilimlerin diğer dallarına programda yeterince yer verilmemiştir (Aslan, 2016, s. 31). Sosyal Bilgiler dersine bu üç dersin birleşimi gözüyle bakılması bu dersi okutacak öğretmenlerin yetiştirilmesine de yansımış ve uzunca bir süre Sosyal Bilgiler öğretmeni yetiştirecek programlar açılmamış, tarih öğretmeni ve coğrafya öğretmeni yetiştiren program mezunları Sosyal Bilgiler öğretmeni olarak atanmıştır. 1968 yılından itibaren bu dersin öğretim programında ABD'de etkili olan "Yeni Sosyal Bilgiler" akımı etkili olmuşsa da bu hareket Türkiye'de tam olarak uygulamaya geçirilememiş ve Sosyal Bilgilerde geleneksel yaklaşım devam etmiştir (Öztürk ve Otluoğlu, 2005, s. 16).

İlkokullarda Sosyal Bilgiler dersinin okutulmaya başlanmasından sonra sıra ortaokullarda okutulmakta olan bazı derslerin toplulaştırılmasına gelmiş ve bu amaçla ortaokullarda okutulmakta olan Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin yerine Sosyal Bilgiler

dersinin okutulmasına karar verilmiştir (MEB, 1969a; MEB, 1969b). Bu ders için hazırlanan Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Taslak Programı 1970-1971 öğretim yılından itibaren yurt genelinde belirlenen 136 ortaokulda üç yıl süreyle denendikten sonra 1973-1974 öğretim yılından itibaren ortaokulların birinci sınıflarından başlayarak kademeli bir şekilde tüm ortaokullarda uygulanmıştır (MEB, 1973). Bu süreçte Sosyal Bilgiler dersi ortaokulların 1. ve 2. sınıflarında haftada beş, 3. sınıflarında ise dört saat okutulmuştur.

Sonuç olarak ilkokul ve ortaokullarda Cumhuriyet Döneminin başından itibaren Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi (Yurttaşlık Bilgisi) dersleri tek disiplin anlayışına uygun olarak ayrı dersler halinde okutulurken bu dersler ilkokullarda 1968-1969, ortaokullarda ise 1973-1974 öğretim yılından itibaren toplulaştırılmış ve Sosyal Bilgiler dersi kapsamında bütünleştirilmiştir.

Ortaokullarda Sosyal Bilgiler dersi ile ilgili bu gelişmeler yaşanırken 1981-1982 eğitim-öğretim yılından itibaren ortaokulların son sınıfında Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük isimli dersin okutulmasına başlanmıştır (Turan, 2016, s. 270).

Ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler dersi 1985-1986 öğretim yılından itibaren kaldırılarak yerine Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri isimli üç farklı dersin okutulmasına başlanmış ve böylece ortaokullarda yeniden tek disiplinli anlayışa geçilmiştir. Bu derslerin öğretim programlarında 1993 yılında bazı değişiklikler gerçekleştirilmiştir.

1997 yılında zorunlu temel eğitimin sekiz yıla çıkarılması sürecinde ilköğretim okullarının ders ve program yapıları yeniden düzenlenince ortaokullarda okutulmakta olan Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersleri kaldırılmış ve yerlerine önceden olduğu gibi Sosyal Bilgiler dersinin okutulmasına karar verilmiştir. Böylece 1998-1999 eğitim-öğretim yılından itibaren ilköğretim okullarının 4, 5, 6 ve 7. sınıflarında haftada üçer saat Sosyal Bilgiler dersi okutulurken 8. sınıflarda ise Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ve Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi derslerinin okutulmasına devam edilmiştir (Turan, 2016, s. 269-270).

2005 yılında Milli Eğitim Bakanlığı, eğitim sisteminde yapılandırmacı öğrenme anlayışını temel alan bir yaklaşımı benimsemiş, ilk ve ortaöğretimde okutulan tüm derslerin öğretim programları ile ders kitaplarını bu yeni anlayışa göre yeniden hazırlamıştır. Bu çerçevede yapılandırmacı anlayışa göre hazırlanan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı da 2004-2005 öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Öğrenci merkezli bakış açısıyla hazırlanan yeni öğretim programında öğrenci merkezli yöntemler, modern öğretim strateji ve teknikleri ile materyallerin kullanılmasına dikkat edilmiştir (Bektaş ve Turan, 2022). Bu öğretim programı

2017 yılına kadar uygulanmış ve 2017 yılında yeni bir öğretim programı hazırlanarak 2017-2018 öğretim yılından itibaren kademeli bir şekilde uygulanmaya başlanmıştır. 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda 2018 yılının Ocak ayında kapsamlı bir güncelleme yapılmıştır (Turan, 2018a).

2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı 2024 yılına kadar uygulamada kalmıştır. Aynı yıl MEB, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM) olarak adlandırdığı yeni bir eğitim modelini uygulamaya koyduğunu ilan etmiş ve ilkokul, ortaokul ve liselerde okutulmakta olan tüm derslerin öğretim programlarını ve ders kitaplarını yeni modele uygun olarak yeniden hazırlamıştır. Bu kapsamda ortaokul Sosyal Bilgiler dersi için de TYMM Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nı hazırlayarak 2024-2025 öğretim yılında 5. sınıftan itibaren kademeli bir şekilde uygulamaya koymuştur (MEB, 2024a; MEB, 2024b).

2.6. İlgili Literatür

Araştırma konumuzla ilgili yapılan literatür taramasında ulaşılan sonuçlar aşağıda belirtilmiştir: Kemal Koçak tarafından 1991 yılında hazırlanan “Cumhuriyet Döneminde Tarih Öğretimi ve Tarih Çalışmaları” başlıklı yüksek lisans tezinde 1923-1960 yılları arasındaki tarih öğretimi ve tarih çalışmaları değerlendirilmiştir. Çalışmada genel olarak Türkiye’de tarih öğretim anlayışları, Türk Tarih Tezi, tezin kabulü süreci ve bu yönde yapılan çalışmalar ve milli tarih şuurunun kazandırılmasına yönelik faaliyetlere yer verilmiştir. Çalışmada ayrıca ortaokullarda tarih derslerinin kaç saat okutulduğu ile ilgili çizelgelere yer verilmiş ve tarih dersinin okutulan tüm dersler içindeki ağırlığı ele alınmıştır. Ortaokul ve lise tarih öğretim programlarından detaylar verilerek, programlarda yer alan bölümlerin hangi konulardan oluştuğu belirtilmiştir. Sonuç bölümünde, teze konu olan dönemlerdeki Türk tarih anlayışının Türkiye vatandaşlarına millet olma bilinci kazandırma yolundaki katkıları ifade edilmiştir. Tarih öğretimine yansıyan anlayışın Türklük bilincini kazandırma yolunda gereklilikler içerdiği ifade edilmiştir (Koçak, 1991).

Nuri Köstüklü tarafından Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezinin konferanslarından olan ve Türk Tarih Kurumunda verilen 14 Ekim 1999 tarihli “İlk ve Ortaöğretimde Tarih Öğretimi ve Problemler” konulu konferansta Türk Milli Eğitimi içinde tarih öğretiminin durumu ve problemlerinin tespiti yapılmış ve konu ile ilgili bazı önerilerde bulunulmuştur. Tarih öğretiminde teknik konular üzerinde durulmuş ve tarih öğretiminde kullanılması gereken metot ve etkinliklere yer verilmiştir. Tarih öğretiminde bazı teknik

problemlerin tespitinden sonra tarih müfredatları ve yapısı üzerindeki problemlerin tespiti yapılmış ve çözüm önerileri sunulmuştur. Sonuç ve öneriler kısmında üniversitelerle ortak yürütülecek hizmet içi eğitim programlarının düzenlenmesi, tarih öğretiminde müzelerin etkin bir şekilde kullanılması, modern öğretim araç gereçlerinden tarih öğretiminde yararlanılması, müfredattaki eksiklik ve yanlışların giderilmesi, yurt dışındaki tarih kitaplarının incelenerek bu kitaplar aracılığıyla kasıtlı bir şekilde oluşturulmak istenen yanlış Türk imajına karşılık doğruların gösterilmesi gerektiği tavsiye edilmiştir (Köstüklü, 1999).

2002 yılında Hesna Bahar tarafından hazırlanan “*İlköğretim Okullarında (4. ve 5. Sınıflar) Tarih Öğretimi*” başlıklı yüksek lisans tezinde 4. ve 5. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler kitaplarının tarih öğretimi yönüyle incelenmesi gerçekleştirilmiştir. Çalışmada amaç olarak soyut kavramlar ve ifadeler üzerine inşa edilen tarih konularının 4. ve 5. sınıfların zihinsel gelişim düzeyine uygun olup olmadığı değerlendirilmiştir. Bu tez çalışması Muğla ilindeki 10 ilköğretim okulundaki öğretmenlerden elde edilen verilerle yapılan araştırma sonuçlarına göre hazırlanmıştır. Araştırma sonucunda ilköğretim 4. ve 5. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarının öğrencilerin zihinsel gelişim dönemlerine uygun olmadığı ve Milli Eğitim Bakanlığı’nın belirlediği kriterleri taşımadığı sonuçlarına ulaşılmıştır (Bahar, 2002).

2002 yılında Yusuf Keskin tarafından hazırlanan “*Türkiye’de II. Meşrutiyetten Günümüze Kadar Uygulanmış Olan Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Analizi ve Karşılaştırılması*” başlıklı yüksek lisans tezinde 1908-2002 yılları arasında ilkokul, ortaokul ve ilköğretim okullarında Sosyal Bilgiler dersi kapsamında okutulan dersler incelenmiştir. Araştırma çerçevesinde Sosyal Bilgiler yerine okutulan derslerin adları, haftalık ders saatleri, programları, disiplin anlayışı, programların amaçları ve içerikleri incelenmiş ve tarihsel süreç içerisinde meydana gelen değişiklikler ortaya konulmuştur. Araştırma sonucunda 1908 yılından itibaren Sosyal Bilgiler kapsamına giren Tarih ve Coğrafya derslerinin ortaokul programlarında ayrı dersler olarak yer aldığı 1973-1974 öğretim yılından itibaren Sosyal Bilgiler dersi kapsamına alındığı, 1985 yılından itibaren Milli Tarih ve Milli Coğrafya adlarıyla okutulduğu, bu derslerin temel amacının devletin resmi ideolojisi doğrultusunda vatandaşlar yetiştirmek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç bölümünde ayrıca Sosyal Bilgiler dersi kapsamına giren derslerin müfredat içerisindeki değişimi değerlendirilmiş, bu değişimin edilgen yurttaşlık anlayışından etken yurttaş yetiştirme anlayışına doğru bir içerikle düzenlendiği ifade edilmiştir (Keskin, 2002).

2006 yılında Bahattin Kavak tarafından hazırlanan “*1998 Yılında Yürürlüğe Giren İlköğretim Sosyal Bilgiler Müfredatında Tarih Konularının İçerik Bakımından Değerlendirilmesi*” başlıklı

yüksek lisans tezinde 1998 ve 2004 yılı Sosyal Bilgiler öğretim programları farklı boyutlarıyla karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Araştırmada, Milli Tarih dersinden Sosyal Bilgiler dersine geçişin tarih öğretimine etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmanın sonucunda Sosyal Bilgiler dersi kapsamında tarih konularına yeterli yer ayrılmadığı, okulların teknik imkânlarının yetersizliğinin Sosyal Bilgiler dersini olumsuz etkilediği, ders kitaplarının tarih konuları açısından yeterli olmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Araştırmanın sonunda tarih konularının kapsamının coğrafya, zaman ve kavramsal açıdan genişletilmesi ve siyasal iktidar değişimine bağlı olarak eğitim programlarının sık sık değiştirilmemesi gibi önerilerde bulunulmuştur (Kavak, 2006).

Fatih Berk tarafından 2008 yılında hazırlanan “*Eski ve Yeni İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programları ve Ders Kitaplarında Tarih Konularının Karşılaştırılması*” başlıklı yüksek lisans tezinde Sosyal Bilgiler öğretim programları metot ve içerik yönünden karşılaştırılarak benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmuştur. Çalışmada betimsel doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın amacı 6. ve 7. sınıflarda uygulanmış olan 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler öğretim programlarının tarih ünite ve konularının karşılaştırılarak içerik ve metot yönüyle bu programların benzerlik ve farklılıkların ortaya konulmasıdır. Araştırmanın sonuç bölümünde 1998 programında tarih konularının içeriğinin yüklü ve öğrencinin ihtiyacından uzak olduğu, bu programa göre oluşturulmuş Sosyal Bilgiler ders kitaplarında tarih konularının askeri ve siyasi tarih üzerinde yoğunlaştığı, konuların kronolojiye aykırı bir sıralama ile verildiği, kitaptaki tarih konularının sunumunda tek düze bir anlatımın hâkim olduğu ve kullanılan görsel malzemelerin yetersiz ve özensiz bir şekilde seçildiği bu durumun eğitimsel açıdan uygun olmadığı ifade edilmiştir. Bu durum öğrencinin pasif bir alıcı olduğu öğretmen merkezli bir eğitim anlayışıyla Sosyal Bilgiler derslerinin işlenmesi anlamına gelmektedir. Araştırma sonucunda ayrıca 2004 Sosyal Bilgiler Programı’na uygun olarak hazırlanan ders kitaplarında konu içeriklerinin 1998 Sosyal Bilgiler Programı’na göre daha ilgi çekici olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Berk, 2008).

Elif Aktaş tarafından 2011 yılında hazırlanmış olan “*12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ve Tarih Öğretimine Etkileri*” başlıklı doktora tezinin amacı Türkiye’de 12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleştirilen askeri darbenin tarih öğretimi üzerindeki etkilerinin ortaya konulmasıdır. Tezde öncelikle 1980 öncesi siyasi durum ele alınarak, dönemin siyasi ortamının neden olduğu gelişmeler ortaya konulmuştur. Araştırma çerçevesinde darbe dönemi ve sonrasındaki gazeteler, dergiler, eğitim programları ve söylevler incelenmiş, bu incelemeden elde edilen veriler teze kaynaklık etmiştir. Çalışmada 1982 Anayasası’nın eğitim ile ilgili maddeleri de

değerlendirilmiş, darbe sonrasındaki tarih öğretim anlayışının Türk çocuğuna milli ruh ve milli ülkülerin verilmesini sağlamak amacını taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır ki bu da Türk-İslam mefkûresine uygun bir bakış açısıdır. Sonuç bölümünde darbenin öğretim programları ve tarih öğretimindeki etkileri tartışılmıştır. Araştırmada 12 Eylül sonrasında öğretim programlarına yansıyan Türk-İslam sentezinin programlarda kullanılma nedeni olarak 12 Eylül öncesindeki duruma geri dönülmemesi için millet, din ve Atatürkçülük konularının milletin bütünleşmesinde bir çimento vazifesi göreceğine olan inanç gösterilmiştir (Aktaş, 2011).

Ahmet Vurgun tarafından 2014 yılında hazırlanan “*Türkiye’de Milli Tarih Anlayışı ve Öğretimi*” başlıklı yüksek lisans tezinin amacı Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türkiye’de yaşanan tarih anlayışındaki değişimden hareketle milli tarih anlayışı ve öğretimi üzerine tarihçilerin ve tarih eğitimcilerinin görüşlerinin ortaya konulması ve değerlendirilmesidir. Türkiye özelinde tarih öğretimi anlayışı değerlendirildiğinde ülkemizde tarih yazımının Osmanlı’dan günümüze üç aşamadan geçtiği ifade edilmiştir. Bunlar: Dinsel (ümmet) Tarih Anlayışı Dönemi, Hanedan Tarih Anlayışı Dönemi ve Milliyetçi Tarih Anlayışı Dönemi olarak belirtilmiştir. Tarih öğretiminde etkisini gösteren Türk Tarih Tezinin çeşitli sebeplerle ortaya çıktığı belirtilmiştir. Türk Tarih Tezi ile özellikle Modern Türk Devleti’nin Osmanlı’nın devamı olmadığı algısının oluşturulmasının hedeflendiği belirtilmiştir. Modern bilim ve zihniyeti temel gaye edinen, laik anlayışı ön plana çıkaran bir kültür politikasının izlenmek istenmesi de Türk Tarih Tezinin oluşturulmasındaki sebepler arasındadır. Hümanizmanın etkisiyle tarih öğretiminde Orta Asya merkezli Türk Tarihi anlayışı, yerini Anadolu merkezli Türk Tarihi anlayışına bırakmıştır. Hümanizmin öğretim programlarına yansısıyla Batı Medeniyeti ile Anadolu kökeni üzerinde bir özdeşlik kurulması amaçlanmıştır. Hümanist dönemde Türk Tarih tezinde yer alan “Milli” vurgusunun öğretim programlarında azaltılmış olmasına bazı tepkilerin geliştiği belirtilmiştir. Türk-İslam Sentezi döneminde Milli Tarih anlayışının güçlendiği ifade edilmiştir. Bu dönem Türk milliyetçiliğinin ön plana çıktığı dönem olarak değerlendirilmektedir. Sonuç olarak Milli Tarih ve Tarih öğretiminin ülkedeki politik gelişmelerden etkilendiği ifade edilmiştir. Ortaya çıkan politik gelişmelerin öğretim programlarına yön verdiği ve bu anlamda ders içeriklerini ve kitaplarını da etkilediği belirtilmektedir (Vurgun, 2014).

Ali Ramazan Er tarafından 2015 yılında hazırlanan “*Sosyal Bilgiler Dersi Kapsamında Öğretmenlerin Tarih Konularının Öğretimine İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi*” başlıklı doktora tezinde Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin Tarih konularının öğretimiyle ilgili görüşlerinin ortaya konulması ve böylece Tarih öğretim sürecinde öğretmenlerden ve öğretim programlarından kaynaklanan güçlüklerin öğretmenlerin gözüyle değerlendirilmesi

amaçlanmıştır. Araştırma, İzmir’de görev yapan 303 Sosyal Bilgiler öğretmeniyle 2014-2015 eğitim-öğretim yılında gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin %67’si (277 kişi), “Tarih konularını öğretirken güçlük çekiyor musunuz?” sorusuna kısmen, çoğunlukla ve tamamen cevabını vermişlerdir. Öğretmenlerin %21’i üniversitede aldıkları eğitimin Sosyal Bilgiler müfredatındaki Tarih konularını anlatma ve aktarmada yetersiz olduğunu dile getirmişlerdir. Bu durumdan şikâyetçi olan öğretmenler hizmet içi eğitimin az ve verimsiz olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenler popüler tarih anlayışı ile gerçek tarih arasında ciddi farklılıklar olduğunu, bu farklılıkların giderilmesi için milli bilincin oluşmasını sağlayacak eserlerin artırılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Öğretmenlerin %20’si Sosyal Bilgiler müfredatındaki tarih konularını yetersiz görmüşlerdir. Öğretmenler aynı zamanda öğretim programının yoğun olmasına rağmen ders saatlerinin öğretim programındaki hedeflere ulaşma konusunda yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca bazı konuların öğrenci seviyesinin üstünde olduğunu ifade eden öğretmenler, programın milli bilinci oluşturacak şekilde hazırlanması ve programda siyasi konular yerine daha çok kültürel konulara yer verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir (Er, 2015).

Mustafa Canlı tarafından 2016 yılında hazırlanmış olan “*Sosyal Bilgiler Eğitiminin Doğasına Uygun Tarih Öğretimi*” başlıklı yüksek lisans tezinde Sosyal Bilgilerin doğasının bir gereği olarak disiplinlerarası içerik düzenlemesinin, program içeriğinde var olan tarih konuları üzerindeki etkisinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden olan durum çalışması tekniğinin kullanıldığı araştırmanın çalışma grubunu üniversite öğretim üyeleri ve öğretmenler oluşturmuştur. Araştırma sonucunda Sosyal Bilgiler dersi kapsamında Tarih öğretiminin amaçlarının dokuz tema altında toplandığı sonucuna ulaşılmıştır. Tarih okuryazarı yetiştirme de bu amaçlar arasındadır. Ülkemizde tarih öğretiminin klasik siyasi tarih anlayışına indirgenen içeriği, disiplinlerarası yaklaşım söz konusu olduğunda kültür tarihi, ekonomi tarihi, hukuk tarihi, bilim tarihi, sosyal tarih, teknoloji tarihi, kadınların tarihi gibi alanlara doğru genişlemiştir. Araştırma sonucunda ayrıca disiplinlerarası yaklaşımın doğasına uygun olan ölçme ve değerlendirme araçlarının kullanılmasının yenilikçi yaklaşımlarla uyumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Canlı, 2016).

2016 yılında Hasan Gürkan tarafından hazırlanmış olan “*Osmanlı’dan Cumhuriyet’e İlköğretimde Tarih Öğretiminin Dönüşümü*” başlıklı doktora tezinin amacı, ilköğretimde okutulan Tarih ders kitaplarından hareketle Türkiye’deki tarih bilinci ve anlayışındaki süreklilik ve dönüşümü ortaya koymaktır. Doküman incelemesi yönteminin kullanıldığı araştırmada Cumhuriyet Dönemi eğitim programları incelenmiş, Türkiye’de tarih yazımını

etkileyen anlayışlar ve bu anlayışların tarih öğretimine yansımaları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Türk tarihinin gelişim sürecinin de ele alındığı çalışmada Türklerin tarihsel süreçte Orta Asya bozkırlarındaki aşiret tipi örgütlenmesinin zamanla devletleşmeye dönüştüğü ve Türklerin dünya medeniyetine katkıları vurgulanmıştır. Türk Tarih Tezi Cumhuriyet Dönemi eğitim programlarındaki tarih öğretimi anlayışında temel dayanaklardan biri olup bu anlayışta ders içeriklerinde Türk tarihi medeniyetin merkezine yerleştirilmiştir. İlköğretimde Tarih dersi içeriklerinin seküler bir anlayışla hazırlandığının vurgulandığı araştırmada Halifelik olgusunun Osmanlı Devleti'ne yarardan çok zarar getirdiğinin ifade edildiği ders kitaplarından örnekler verilmiştir. Yine 1938 tarihli 5. sınıf tarih ders kitabında Anadolu Selçukluları ve Osmanlı'nın Edebiyat ve Güzel Sanatlar gibi alanlardaki gelişmeleri ders içeriğinde konu edinilirken seküler bilincin göze çarptığı ve İslam Medeniyetine karşı bir tutum sergilendiği belirtilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde Tarih öğretimi ve Tarih ders kitaplarında siyasal iktidarların fikirlerinin yansımalarının gözlemlendiği ifade edilmiştir. Türkiye'de tarih anlayışının oluşmasında milli tarih anlayışının etkili olduğu belirtilmiş ve bu anlayışın milli mücadele, TBMM'nin kurulması, saltanat ve hilafetin kaldırılması, Cumhuriyet'in ilanı gibi gelişmelerin yaşandığı bir dönemde oluştuğuna dikkat çekilmiştir (Gürkan, 2016).

Sinan Gürdal tarafından 2019 yılında hazırlanan *“Disiplinlerarası Bakış Açısıyla Tarih Öğretimi”* başlıklı yüksek lisans tezinde tarihin Sosyal Bilgilere kaynaklık eden coğrafya, antropoloji, etnografya, arkeoloji, ekonomi, hukuk, psikoloji, felsefe, sosyoloji, din, edebiyat, bilim tarihi, sanat tarihi, teknoloji alanları ile ilişkisi ele alınarak Tarih öğretiminin önemine vurgu yapılmıştır. Tezin amacının disiplinlerarası yaklaşımın farklı bilimlerin bir araya gelmesiyle öğrencilerin pasif alıcı olmaları yerine bilgiyi yapılandıran aktif birer tarihçi konumuna gelmesini sağlayabilmek olduğu belirtilmiştir. Araştırmada literatür taraması ve doküman analizi gibi nitel veri toplama teknikleri kullanılmıştır. Araştırma kapsamında geleneksel tarih öğretimi yerine problem çözme ve kurgusal metinlerin kullanımı gibi öğrencileri süreçte etkin hale getirebilecek yöntemlerin kullanılmasının Sosyal Bilgiler ve Tarih öğretimindeki yararı vurgulanmıştır. Sonuç bölümünde geleneksel öğretim yöntemleri yerine disiplinlerarası öğretim yöntemlerinin Tarih öğretiminde kullanılması önerilmiş ve bunun sağlayacağı yararlar belirtilmiştir (Gürdal, 2019).

Şule Vatan Ölmez tarafından 2019 yılında hazırlanan *“İslamiyet Öncesi Türk Tarihi İle İlgili Konuların Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarına Yansımaları”* başlıklı yüksek lisans tez çalışmasının amacı 1924-2017 yılları arasındaki ilköğretim ve ortaokul Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarında İslamiyet öncesi Türk Tarihi konularının nasıl ele alındığının

incelenmesidir. Bu amaçla 1924-2017 yılları arasındaki programlarda Sosyal Bilgiler dersinin genel amaçları, haftalık ders saatleri, konu içerikleri, İslamiyet Öncesi Türk Tarihi konularının nasıl ele alındığı, konuların görsellik ve içerik uyumu gibi durumları araştırılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan durum çalışması modeli kullanılmıştır. Araştırma neticesinde 1924'ten 2017'ye kadar hazırlanan Sosyal Bilgiler programlarında İslamiyet Öncesi Türk Tarihi konularına yönelik ders içeriğinin giderek daraldığı ve konuların daha genel bir anlatımla program ve ders kitaplarında yer aldığı sonucuna varılmıştır (Vatan Ölmez, 2019).

2021 yılında Refik Turan tarafından hazırlanan *“Türkiye’de Yapılandırmacı Yaklaşım Geçişin İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Kapsamında Tarih Öğretimi Üzerindeki Etkileri (1998-2018)”* başlıklı makalede 2005-2006 öğretim yılından itibaren gerçekleştirilen program değişikliğinin ilköğretim düzeyinde Tarih öğretimi üzerindeki etkilerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma neticesinde 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda 1998 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’na göre tarih dersi konuları için ayrılan ders miktarının azaltıldığı, Tarih konu ve kazanımlarının kapsamının daraltıldığı tespit edilmiştir. Konu ve kazanım alanındaki daralma eğiliminin 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda da devam ettiği ifade edilmiştir. Ancak bu daralmaya rağmen 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda Tarih konularına ilişkin beceri, değer, sözlü tarih, yerel tarih vb. kavramların programda yer almasıyla birlikte Sosyal Bilgiler dersi içeriğinde Tarih öğretimi kapsamının genişlediği hatta çok katmanlı bir hale getirildiği belirtilmiştir. Çalışmanın öneriler kısmında tarih ve kronoloji ilişkisinin önemi belirtilerek konular arasındaki dağınıklığın ortadan kaldırılması, konuların daha sistematik bir şekilde verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Tarih öğretimi ile ilgili kazanım, beceri, değer ve kavramların yapılandırmacı anlayışa uygun bir şekilde kazandırılması için Sosyal Bilgiler ders saatlerinin artırılması önerilmiştir. Ayrıca öğretmenlere öğrenme-öğretme süreçlerinde kılavuzluk eden öğretmen kılavuz kitaplarının artık olmaması nedeniyle öğretim programının 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda olduğu gibi öğretmene kaynaklık ve yol gösterici bir niteliğe büründürülmesi gerektiği belirtilmiştir. Öğretim programında kazanım tablosu üzerinde ilişkilendirmelerin yapılması, yöntem, teknik, etkinlik ve materyal önerilerinin yapılması gerektiği ifade edilmiştir (Turan, 2021).

Mustafa Dolmaz ve Özge Metin (2021) tarafından hazırlanan *“Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Tarih Konularının Yeri”* başlıklı makalenin amacı Tarih konularının Sosyal Bilgiler dersi kitapları içerisindeki yoğunluğunun, hedef kazanımların tarihle olan ilişkisinin,

Tarih konuları aracılığıyla öğrencilere kazandırılmak istenen beceri ve değerlerin neler olduğunun ortaya konulmasıdır. Araştırmada doküman inceleme yöntemi kullanılmış olup 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'na göre hazırlanmış ders kitapları incelenmiştir. Çalışmada Sosyal Bilgiler Programı'nda yer alan Tarih konularının yoğunluğu nedeniyle Sosyal Bilgiler ders saatinin yetersiz kaldığı ve bu nedenle ders saatinin en az 2 saat artırılması, bir önceki öğretim programında yer alan misafirperverlik, hoşgörü, cesaret ve diğerkâmlık gibi değerlere öğretim programında yer verilmesi ve ders kitaplarının değer ve beceri eğitimi boyutuyla gözden geçirilmesi gibi önerilerde bulunulmuştur (Dolmaz ve Metin, 2021).

Cenap Sıgnaktekin (2022) tarafından hazırlanan *“Türkiye’de Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanında Tarih Öğretiminde Yapılan Makaleler Üzerine Bir Araştırma: Meta Sentez Çalışması”* başlıklı yüksek lisans tezinin amacı, 2003-2021 yılları arasında Sosyal Bilgiler eğitiminde Tarih öğretimi üzerine hazırlanan makalelerin belirli kriterler açısından incelenmesi ve değerlendirilmesidir. Araştırmada meta sentez yöntemi kullanılmış ve makalelerin incelenmesinde betimsel analiz tekniğinden yararlanılmıştır. Ayrıca hazırlanan makalelerde en çok tercih edilen konuların “Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan tarih konularının içerik, işleniş ve müfredat programlarının araştırılması”, en az tercih edilen konuların ise “ilköğretim öğrencilerinde tarihsel zaman kavramı” ve “tarih konulu tezlerin incelenmesi” olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Sıgnaktekin, 2022).

Ayşe Kaya tarafından 2023 yılında *“2005 ve 2018 Yılı Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları ve Ders Kitaplarının Tarih İçerikleri Bağlamında Karşılaştırılması”* başlıklı yüksek lisans tezinde 2005 ve 2018 yılı Sosyal Bilgiler öğretim programları ve ders kitapları karşılaştırmalı bir bakış açısıyla incelenmiş, benzerlik ve farklılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmada programlarda yer alan tarih ile ilgili amaç sayısının aynı olduğu, 2018 Programı'ndaki kazanımlarının 2005 Programı ile karşılaştırıldığında 2018 Programı'ndaki kazanımların daha sade olduğu sonucuna varılmıştır. Ancak 2018 Programı'nda tarih ile ilgili kazanım sayısının 2005 Programı'na göre azaltıldığı tespit edilmiştir. Becerilerle ilgili sonuca göre ise 2018 Programı'ndaki beceri sayısının 2005 yılına göre artırıldığı sonucu elde edilmiştir (Kaya, 2023).

Cemal Alp tarafından 2024 yılında hazırlanan *“Türkiye’de 2005-2021 Arasında Okutulan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Hz. Muhammed ve İlk Dönem İslam Tarihi”* başlıklı yüksek lisans tezinin amacı 2005 yılından itibaren benimsenen yapılandırmacı yaklaşıma göre hazırlanan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Hz. Muhammed ve İlk Dönem İslam Tarihi konularına yer verilme durumunu ortaya koymaktır. Araştırma çerçevesinde 2005-2021 yılları

arasında okutulan 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları incelenmiş olup sonuç olarak ders kitaplarında kullanılan başlık ve içerikler açısından farklılıklar bulunduğu, anlatılan olayların ders kazanımlarına kısmen uyduğu ve İslam Tarihi konularına Sosyal Bilgiler dersi içeriğinde yeterli düzeyde yer verilmediğine ulaşılmıştır (Alp, 2024).

Songül Coşkun tarafından 2024 yılında hazırlanan “*Türkiye’de 27 Mayıs 1960 Darbesi’nin ve 12 Mart 1971 Muhtırası’nın Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersine Etkisi*” başlıklı yüksek lisans tezinin amacı, 27 Mayıs 1960 Darbesi ve 12 Mart 1971 Muhtırası’nın Türkiye’de Sosyal Bilgiler eğitimi üzerinde etkisinin olup olmadığının, varsa ne tür etkilerinin olduğunun ortaya konulmasıdır. Doküman incelemesi yönteminin kullanıldığı araştırmada konu ile ilgili içeriğe sahip olan dönemin tebliğler dergileri ve 1948’den 1975 yılına kadar uygulanan Sosyal Bilgiler öğretim programlarından temel materyaller olarak yararlanılmıştır. Sonuç olarak 1960 Darbesi’nden sonra Sosyal Bilgiler içerikli derslerin programında değişikliğe gidildiği, milli ve manevi değerleri kazandırmak amacıyla 4. ve 5. sınıflarda Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi adıyla tek bir ders olarak düzenlendiği belirtilmiştir. 1960 Darbesi’nin ardından hazırlanan Toplum ve Ülke İncelemeleri ve Sosyal Bilgiler dersi müfredatlarında milli değerler üzerinde durulmuştur. 1969 Sosyal Bilgiler Programı’nda konuların ağırlıklı olarak Tarih ve Coğrafya konularından oluştuğu belirtilmiştir. 1971 Muhtırası’nın ardından Sosyal Bilgiler dersi programlarında yapılan değişikliklerde ise ordu ve asker gibi kavramlar dersin amaçlarında varlığını korumuştur. Bu dönemde Sosyal Bilgiler dersinin vatandaşlık bilinci ile milli-manevi değerleri kazandırmadaki etkisinin öneminden dolayı mihver ders olarak kabul edildiği ifade edilmiştir (Coşkun, 2024).

Kübra Esra Baştuğ tarafından 2024 yılında hazırlanan “*1968-2018 Yılları Arasında Sosyal Bilgiler Öğretim Programları ve Ders Kitaplarında Tarih İçeriğinin İncelenmesi*” başlıklı yüksek lisans tezinin amacı 1968-2018 yılları arasında yayınlanan Sosyal Bilgiler ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinin öğretim programlarında yer alan tarih içeriklerinin incelenmesi ve değerlendirilmesidir. Kazanım ve içerikteki değişimlerinin incelendiği çalışmada değişen hükümet politikalarının öğretim programları üzerindeki etkisi de incelenmiştir. Araştırmada betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda Sosyal Bilgiler dersi içerisinde bulunan Tarih konularının kapsamının 1968-2018 yılları arasında daraldığı ve bunun da öğretim programlarındaki Tarih ile ilgili amaçlara yansıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun nedeni olarak 1997 yılında zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılmasının Sosyal Bilgiler dersi içeriğinde Tarih ile ilgili konuların azaltılması gösterilmiştir. Araştırma sonucunda özellikle 2005 ve 2018 programlarında tarih disiplini ile ilgili kazanımların

azaltıldığı tespit edilmiştir (Baştuğ, 2024).

Fatih Akkuş tarafından 2024 yılında hazırlanan “*Ortaokul Milli Tarih Ders Programlarının Hazırlanmasındaki Politik ve İdeolojik Tesirler (1985-1997)*” başlıklı yüksek lisans tezinde 1985-1997 yılları arasında ortaokullarda okutulan Milli Tarih dersinin ortaya çıkışında etkili olan politik, sosyokültürel ve ideolojik etkiler incelenmiştir. Araştırmada doküman incelenmesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada Milli Tarih dersinin 1980 yılında yaşanan askeri darbenin etkisiyle ortaya çıkan politik ve ideolojik sebeplere dayandığı, bu dersin okutulmaya başlanması ile birlikte Tarih programlarında Yunan ve Roma Medeniyeti konularının azaltılarak Türk Tarihi konularına ağırlık verildiği, Milli Tarih dersinin 28 Şubat post-modern darbesinin etkisiyle kaldırıldığı ve yeniden Sosyal Bilgiler dersinin okutulmaya başlandığı sonucuna varılmıştır. Akkuş, çalışmasında küreselleşmeye karşı milli devletlerin kendini koruma refleksi gösterdiğini ve buna bağlı olarak Milli Tarih anlayışının tekrar yükseleceğini belirtmektedir. Ülkemizde 2023 yılında yapılan genel seçimlerde artan milliyetçi oylardan yola çıkarak ortaya çıkan milliyetçi dalganın Türkiye’de uygulanan eğitim politikalarına etki edeceğini iddia etmekte ve küreselleşmenin etkisiyle dünya vatandaşı yetiştirme amacındaki Sosyal Bilgiler dersi yerine milli devlet anlayışıyla Milli Tarih dersinin yeniden okutulmasını tavsiye etmektedir (Akkuş, 2024).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma nitel araştırma deseninde tasarlanmıştır. Nitel araştırma gözlem, görüşme ve doküman incelemesi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği bir araştırma modelidir (Yıldırım ve Şimşek, 2003, s. 19). Nitel araştırma, kuram geliştirmeyi hedefleyen bir yaklaşımla sosyal olguları içinde bulundukları doğal ortam içerisinde incelemeyi ve anlamayı göz önünde tutmaktadır. Nitel araştırma yaklaşımına göre insanlar bilgiyi her defasında yeniden yapılandırmaktadır. Bu nedenle olmuş bitmiş bir bilgi söz konusu olamaz ve her şey sürekli değişim halinde olduğundan elde edilen bilgiler de geçici ve görecedir. Nitel araştırma modelinde toplanan veriler o araştırmaya özgü oluşturulan çalışma grubu ve o anla ilgili olduğundan araştırma sonuçlarından hareketle herhangi bir genellemeye gidilemez. Dolayısıyla nitel araştırma modelinde evren ve örneklem sorunu da yoktur (Sönmez ve Alacapınar, 2011, s. 72). Nitel araştırmada araştırma soruları açık uçludur, ölçme aracı önceden tam olarak belirlenemez ve anlaşılması zor olan karmaşıklık temalarda ortaya konulan çoklu bakış açıları yoluyla sunulur (Creswell, 2017, s. 17).

Nitel araştırma modelinde veriler görüşme, gözlem ve doküman incelemesi metotlarıyla elde edilmektedir. Araştırmacı veri toplama yöntemlerinin avantaj ve dezavantajlarını da dikkate almak suretiyle araştırma sorusuna en iyi cevabı vereceğini düşündüğü birden çok yöntemi araştırma desenine dâhil edebilir. Böylece bir veri toplama yönteminin sınırlılığının diğerleriyle telafi edilmesine olanak sağlanmış olur. Bu da araştırma sürecinde varılan bulguların geçerlilik ve güvenilirliğinin daha yüksek düzeyde olmasına katkı sağlayabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2003, s. 56).

3.2. Yöntem

Araştırmada bir nitel araştırma veri toplama yöntemi olan doküman incelemesi yöntemi

kullanılmıştır. Doküman incelemesi “*araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar.*” (Yıldırım ve Şimşek, 2003). Doküman incelemesi önceden hazırlanmış her türlü yazılı belgenin incelenmesi sürecidir. Bu araştırmada ortaokullarda Tarih dersinin yerine Sosyal Bilgiler dersinin okutulmaya başlandığı 1973-1974 öğretim yılından başlayarak günümüze kadar Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanarak ortaokullarda uygulanan yazılı doküman niteliğindeki Tarih ve Sosyal Bilgiler öğretim programlarından temel araştırma dokümanları olarak yararlanılmıştır. Öğretim programlarının araştırmacı tarafından belirlenecek kriterler boyutuyla incelenmesiyle elde edilen veriler içerik analizine tâbi tutulmuş olup ulaşılan bulgular önceden belirlenmiş olan kategori ve temalar altında organize edilerek değerlendirilmiştir.

3.3. Araştırmanın Temel Araştırma Materyalleri

Araştırmanın temel materyallerini, araştırmanın problemi ile alt problemlerine yanıt vereceği düşünülen ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından farklı tarihlerde hazırlanarak uygulamaya konulan yazılı resmi doküman niteliğindeki öğretim programları oluşturmaktadır. Bu çerçevede 1969 Ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, 1970 Ortaokul Tarih Dersi Programı, 1969 Sosyal Bilgiler Programı’nda 1983 yılında gerçekleştirilen düzenleme, Ortaokul Milli Tarih Dersi Müfredat Programı, İlkokul 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda 1993 yılında gerçekleştirilen düzenleme, 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, 2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve 2017 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’ndan yararlanılmıştır.

3.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Ortaokul düzeyinde Tarih öğretiminde 1970’li yılların başlarından 2023 yılına kadar geçen süreçte meydana gelen değişimi ortaya koymak amacıyla yukarıda belirtilen öğretim programları içerik analizine tabi tutularak incelenmiştir. İçerik analizi tekniğinde temel olarak birbirine benzeyen veriler belirli kavramlar ve temalar etrafında bir araya getirilir ve okuyucuların anlayabileceği şekilde organize edilerek yorumlanır. İçerik analizinde temel amaç araştırma sürecinde elde edilen verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2003, s. 162). Veriler içerik analizine tabi tutulurken, başka bir deyişle veriler arasında anlamlı bölümlerin isimlendirilmesine *kodlama* denilmektedir ve bu durum içerik analizinin ilk aşamasını oluşturmaktadır. “*Kodlama, nitel metin verilerini, veriyi anlamlı*

bir şekilde bir araya getirmeden önce ne anlama geldiklerini görmek için ayırarak analiz etme sürecidir.” (Creswell, 2017, s. 156).

Bu araştırmada içerik analizi sonucunda elde edilen bulgular araştırmacı tarafından daha önceden araştırmanın alt problemlerini temele alarak belirlenmiş olup kategori ve temalar altında organize edilerek değerlendirilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

4.1.Ortaokulda Uygulanan Son Tarih Dersi Öğretim Programı (1970) ve Ortaokullarda Tarih Öğretimi

Ortaokullarda Sosyal Bilgiler dersi okutulmaya başlandığı zaman bu okullarda 1949 yılında hazırlanan (Ortaokul Müfredatı kapsamında), süreç içerisinde farklı zamanlarda birtakım değişikliklere uğrayan ve en son MEB tarafından 1970 yılında basılan Ortaokul Müfredatı içeriğinde yer alan Ortaokul Tarih Programı uygulanmaktaydı. Bu program İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyada yaşanan gelişmelerden etkilenilerek hazırlanan bir programdır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşının ortaya çıkardığı yıkımların ortadan kaldırılması ve barışçıl bir gelecek oluşturmak için kurulan bazı örgütler birtakım çalışmalar gerçekleştirmişti. Bilhassa ders kitaplarında var olan bazı düşmanlık ifadelerinin çıkarılması çalışmaları ülkemizde de uygulanmıştır. Hatta Türkiye'nin bu konuda birçok Avrupa ülkesinden ileri bir durumda olduğu ifade edilebilir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Tarih öğretimi müfredatları genel olarak olgusal bilgileri öğrettiği gerekçesiyle eleştiriliyordu. Bunun sonucunda İngiltere'de Tarih öğretiminde problem çözme ve yaratıcılık becerileri ön plana çıkmaya başladı. Bu değişim ülkemizdeki Tarih öğretimi anlayışına da yansımıştır. 1970 yılı Ortaokul Tarih Öğretim Programı, derslerin probleme dayalı olarak işlenmesini ön görmüştür (Safran, 2002, Akt: Demircioğlu, 2008, s. 437). 1970 Ortaokul Tarih Öğretim Programı genel olarak Türk Devrimi'nin anlamı ve önemi üzerine kurulmuş, Türk milletinin tarihsel süreçte dünya kültürel mirasına yaptığı katkıları ve Türk milletinin üzerine düşen insani ödevleri öğrencilere fark ettirmeyi ve öğrencilerin insanlığa karşı sevgi ve saygı duymalarını amaçlayan bir programdır (MEB, 1970). Bu dönemde ortaokulların 1., 2. ve 3. sınıflarında haftada iki saat Tarih; ortaokulların 1. ve 2. sınıflarında haftada iki; 3. sınıfında bir saat Coğrafya; ortaokulun her sınıf düzeyinde ise birer saat Yurttaşlık Bilgisi dersi okutulmaktaydı.

4.1.1. Tarih Dersinin Genel Amaçları

1970 Ortaokul Programı'nda Tarih dersinin amaçları sekiz madde halinde düzenlenmiştir. Amaçlara programda yer aldığı şekliyle “EKLER” kısmında yer verilmiştir (EK-1). Bu amaçlar incelendiğinde bu amaçların öğrencilere Türk Devrimi'nin anlamını ve önemini anlamalarını, Türk milletinin tarih boyunca dünya kültür mirasına yaptığı katkıları ve üzerine düşen insani ödevleri fark etmelerini, insanlığa karşı sevgi ve saygı duymalarını ve şanlı bir mazinin evlatları olduğunu hatırlatarak bu bilinçle davranmalarını sağlamaya yönelik amaçlar olduğu görülmektedir (MEB, 1970, s. 103). Amaçlar içerisinde ayrıca tarihte şahsiyetlerin önemi, demokrasi anlayışının tarihsel gelişimi ile geçmiş ve bugün bağlamında birtakım tarihsel düşünme, araştırma ve muhakeme becerileri kazandırmaya yönelik amaçlar da yer almaktadır. Bu amaçlar genel olarak değerlendirildiğinde ulusal-evrensel, bilgi-beceri ve disiplin içi-disiplin dışı amaçlar arasında görece bir dengenin gözetildiğini söylemek mümkündür.

4.1.2. Öğretim Programı'nın “Eğitim ve Öğretim İlkeleri” Bölümünde Tarih Öğretimi

1970 Ortaokul Programı'nda yer verilen ‘Ortaokulun Eğitim ve Öğretim İlkeleri’ başlıklı bölümde Tarih öğretimine ilişkin açıklamalara yer verilmektedir. Bu bölümde, program dâhilindeki her dersin milli amaçlara ulaştıracak bir araç olduğu vurgulanmakta ve Tarih öğretmenlerinden öğrencilere Tarih derslerinde kuru bilgiler yerine tarihin en eski dönemlerinden itibaren Türk milletinin üstün yaşantısını, kültür yayma özelliğini, kurmuş olduğu uygarlıkları ve bu uğurda büyük fedakârlıklarda bulunduğunu canlı örnekleriyle öğretmeleri istenmektedir (MEB, 1970, s. 9). Bu bölümde öğrencilerin ise, insanlığın geçirdiği ilerleme aşamalarını incelerken bu yolda Türklerin oynadığı büyük rolü kavramalarının; böylece, hem kendi milletine karşı bağlılıklarını artırmaları hem de Türk milletinin bugün ve yarın insanlığa karşı ödevleri bulunduğunu daha iyi anlamalarının önemi ve gereğinin altı çizilmektedir (MEB, 1970, s. 9-10). Programda bu ödevin gerçekleştirilebilmesi için öğretmenlerin Tarih derslerinde öğrencileri Türk milletinin İmparatorluk, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Dönemi'nde gerçekleştirdiği önemli başarılar üzerinde düşündürmesi ve milletçe kazanılan bu başarıların daha açık ve anlaşılır bir şekilde gösterilebilmesi için Osmanlı Devleti'nin son dönemiyle kıyaslamalarının önemi vurgulanmaktadır.

4.1.3. Öğretim Programı'nın “Açıklamalar” Bölümünde Tarih Öğretimi

Ortaokul Tarih dersi programında öğretmenlere yönelik 20 maddelik açıklamalara yer verilmiştir. Bu açıklamalar genel olarak Tarih öğretmenlerinin derslerde yararlanabilecekleri

tarih öğretim yöntemlerine ilişkin metodolojik açıklama ve tavsiyelerden oluşmaktadır.

Programın “açıklamalar” bölümünde genel olarak şu hususlara vurgu yapılmıştır:

1. Tarih derslerinde Türk tarihinin temele alınarak diğer milletlerin tarihlerine Türk tarihi ile ilişkileri ölçüsünde yer verilmesi, Türklerin tarihte oynadıkları rol, Orta Asya’da kurdukları büyük uygarlık ve bu uygarlığı dünyanın farklı bölgelerine yaydıkları, ayrıca İslâm kültürünün ortaya çıkışında ve gelişmesinde oynadıkları önemli rolün belirtilmesi istenmiştir.
2. Türk Devrimi’nin anlamının, öneminin ve sağladığı faydaların kavratılması ve bu konuyla ilgili olarak öğretmenlerden özellikle Osmanlı Devleti’nin son döneminde devletin içinde bulunduğu olumsuz ve kötü durum ile Kurtuluş Savaşı ve sonrasında kurulan Cumhuriyet idaresinin elde ettiği başarı ve kazanımların karşılaştırılmalı olarak öğrencilerine göstermeleri istenmiştir.
3. Tarihte “değişim ve sürekliliğe” ilişkin olarak öğrencilerde farkındalık oluşturulması hedeflenmiştir.
4. Tarih derslerinde geçmiş ile bugün arasında karşılaştırmalar yapmak, öğrencilere tarihin asıl amacının bugünü aydınlatmak olduğunun açıklanması gerektiği belirtilmiştir.
5. Tarihî olayların meydana gelmesinde büyük adamların oynadığı rolü ve tarihin akışı üzerine yaptıkları büyük etkinin öğrencilere açıklanması, bunu yaparken de özellikle Atatürk’ün önemli bir tarihi kişilik olarak oynadığı rolün çocukların anlayacağı şekilde örneklerle açıklanması istenmiştir.
6. Öğrencilere kronoloji bilgisi kazandırılması için Türk tarihi ile ilgili olayların zaman ilişkisi içerisinde gösterilmesi ve harita, resim, grafik ve tarih levhalarının sınıfça veya gruplarca hazırlanması önerilmektedir. Benzer şekilde öğrencilere tarihi olayların geçtiği yerlerin kavratılması ve bunun için öğrencilerin olayların geçtiği yerleri harita üzerinde incelemelerinin ve öğretmenlerin Tarih ve Coğrafya dersleri arasında sıkı bir ilişki kurmasının ve harita kullanımının önemine vurgu yapılmaktadır.
7. Tarih dersi ile Yurttaşlık Bilgisi dersi arasındaki sıkı ilişkinin göz önünde bulundurulması hedeflenmektedir.
8. Tarihi kavramların öğretimine önem verilmesi, öğrencilerin kavram ve isimleri doğru söyleyip yazmalarına dikkat etmeleri istenmektedir.
9. Tarih derslerinde konular işlenirken okulun yer aldığı mahalde konuyla ilgili tarihi eserlerin gösterilmesine ve inceletilmesine, tarihsel mekân ve ören yerlerinden yararlanılmasına vurgu

yapılmaktadır.

10. Tarih derslerinde öğrencilerde tarihi eser ve anıtları koruma bilinci geliştirilmesi hedeflenmiştir.

11. Milli bayram, kutlama ve anma törenlerinde günün anlamı, o bayramın, olayın veya kimsenin tarihi önemi hakkında çocukların aydınlatılması ve bu törenlere öğrenci velilerinin de katılmalarının teşvik edilmesi istenmiştir.

12. Tarih derslerinde öğrencilerin Türk tarihiyle veya Türk büyüklerinin hayatıyla ilgili seviyelerine uygun çeşitli edebi metinleri okumalarının özendirilmesi istenmiştir.

13. Tarih derslerinde öğretmenlerin sadece tarihi okutmak, anlatmak ve belletmekle yetinmeyip öğrencilere yapacağı gözlem, inceleme ve düşüncesiyle tarihsel bilgi elde etmelerini ve yararlanmalarını öğretmelidir.

14. Şartları uygun olan okullarda Tarih dersleri için bir derslik ayrılması ve bu derslikte dersle ilgili materyallerin bulundurulması tavsiye edilmiştir.

15. Tarihi olaylarla ilgili sınıfta veya okulda drama ve piyeslerin temsil ettirilmesi istenmiştir.

Yukarıda özetlenmeye çalışılan Ortaokul Tarih Dersi Öğretim Programı'nın açıklamalar bölümünde Türk Tarihi'nin, tarih öğretiminin merkezine alınması ve Türk Devrimi'nin anlamı, önemi ve faydalarının öğrencilere kavratılması gibi tarihin vatandaşlık bilinci geliştirmeye yönelik işlevine dikkat çekilmektedir. Bunun yanında Tarih disiplinini kendine özgü boyutlarını oluşturan derslerde öğrencilere değişim ve sürekliliği algılama becerisi kazandırma, karşılaştırma yapma, tarihte şahsiyetin rolünü anlamalarını sağlama, kronolojik düşünme becerileri geliştirme, tarihsel kavramların öğretilmesi, tarih öğretiminde yerel tarihten yararlanılması, öğrencilerde tarihi ve kültürel mirasa karşı saygı ve koruma bilinci geliştirilmesi, derslerde araştırma, gözlem, drama vb. yöntem ve tekniklerin kullanılması ve harita, resim, grafik vb. materyallerden yararlanılması gibi tarih öğretiminde dönemine göre çağdaş sayılabilecek hususlarla ilgili önerilerde bulunulmuştur.

4.1.4. Ortaokul Tarih Dersi Öğretim Programı'nda Yer Verilen Tarih Konuları

Ortaokullarda Sosyal Bilgiler dersinin okutulmaya başlanmasının hemen öncesinde bu dersin yerine okutulan derslerden birisi olan Tarih dersi öğretim programında sınıf düzeylerine göre yer verilen konular Tablo 1 ve Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Ortaokul Tarih Dersi Öğretim Programı'nda Ortaokul 1. ve 2. Sınıf Düzeylerinde Yer Verilen Ünite ve Konular (1970)

Sınıf	Üniteler	Konular
1	I. İnsan Tarihine Giriş	A) İlk insanlar nasıl yaşarlar ve geçinirlerdi? B) İnsan toplulukları hakkında neler bilmek isteriz, bu bilgileri nasıl elde ederiz? C) Tarihte insanların geçirdiği çağlar 1- Tarihten önceki zamanlar, 2- Tarih zamanları D) Tarihte takvime başlangıç
	II. Türklerin Anayurdu ve Göçler	1- Türklerin anayurdu ve buradaki yaşayış ve uygarlıkları 2- Göçler ve nedenleri, 3- Göç yolları, 4- Göçlerin etkileri ve sonuçları
	III. Göçlerden Sonra Anayurtta Kalan Türkler	1- Hun-Türk İmparatorluğu, komşu devletlerden Çin ve Hint devletleri ile siyasal ve kültürel ilişkileri 2- İskit imparatorluğu
	IV. Ön Asya Tarihi	1- Aşağı Mezopotamya devletlerinden Sümer, Akad, Elâm ve Babil devletlerinde yaşayış ve uygarlık 2- Yukarı Mezopotamya devletlerinden Asurların yaşayış ve uygarlıkları
	V. İlk Çağlarda Anadolu	1- Etiler 2- Frikyalılar ve Lidyalılar, Uygarlıkları
	VI. İlk Çağlarda Akdeniz Uygarlığına Toplu Bir Bakış	1- Mısır 2- Fenikeliler ve İbraniler, Uygarlıkları
	VII. Ege Havzası	1- Ege havzasında eski uygarlıklar (Kısaca Girit ve Miken uygarlıkları.) 2- Yunanlılar 3- Yunanlılarda kültür ve uygarlık. Bunun çağdaş uygarlığımıza etkileri 4- İskender, Helenizm devri
	VIII. Roma Tarihine Toplu Bir Bakış	1- Etrüskler ve eski İtalya 2- Krallık, Cumhuriyet ve İmparatorluk Devirleri 3- Hristiyanlığın doğuşu ve yayılışı 4- Roma İmparatorluğunun ikiye bölünmesi 5- Kavimler göçü ve Batı Roma İmparatorluğunun yıkılması 6- Romalıların yaşayış ve uygarlıkları, bunun çağdaş uygarlığımıza etkisi
2	I. Orta Çağ'a Girerken:	A- Batıda Orta Çağ'a toplu bir bakış B- Doğuda Orta Çağ 1- Hunlar, batıya yürüyüşleri ve Attilâ, 2- Göktürkler, 3- Uygurlar, 4- Türklerin batıya ikinci yürüyüşleri C- Doğu Roma İmparatorluğu: Bizans
	II. İslâm Tarihi:	1- İslâmlıktan önce Arap yarımadası ve Araplara toplu bir bakış 2- Muhammed, hayatı ve önemli savaşları 3- İslâm dini, yayılması (Dört Halife Devri) 4- Emeviler, İspanya'nın fethi ve Endülüs Devleti 5- Abbasiler, Tolunoğulları, İhşitler 6- Türklerin Müslüman olmaları ve İslâm kültür ve uygarlığındaki rolleri 7. İlk Müslüman Türk Devletleri, a) Karahanlılar, b) Gazneliler
	III. Selçuklular	A) Büyük Selçuklular 1- Oğuzlar 2- Büyük Selçuklu İmparatorluğu, kuruluşu ve genişlemesi. Bizanslılarla ilişkileri (özellikle Malazgirt Savaşı üzerinde durulacak ve bu savaşın Türk ve cihan tarihindeki önemi belirtilecektir.) 3- Büyük Selçuklu İmparatorluğunun parçalanmasından sonra Anadolu B) Anadolu Selçukluları 1-Anadolu Selçukluları Devleti 2- Haçlı Seferleri 3- Anadolu Selçuklu Devletinin yıkılışı (Moğollar'a ve bunların batıya doğru akınlarına kısaca dokunulacaktır.) 4- Anadolu Selçuklu Devletinin yıkılışından sonra ortaya çıkan beylikler C) Selçuklular ve beylikler devrinde Anadolu Türk uygarlığı
	IV. Mısır ve Suriye, Türk Devletleri	Eyyubiler ve Kölemenler
	V. Osmanlı Devleti	1- Kuruluşu, 2- Rumeli'ye geçiş, 3- Bayazıt devri ve Anadolu birliğinin kuruluşu, 4- Ankara Savaşı ve sonuçları, 5- Osmanlı Türkleri yönetiminde Anadolu birliğinin yeniden kurulması, 6- Kuruluş devrinde Osmanlı Türk kültürü ve uygarlığı
	VI. İstanbul'un Alınması	1- Fatih ve İstanbul'un alınması 2- İstanbul'un alınmasının dünya tarihi üzerine etkileri

Kaynak: MEB, 1970.

Tablo 1’de de görüldüğü üzere 1973 yılında ortaokullarda uygulanan Tarih Dersi Öğretim Programı’nda Ortaokul 1. sınıf konuları sekiz ünite halinde düzenlenmiştir. “İnsan Tarihine Giriş” başlıklı ilk ünite de ilk insan topluluklarının yaşamları, tarih öncesi devirler, tarih devirleri ve takvim konularına yer verilmiştir. İkinci ve üçüncü üniteler Türk tarihine ayrılmış olup “Türklerin Anayurdu ve Göçler” ve “Göçlerden Sonra Anayurtta Kalan Türkler” başlığını taşımaktadır. Bu ünitelerde Türklerin anayurdu ve anayurttan yapılan göçler ile Hunlar ve İskitler hakkında konulara yer verilmiştir. Diğer üniteler “Ön Asya Tarihi”, İlk Çağlarda Anadolu”, “İlk Çağlarda Akdeniz Uygarlığına Toplu Bir Bakış”, “Ege havzası” ve “Roma Tarihine Toplu Bir Bakış” başlıklı olup bu üniteler kapsamında Mezopotamya, Etiler, Frigler ve Lidyalılar, Girit, Miken, Yunan, Med ve Helenistik dönem ve Roma uygarlıkları ile Hristiyanlığın doğuşu ve yayılması ile ilgili konulara yer verilmiştir.

Ortaokul 2. sınıf Tarih dersi Orta Çağ tarihi ile ilgili konulardan oluşmaktadır. Altı ünite halinde düzenlenen programın ilk ünitesi “Orta Çağ’a Girerken” başlığını taşımaktadır. Bu ünite Orta Çağ Avrupa’sına toplu bir bakış, Hunlar, Göktürkler, Uygurlar, Türklerin Batıya göçleri ve Heraklius Sülâlesi Dönemi’ne kadar Bizans tarihiyle ilgili konuları kapsamaktadır. İkinci ünite İslam Tarihi ile ilgili olup İslamiyetten önce Arap Yarımadası ve Araplar, Hz. Muhammed’in Hayatı ve Savaşları, Dört Halife Devri, Emeviler, Abbasiler, Türklerin İslamiyeti kabul etmeleri ve İslam Medeniyetine Katkıları ile ilk Türk-İslam devletleri olan Tulunoğulları, İhşitler, Karahanlılar ve Gazneliler ile ilgili konulardan oluşmaktadır. Öğretim programının üçüncü ünitesi “Selçuklular” başlıklı olup, Oğuzlar, Büyük Selçuklu Devleti, Anadolu Selçuklu Devleti ve Beylikler dönemi ile Haçlı Seferleri ile ilgili konuları kapsamaktadır. “Mısır ve Suriye, Türk Devletleri” başlıklı ünite Eyyubiler ve Kölemenler tarihine ayrılmışken, “Osmanlı Devleti” başlıklı ünite Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Dönemi siyasi tarihi ile kültür ve uygarlığı ile ilgili; “İstanbul’un Alınması” başlıklı ünite ise Fatih Sultan Mehmet ve İstanbul’un Fethi ile ilgili konuları içermektedir.

Ortaokul Tarih Dersi Öğretim Programı’nda ortaokul 3. sınıf düzeyinde yer verilen ünite ve konular Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Ortaokul Tarih Dersi Öğretim Programı’nda Ortaokul 3. Sınıf Düzeyinde Yer Verilen Ünite ve Konular (1970)

Üniteler	Konular
I. Yeni Çağ başlarında Avrupa	1- Bilim ve teknikte ilerlemeler 2- Büyük coğrafi keşifler. 3- Rönesans 4- Reform
II. Osmanlı İmparatorluğunun Yükselme Devri	1- Osmanlı İmparatorluğu’nun doğuda büyümesi. 2- Osmanlı İmparatorluğunun batıda büyümesi. 3- Osmanlı İmparatorluğunun denizlerde büyümesi.
III. Osmanlı İmparatorluğunun Duraklama Devri	1- Duraklamanın iç ve dış nedenleri ve sonuçları, 2- Duraklama devrinde ıslahat hareketleri, Dördüncü Murat, Köprülüler, 3- İkinci Viyana Kuşatması ve Karlofça Antlaşması.
IV. Osmanlı İmparatorluğunun Gerileme Devri	1- Gerileme devrinin siyasal olayları, Osmanlı-Rus, Avusturya ve Venedik harpleri, kapitülasyonlar, 2- Gerileme devrinde ıslahat hareketleri, Lale devri, ilk matbaa.
V. Osmanlı, Türk Uygarlığı	Fatih devrinden ıslahat devrine kadar.
VI. XVII ve XVIII. Yüzyıllarda Avrupa ve Amerika	1- Başlıca Avrupa devletleri, 2- Amerika Birleşik Devletleri’nin kurulması, 3- Fransa İhtilali. Nedenleri, sonuç ve etkileri.
VII. Osmanlı Devleti’nde Geniş İslahat Devri	1- Üçüncü Selim ve İkinci Mahmud’un ıslahat hareketleri, 2- Bu devirdeki siyasal olaylar.
VIII. Tanzimat ve Meşrutiyet Devirleri	1- Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat hareketi (Gülhane hattı). Tanzimatın getirdiği belli başlı yenilikler, 2- Kırım Savaşı nedenleri ve sonuçları, 3- Birinci Meşrutiyet 4- Osmanlı-Rus Savaşı. Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları, 5- İkinci Abdülhamid’in yönetimi ve bu yönetime karşı tepki, 6- İkinci Meşrutiyet devri ve bu devrin belli başlı siyasal olayları, İtalya ve Balkan Savaşları, 7- Cihan Savaşı, Çanakkale Savaşı, Mondros Bırakışması.
IX. Kurtuluş Savaşı	1- Birinci Dünya Savaşından sonra Osmanlı Devleti’nin durumu. Parçalanması ve bu olay karşısında padişahın ve hükümetin, azınlıkların ve Türklerin durumu, 2- Atatürk’ün Anadolu’ya geçişi. Milli Mücadeleye hazırlık 3- Ankara’da Büyük Millet Meclisinin açılması ve millî bir Türk Devletinin kurulması, 4- Kurtuluş Savaşı, 5- Lozan Barışı.
X. Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi	1- Cumhuriyetin ilanı ve Halifeliğin kaldırılması, 2- Türk Devrimi.
XI- İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye	1- Savaşın bütün dünyaya getirdiği felaketler, 2- Bu savaşta Türkiye Cumhuriyeti’nin silahlı tarafsızlığı ve bunun önemi, 3- «Yurtta Sulh. Cihanda Sulh» ilkimiz ve anlamı. 4- Barışın insanlığa getireceği mutluluklar, 5- Birleşmiş Milletler Kurumu ve Unesco, 6- Barış içinde yaşamak isteyen milletler ailesi içinde milletimize düşen ödev ve sorumluluklar.

Kaynak: MEB, 1970.

Tablo 2’de de görüldüğü üzere ortaokul 3. sınıf Tarih konuları on bir ünite halinde düzenlenmiştir. Bu ünitelerin ilki “Yeni Çağ Başlarında Avrupa” başlığını taşımakta olup, bu dönemde Avrupa’da bilim ve teknik alanında sağlanan gelişmeler, Coğrafi Keşifler, Rönesans ve Reform ile ilgili konuları kapsamaktadır. Bu üniteyi Osmanlı İmparatorluğu’nun yükselme

devri, duraklama devri, gerileme devri ve Osmanlı-Türk Uygarlığı içerikli konuların olduğu üniteler takip etmektedir. Öğretim programının altıncı ünitesi “XVII ve XVIII. Yüzyıllarda Avrupa ve Amerika” başlığını taşımakta olup ünite, Başlıca Avrupa Devletleri, Amerika Birleşik Devletleri’nin Kurulması ve Fransız İhtilali ile ilgili konulardan oluşmaktadır. Bu üniteden sonra gelen “Osmanlı Devleti’nde Geniş İslahat Devri” başlıklı ünite III. Selim ve II. Mahmut dönemi ıslahatlarına; “Tanzimat ve Meşrutiyet Devirleri” başlıklı ünite ise ilgili dönemlerin siyasi gelişmeleri ve ıslahat hareketleri ile ilgili konulara yer verilmiştir.

Programın son üç ünitesi Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Dönemi olaylarına ayrılmıştır. “Kurtuluş Savaşı” başlıklı ünite Mondros Ateşkes Antlaşması’ndan Lozan Barış Antlaşması’na kadar olan gelişmeler; “Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi” başlıklı ünite İnkılaplar; “İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye” başlıklı son ünite ise İkinci Dünya Savaşı’nın yol açtığı felaketler, Türkiye’nin savaş süresince izlediği silahlı tarafsızlık politikası, barışın önemi ve Birleşmiş Milletler Teşkilatı ile ilgili konulara yer verilmiştir.

Ortaokul Tarih dersi müfredatının içeriği genel olarak değerlendirildiğinde konuların sınıflara dağılımında çağ temelli bir yaklaşımın izlendiği; bu çerçevede ortaokul I. sınıf Tarih konularının İlkçağ Tarihi’ni kapsadığı görülmektedir. Bu sınıf düzeyinde tarihin konusu, tarih öncesi devirler ile tarih devirleri ve takvim konularında kuramsal bilgilerin verildiği ilk ünitenin dışında diğer konuların İslamiyet’ten Önceki Türk Tarihi ve Antik Dönem Uygarlıklarından oluştuğu; bu çerçevede Anadolu, Mezopotamya, Mısır, Fenike, İbrani, Yunan ve Roma medeniyetlerine (İlk Çağ Dönemi) önemli yer ayrıldığı anlaşılmaktadır. Ortaokul 2. sınıf konuları ise Orta Çağ Tarihi konularından oluşmaktadır. Bu kapsamda Orta Çağ’da Doğu ve Batı uygarlıkları hakkında genel bir giriş ünitesinin dışında İslam Tarihi, ilk Müslüman-Türk devletleri olan Karahanlılar, Gazneliler, Büyük Selçuklu Devleti, Anadolu Selçuklu Devleti; Anadolu Beylikleri, Eyyubiler ve Kölemenler devletleri ile İstanbul’un Fethi’ne, yani Orta Çağ’ın sonuna kadar olan devrede Osmanlı Tarihi ile ilgili konulara yer verilmiştir. Yeni Çağ başlarından İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar olan dönemi kapsayan konular ortaokul 3. sınıfın konularını oluşturmaktadır. Bu sınıf düzeyinde ilk konuyu Coğrafi Keşifler, Rönesans ve Reform hareketlerinin yer aldığı “Yeni Çağ Başlarında Avrupa” başlıklı konu oluşturmakta; bunu Osmanlı Devleti’nin yükselme, duraklama ve gerileme dönemleri, kültür ve uygarlığı, ıslahat hareketleri ve yıkılışına kadar geçen süreçteki diğer olayları içeren konular takip etmektedir. Bu sınıf düzeyinde Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet Dönemi ve Devrimler ile İkinci Dünya Savaşı ile ilgili konulara; ayrıca Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve UNESCO ile barışın önemine dair konulara da yer verilmektedir. Dolayısıyla konular genel olarak

değerlendirildiğinde Türk Tarihi ile Anadolu uygarlıklarının merkeze alındığı, müfredatta siyasi tarih-kültür ve uygarlık konuları arasında bir denge bulunduğu, Avrupa tarihi ile ilgili konulara yeterli düzeyde yer verilmiş olduğu söylenebilir. Özellikle ortaokul I. sınıf konuları içerisinde antik dönem uygarlıklarına önemli oranda yer ayrılmış olmasından hareketle Türkiye’de tarih öğretiminde 1940’lı yıllardan itibaren hâkim olan hümanizma anlayışının (Köken, 2014, s. 228) etkisinin bu öğretim programında belli ölçüde sürdüğünü söylemek mümkündür. Nitekim her ne kadar Demokrat Parti iktidarıyla birlikte hümanist politikalar genel olarak terk edilmişse de bu akımın öğretim programları ve ders kitaplarındaki etkileri 1980’li yılların ortalarına kadar sürmüştür (Turan, 2016, s. 260). Programda dikkat çeken bir başka husus da barış eğitimi ve barışçıl tarih öğretiminin bir yansıması olarak barışın önemi ve gerekliliği ile ilgili konulara yer verilmiş olmasıdır.

4.2.Ortaokullarda Sosyal Bilgiler Dersinin Okutulmaya Başlanması ve Sosyal Bilgiler Dersi Kapsamında Tarih Öğretimi

Sosyal Bilgiler dersinin ilkokullarda okutulmaya başlanmasının ardından bu dersin ortaokullara da yaygınlaştırılması gündeme gelmiş ve bu amaca yönelik olarak ortaokullarda okutulmakta olan Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri de Sosyal Bilgiler dersi adı altında toplanmıştır. Ortaokullar için hazırlanan ilk Sosyal Bilgiler dersi müfredatı 1970-1971 öğretim yılından itibaren üç yıl süreyle denendikten sonra 1973-1974 öğretim yılından itibaren bütün ortaokullarda kademeli olarak uygulanmıştır (MEB, 1973, s. 121). Bu programa göre Sosyal Bilgiler dersinin ortaokulların 1. ve 2. sınıflarında haftada 5’er, 3. sınıfında ise 4 saat okutulması öngörülmüştür.

Bu başlık altında Türkiye’de ortaokullar için hazırlanan ilk Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı Tarih öğretimi boyutuyla incelenmiştir.

4.2.1. Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nın Genel Amaçları

1969 Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda dersin genel amaçları 12 madde halinde düzenlenmiştir. Bu amaçlardan tarih öğretimi ile ilişkili görülenlere öğretim programında yer aldığı haliyle “EKLER” bölümünde yer verilmiştir (EK-2). Bu amaçlar içerisinde tarih öğretimiyle ilgili görülenler önemli ölçüde vatandaşlık bilinci geliştirmeye yönelik amaçlar olup, öğrencilerde milli bilinç geliştirme, mensubu oldukları Türk milletinin üstün özelliklerini tanıtmak ve benimsetme, özgüven duygularını geliştirme, Türk milliyetçiliğinin ilkeleri ile güçlü Türk milleti ve devleti ideallerini benimsetme, Türk

devrimlerinin ilkelerini, anlamını, değerini ve önemini benimsetme, Cumhuriyet ve demokrasiyi bir yaşam tarzı olarak benimsemelerini sağlamaya yöneliktir. Dolayısıyla bu amaçlarda öğrencilere ulusal ve siyasal değerlerin aktararak, öğrencilerin vatandaşlık bilinçlerinin geliştirilmesinin göz önünde tutulduğu anlaşılmaktadır.

Sosyal Bilgiler dersinin genel amaçları içerisinde tarih ile ilgili olanlar arasında ikinci bir grup amaç olarak öğrencilere tarihçilik becerileri kazandırılmasını ön planda tutan amaçlara yer verildiği anlaşılmaktadır. Bu amaçlar öğrencilere tarihsel düşünme ve muhakeme, araştırma, karşılaştırma yapma vb. becerilerin geliştirilmesine yöneliktir.

Genel amaçlar içerisinde öğrencilere “küresel vatandaşlık” ve “barış eğitimi” kapsamında değerlendirilebilecek anlayışlar kazandırmaya yönelik olanlar da bulunmaktadır. Bu amaçlarda milletimize düşen insanlık görevleri olduğu, Türk milletinin milletler ailesinin bir üyesi olduğu, insanların ve milletlerin birbirine muhtaç olduğu bilinci verilerek, *“kendi yurdunda huzur içinde yaşamak isteğinde olan milletlere karşı iyi davranışlara sahip kılmak”* vb. anlayışlar kazandırılması göz önünde bulundurulmuştur.

Sonuç olarak Sosyal Bilgiler dersinin genel amaçlarından tarih eğitimine yönelik olan amaçlar genel olarak değerlendirildiğinde amaçlarda ulusal-evrensel, disiplin içi-disiplin dışı amaçlar arasında bir denge kurulmaya çalışıldığı; öğrencilerde Türklük bilinci oluşturma ve Cumhuriyet ideolojisini benimsetmenin temele alınmakla birlikte onlarda tarihçilik becerilerinin geliştirilmesinin ve evrensel değerler ile barış fikrinin oluşturulmasının da göz önünde tutulmuş olduğu söylenebilir.

4.2.2. Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda Açıklamalar

Ortaokul Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında dersin işlenişiyile ilgili olarak 45 maddeden oluşan bir açıklamalar listesine yer verilmiştir. Bu açıklamalarda genel olarak Sosyal Bilgiler derslerinden arzu edilen yararın tam olarak sağlanabilmesi için geniş bir alanda önerilerde bulunmaktadır. Bu açıklamalarda genel olarak tarih öğretimiyle ilgili şu hususlara dikkat çekilmektedir:

1. Öğrencilerde değişim ve sürekliliği algılama becerisi geliştirilmesi,
2. Öğrencilerin, birçok problemin köklerinin geçmişte olduğunu anlamalarının sağlanması,
3. Öğrencilere her fırsatta millete ve bütün insanlığa hizmet etmiş büyük bilim, teknik ve devlet adamlarının örnek gösterilerek, çalışarak ve iyi niyetli davranarak onlar gibi olunabileceği, yani ölümsüzleşebilecekleri inancının kazandırılması,

4. Öğrencilere, tarihte kişilerin rolleri ve etkileri ile onları bu olaylara iten güç ve sebeplerin örneklerle açıklanması,
5. İnsanlığın ve milletimizin gelişmesinde önemli yere sahip olan olaylar öğretilirken olayların yer ve zamanlarının belirtilmesine önem verilmesi, bu amaca yönelik olarak sınıfça hazırlanacak büyük ölçekli dilsiz haritalar, haritalar ve tarih şeritlerinden yararlanılması,
6. Öğrencilerde Devrim Ordusunun fedakâr bir eri olduğu fikir ve duygusu geliştirmek ve bunun sürdürülmesinin sağlanması,
7. Konuların işlenişinde Türk Tarihi ile yurdumuz olan Anadolu'nun esas alınması ve diğer milletlerin tarihleri ile ilgili konulara ancak Türk Tarihi ve Anadolu'yla ilişkisi ölçüsünde yer verilmesi,
8. Derslerde Türklerin tarihte oynadıkları büyük rolün belirtilmesi, tarih boyunca farklı isimler altında devletler kurarak kültür ve uygarlıklarını dünyaya yaydıkları, İslam kültürünün doğmasında ve gelişmesinde eşsiz hizmetlerde bulundukları hususlarının vurgulanması,
9. Tarih dersleri kapsamında tarihi çevre gezileri ile müze ziyaretleri gerçekleştirilmesi,
10. Tarih konularıyla bağlantılı bir şekilde okulun bulunduğu yerin yerel tarihine, o yerdeki tarihi eserler ile orada yaşamış tarihi şahsiyetlerin tanıtılmasına önem verilmesi,
11. Öğrencilerde tarihi eser, anıt vb. maddi kültürel mirasa karşı koruma bilinci geliştirilmesi,
12. Öğrencilerde Cumhuriyet devrimlerini anlama, benimseme ve sahiplenme bilincinin oluşturulması,

Yukarıdaki açıklamalar incelendiğinde bu açıklamalarda genel olarak şu hususlara vurgu yapıldığı anlaşılmaktadır:

1. Tarih öğretiminde Türk tarihinin ve Anadolu'nun odağa alınarak Türklerin dünya kültür ve uygarlığına ve İslam kültürünün doğması ve gelişmesine yaptıkları katkılara vurgu yapılması,
2. Öğrencilerde “değişim ve süreklilik” bağlamında geçmişten günümüze milletler arasında rekabetin varlığı ve bu yarışta önde olabilmek için çok çalışmanın gerektiği bilincinin oluşturulması,
3. Tarihi şahsiyetlerin tarihin akışına ve insanlığın gelişimine yaptıkları etkilerin gösterilerek öğrencilerde çok çalışarak onlar gibi olabilecekleri düşüncesi yaratılması,
4. Tarih öğretiminde harita ve tarih şeridi gibi materyallerin kullanılmasının önemi,
5. Öğrencilere Türk devrimlerinin öğretilmesi ve benimsetilmesi,
6. Tarih konularıyla bağlantılı olarak öğrencilerle tarihi alan gezileri ve müze gezilerinin yapılması, tarihi eserleri öğrencilere inceleterek öğrencilerde tarihi eser ve anıtları koruma bilincinin geliştirilmesi,

7. Okulun bulunduğu tarihi yerler ve anıtları öğrencilere tanıtarak ve inceleyerek okulun bulunduğu yerle ilgili tarih bilincinin oluşturulması.

4.2.3. 1969 Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Yer Verilen Tarih Konuları

Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda sınıflar düzeyinde yer verilen üniteler Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. 1969 Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Yer Alan Üniteler

Sınıf	Ünite No	Ünite Adı
1	I	Günlerimiz Nerelerde ve Nasıl Geçiyor?
	II	Köyümüz, Şehir ve Kasabamız Nasıl Bir Yerdedir?
	III	Türkiye'nin Neresindeyiz?
	IV	Yurdumuzda Bizden Önce Kimler Nasıl Yaşamışlardır?
	V	Apenin Yarımadası ve Roma İmparatorluğu
	VI	Orta Çağ'da Avrupa ve Doğu Roma İmparatorluğu
2	I	Orta Çağ'da İslamıktan Önce Başlıca Türk Devletleri ve Uygarlıkları
	II	İslamlık Nerede ve Nasıl Doğdu; Nerelerde ve Nasıl Yayıldı?
	III	Müslüman Türk Devletleri
	IV	Onuncu Yüzyıldan Sonra Anadolu
	V	Yeni Bir Çağ Başlıyor
	VI	Osmanlıların Yükselme Devri
	VII	Avrupa'nın Büyük ve Önemli Bölgeleri
	VIII	Osmanlı İmparatorluğu'nun Duraklama ve Gerileme Devri (1579-1699; 1699-1792).
	IX	Komşu Devletler ve Bunlarla İlişkilerimiz
	X	Dünyada Daha Birçok Ülkeler ve Milletler Var
3	I	Demokrasi Nedir ve Türkiye'de Demokrasi
	II	XIX. ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu, İmparatorluğun Yıkılması ve Başlıca Dünya Olayları
	III	Yeni Türkiye Devleti'nin Kurulması
	IV	Birleşmiş Milletler ve UNESCO
	V	Nüfusumuz
	VI	İhtiyaçlarımızı Nasıl Karşılıyoruz?
	VII	Ekonomik Hayatımızın Bazı Önemli Problemleri
	VIII	Türkiye'de Enerji Kaynakları
	IX	Türkiye'nin Endüstrileşmesi
	X	Türkiye'de Taşıma, Ulaştırma ve Haberleşme
	XI	Türkiye'de İç ve Dış Ticaret

Kaynak: MEB, 1969a.

Tablo 3'te de görüldüğü gibi Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı 1. sınıf düzeyinde altı, 2. sınıf düzeyinde on, 3. sınıf düzeyinde ise on bir olmak üzere toplam 27 üniteden oluşmaktadır. Ortaokul 1. sınıf programını oluşturan 6 üniteden üçü tarih disiplini ile ilgilidir. Bu üniteler İlk Çağ Anadolu ve Roma Uygarlıkları ile Orta Çağ Tarihi konularından oluşmaktadır. Ortaokul 2. sınıf Programı'nda yer alan on üniteden yedisi tarih disiplini ile ilgili

olup genel olarak İslamiyet'ten önceki devirde kurulmuş Türk devletleri, İslam Tarihi, İlk Türk-İslam Devletleri, Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Osmanlı Devleti'nin kuruluş, yükselme, duraklama ve gerileme dönemi ile ilgili konuları kapsamaktadır. Ortaokul 3. sınıf programı on bir üniteden oluşmaktadır. Bu üniteler ağırlıklı olarak Coğrafya disiplini ile ilgili olup, dört ünite Tarih disiplini ile ilgili görülebilir. Bu üniteler, Türkiye'de Demokrasinin Tarihsel Gelişimi, Osmanlı İmparatorluğunun Parçalanması ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Kurulması ile ilgili konuları kapsamaktadır.

Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın sınıflar düzeyinde içerdiği tarih ile ilgili ünite ve konular Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Yer Alan Tarih ile İlgili Ünite ve Konular (1969)

Sınıf	Ünite	Konular
1	IV. Yurdumuzda Bizden Önce Kimler, Nasıl Yaşamışlardır?	A) Tarih öncesinde Anadolu: Eski taş çağı Yeni taş çağı (Neolitik; çilalı taş çağı) B) Anadolu'nun tarih çağına giriş ve Mezopotamya ile münasebeti C) Anadolu'da Hititler D) Urartular, Firikyalılar ve Lidyalılar E) Batı Anadolu ve Ege Uygarlıkları F) Anadolu'da Persler ile Makedonyalıların mücadelesi
	V. Apenin Yarımadası ve Roma İmparatorluğu	Apenin ve İber Yarımada ile Atlas ülkelerinin coğrafya şartları Roma'nın cumhuriyet devri Roma'nın imparatorluk devri Hristiyanlığın doğuşu ve yayılması ve Roma İmparatorluğunun ikiye bölünmesi Avrupa'da Hun İmparatorluğu ve Roma İmparatorluğunun yıkılması Roma Uygarlığı
	VI. Orta Çağ'da Avrupa ve Doğu Roma İmparatorluğu	A) Orta Çağ'da Avrupa'da sosyal, dini ve ekonomik durum B) İslamlığın doğuşuna kadar Doğu Roma İmparatorluğuna toplu bakış
2	I. Orta Çağ'da İslamlıktan Önce Başlıca Türk Devletleri ve Uygarlıkları	Göktürk, Kutluk ve Uygur devletlerinin kuruluşu, genişlemesi ve parçalanması. Bu devletlerde devlet örgütü, ordu, din, dil, yazı ve edebiyat kültür ve sanat
	II. İslamlık Nerede ve Nasıl Doğdu; Nerelere ve Nasıl Yayıldı?	İslamlıktan önce Arap yarımadasında sosyal durum Hz. Muhammed'in hayatı, İslamlığın doğuşu ve esasları; Hz. Muhammed'in başlıca savaşları, Dört Halife Devri, Emeviler Devri, Abbasiler Devri, Endülüs Emevi Devleti
	III. Müslüman Türk Devletleri	A) Karahanlılar ve Gaznelilerin Türk Kültürüne hizmetleri B) Büyük Selçuklu İmparatorluğu ve yayılışı alanının tabii coğrafyası Büyük Selçuklu İmparatorluğunda devlet örgütü, ordu, din, dil ve edebiyat, bilim ve güzel sanatlar, sosyal ve ekonomik durum
	IV. Onuncu Yüzyıldan Sonra Anadolu	A) Anadolu Selçuklu Devleti: Devletin kuruluşu. Haçlı Seferleri Anadolu Selçuklu Devletinin yükseliş devri Moğol istilası ve Anadolu Selçuklu devletinin yıkılışı Anadolu Selçuklu uygarlığı Anadolu Beylikleri ve beylikler devrindeki Anadolu Türk Uygarlığı. B) Osmanlılar: Osman ve Orhan Bey devirleri, Osmanlı devletinin kuruluşu Yıldırım Beyazıt ve Anadolu'da Türk birliğini sağlama gayretleri Çelebi Sultan Mehmet ve Osmanlı devletinin yeniden kurulması

Tablo 4. Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda Yer Alan Tarih ile İlgili Ünite ve Konular (1969) – (Devamı)

Sınıf	Ünite	Konular
2		İkinci Murat devri, Varna ve İkinci Kosova savaşları Kuruluş devrinde padişah, veziriazam, divan, memleket idaresi, ordu, dil, edebiyat, güzel sanatlar, sosyal ve ekonomik durum. Fatih’in padişah olması, İstanbul’un fethi ve fethin Türk ve dünya tarihindeki önemi.
	V. Yeni Bir Çağ Başlıyor	A) Avrupa kıtasına toplu bir bakış B) Yeni Çağ başında Avrupa: Bilim ve teknikte ilerlemeler. Amerika yerlileri ve iki kıtanın sömürgeleştirilmesi. Rönesans ve sonuçları. Reformun anlamı, sebep ve sonuçları
	VI. Osmanlıların Yükselme Devri	A) Fatih Sultan Mehmed’in Cenevizlilerle, İsfendiyağulları, Trabzon Rum İmparatorluğu, Karaman Beyliği, Akkoyunlular, Dulkadiroğulları ve Memlûklerle ilişkileri B) İkinci Beyazıt’ın Kili ve Akerman seferleri; Memlûklerle ve Venediklilerle yapılan savaşlar C) Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı-İran, Osmanlı-Memlûk ilişkileri D) Kanuni Sultan Süleyman devrinde Avrupa devletleriyle ilişkiler E) Sokullu Devri F) Yükseliş Devrinde Osmanlı Uygarlığı
	VIII- Osmanlı İmparatorluğu’nun Duraklama ve Gerileme Devri (1579- 1699, 1699-1792)	A) Duraklama Devri (1579-1699): İç ve dış sebepler. İç ayaklanmalar Siyasi olaylar Islahat hareketleri B) Gerileme Devri (1699-1792) Islahat hareketleri
3	II. XIX ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu, İmparatorluğun Yıkılması ve Başlıca Dünya Olayları	A) Islahatın devamı ve Tanzimat Devri B) Siyasi olaylar: Osmanlı-Fransız ilişkileri, Viyana Kongreleri ve sonuçları Osmanlı-Rus, Osmanlı-İngiliz ilişkileri C) I. Meşrutiyet Devri: I. Meşrutiyetin ilanı Osmanlı-Rus Savaşı, Ayastefanos ve Berlin Anlaşmaları. II. Abdülhamit’in yönetimi; bu yönetime karşı tepkiler. D) II. Meşrutiyet Devri: II. Meşrutiyetin ilanı ve 31 Mart olayı. İtalya (Trablusgarp), Balkan savaşları ve sonuçları. I. Dünya Savaşı’nın (1914-1918) sebepleri, oluşu, Osmanlı Devleti’nin bu savaşa girmesi ve savaştığı cepheler Mondros Mütarekesi ve uygulanması
	III. Yeni Türkiye Devletinin Kurulması	A) Kurtuluş Savaşı Mustafa Kemal’in Samsun’a çıkışı; Erzurum ve Sivas Kongreleri İstanbul’un işgali ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılması İç ayaklanmalar, Sevr Antlaşması, Doğu Cephesi, Ermenilerin yenilgisi Güney Cephesi ve Ankara İtilâfnamesi bu cepheye dair okuma parçaları Batı cephesi, Mudanya Mütarekesi Saltanatın kaldırılması, Lozan Konferansı ve Lozan Antlaşması B) Devrimlerimiz II. Dünya Savaşı ve Türkiye Türkiye’de çok partili hayata giriş ve demokratik gelişmeler 27 Mayıs Devrimi, 1961 Anayasası ve özellikleri

Kaynak: MEB, 1969a.

Tablo 4’te de görüldüğü gibi ortaokul 1. Sınıf Programı’nda tarih konularıyla ilgili üç ünite bulunmaktadır. Bu ünitelerden “Yurdumuzda Bizden Önce Kimler, Nasıl yaşamışlardır?” başlıklı ünite de Anadolu merkeze alınarak tarih öncesi devirlerden başlayarak İlkçağda Anadolu’da kurulan uygarlıklara yer verilmiştir. Bu ünite kapsamında Anadolu uygarlıklarıyla bağlantılı olarak Mezopotamya, Mısır, Doğu Akdeniz, Batı Anadolu ve Ege havzasında kurulan

uygarlıklar ile Anadolu’da Persler ile Makedonyalıların mücadeleleriyle ilgili konulara yer verilmiştir. Bunun yanında bu üniteye Sümerler ile bağlantılı olarak Anayurdun (İç Asya) coğrafi özellikleri ve buradan yapılan göçler ile ilk Türk devleti olan Hun İmparatorluğu tarihine de yer verilmiştir. Ayrıca daha ayrıntılı bir şekilde Hititlerin siyasi tarihi ve uygarlığına yer verilirken Anadolu’da kurulan diğer devletlerden olan Urartular, Frigyalılar ve Lidyalıların sadece uygarlıkları ile ilgili konulara da yer verilmiştir.

Ortaokul 1. Sınıf Programı’nda yer verilen bir diğer ünite “Apenin Yarımadası ve Roma İmparatorluğu” başlıklı üniteye Apenin Yarımadası’nın coğrafi özelliklerinden başlayarak Etrükslerin bölgeye gelmesi ve kurulmasından yıkılmasına kadar Roma Tarihi ve Uygarlığı konularını kapsamaktadır. Bu üniteye ayrıca Hristiyanlığın doğuşu ve yayılışı ile Roma İmparatorluğu’nun yıkılmasıyla bağlantılı olarak Avrupa Hun Devleti’ne de yer verilmiştir. Bu sınıf düzeyindeki son tarih ünitesi “Orta Çağ’da Avrupa ve Doğu Roma İmparatorluğu” başlıklı olup; bu ünite Orta Çağ’da Avrupa’nın sosyal, ekonomik ve dini durumu, İslamiyet’in doğuşu, Doğu Roma İmparatorluğu ve ülkemizde bu devlet döneminden kalan tarihi eserler ile ilgili konuları kapsamaktadır.

Ortaokul 2. Sınıf Programı’nda Tarih ile ilgili yedi ünite bulunmaktadır. Bu ünitelerden ilki “Orta Çağ’da İslamıktan Önce Başlıca Türk Devletleri ve Uygarlıkları” başlıklı olup; bu ünite Göktürk, Kutluk ve Uygur devletlerinin kuruluşundan yıkılışlarına kadar siyasi tarihleri ile kültür ve uygarlıklarına ilişkin konuları kapsamaktadır. “İslamlık Nerede ve Nasıl Doğdu; Nerelere ve Nasıl Yayıldı?” başlıklı ikinci üniteye Arabistan ve Afrika’nın doğal coğrafyasından başlayarak Hz. Muhammed’in hayatı, savaşları, İslamiyet’in Doğuşu ve Esasları, Dört Halife Devri, Emeviler, Abbasiler ve Endülüs Emevi Devleti dönemlerinin siyasi tarihine, kültürel yönlerine ve uygarlıklarına yer verilmiştir. Bu üniteye Türk illerinin istilası, Türklerin, Abbasi İmparatorluğu tarihinde ve İslam uygarlığında oynadıkları rollere de ayrıca yer verilmiştir.

“Müslüman Türk Devletleri” başlıklı üniteye Karahanlılar, Gazneliler ve Büyük Selçuklu İmparatorluğu’na ve bu devletlerin kültür ve uygarlık tarihleri ile ilgili konulara yer verilmiştir. “Onuncu Yüzyıldan Sonra Anadolu” başlıklı üniteye kuruluşundan yıkılışına kadar Anadolu Selçuklu Devleti, Haçlı Seferleri, Anadolu Beylikleri ile Anadolu Selçuklu Devleti ve Beylikler dönemlerinde Anadolu Türk Uygarlığı ile ilgili konulara yer verilmiştir. Bu ünite ayrıca Osmanlı Devleti’nin kurulmasından başlayarak İstanbul’un Fethi’ne kadar geçen süreyi yani Osmanlı Devleti’nin kuruluş dönemi siyasi olayları ile devlet yönetimi, ordu, dil, edebiyat, güzel sanatlar ve sosyoekonomik durumu gibi konuları da kapsamaktadır. “Yeni Bir Çağ

Başıyor” başlıklı beşinci ünite Yeni Çağ Avrupa Tarihi konularına ayrılmıştır. Bu üniteye Yeni Çağ’ın başlarında Avrupa’da bilim ve teknik alanında meydana gelen gelişmeler, coğrafi keşifler ve sonuçları, Amerika kıtasının Avrupalılar tarafından sömürgeleştirilmesi, Rönesans ve Reform hareketleri ile ilgili konulara yer verilmiştir.

Ortaokul 2. Sınıf Programı’nın altıncı ünitesi “Osmanlıların Yükselme Devri”, sekizinci ünitesi ise “Osmanlı İmparatorluğu’nun Duraklama ve Gerileme Devri (1579- 1699, 1699- 1792)” başlıklarını taşımaktadır. “Osmanlıların Yükselme Devri” ünitesinde Fatih Sultan Mehmet Dönemi’nden Sokullu Mehmet Paşa’nın ölümüne kadar geçen süreci kapsayan yükselme dönemindeki siyasi gelişmeler, devlet teşkilatı, kültür ve uygarlık ile ilgili konulara yer verilmiştir. “Osmanlı İmparatorluğunun Duraklama ve Gerileme Devri (1579- 1699, 1699- 1792)” başlıklı üniteye de Duraklama ve Gerileme dönemlerinin önemli siyasi gelişmeleri ve ıslahat hareketleriyle ilgili konulara yer verilmiştir.

Öğretim programında ortaokul 3. sınıf düzeyinde iki ünite tarih ile ilgili konulara ayrılmıştır. Programın “XIX ve XX. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu, İmparatorluğun Yıkılması ve Başlıca Dünya Olayları” başlıklı ikinci ünitesi III. Selim Devri Islahatları, Tanzimat Dönemi, I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet dönemlerindeki siyasi gelişmeler ve ıslahat hareketlerini kapsamaktadır. Bu ünite Birinci Dünya Savaşı’nın sonunda Mondros Ateşkes Antlaşması’nın imzalanmasıyla sona ermektedir. “Yeni Türkiye Devleti’nin Kurulması” başlıklı üçüncü ünite ise iki bölümden oluşmaktadır. Bu üniteye ilk bölüm Kurtuluş Savaşı Dönemi’ni kapsamaktadır. İlk bölümde işgallere karşı ilk direniş hareketlerinin başlaması ve Mustafa Kemal’in Samsun’a çıkmasından Lozan Barış Antlaşması’nın imzalanmasına kadar geçen süreçte meydana gelen gelişmelerle ilgili konulara yer verilmiştir. “Devrimlerimiz” başlıklı ikinci bölümde ise Cumhuriyetin İlanı, Halifeliğin Kaldırılması, Laiklik ve Medeni Kanun’un Kabulü; Hukuksal Gelişmeler ve Kadın Hakları, Kıyafet, Ölçü, Takvim, Harf ve Soyadı kanunları ile ekonomi alanındaki gelişmelere ilişkin konulara yer verilmiştir. Bu bölümde ayrıca İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye; savaş sonrası Türkiye’de çok partili hayata geçiş ve demokratikleşme çabaları, 27 Mayıs Devrimi, 1961 Anayasası ve özellikleri ile ilgili konulara da yer verilmiştir.

1969 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı değerlendirildiğinde bu programın tarih konuları bakımından öğrencilere tarih kültürü kazandırmayı amaçladığı görülmektedir. Sosyal Bilgiler dersinin amaçları arasında yer alan vatandaşlık eğitiminin de programda verilen Tarih konuları aracılığıyla verildiği ifade edilebilir. Vatandaşını seven ve vatandaşlık sorumluluğuna sahip bireyler yetiştirmek amacıyla Tarih konuları vatandaşlık bilinci kazandırmaya yönelik

verilmiştir.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda, 1960'lı yılların eğitim anlayışından kaynaklanan bilgi aktarımı ağırlıklı yaklaşımın benimsendiği görülmektedir. Bu da öğrencilerin inceleme, araştırma ve değerlendirme becerileri konusunda yeterli düzeyde yönlendirilmediği bu becerilerin kazandırılmasında kısmi bir çaba olduğunu göstermektedir.

Eğitim programının genel amaçları ve tarih konularının yönelimi değerlendirildiğinde hümanizm fikrinin programda etkili olduğu belirtilebilir. Kültürel ve tarihi mirasın insanlığın ortak çabası sonucunda üretilmiş olduğu, günümüz dünyasında milletlerin birbirine ihtiyacı olduğu, devletler ve milletler arasındaki problemlerin karşılıklı iyi niyet ve ortak girişimlerle çözülebileceği, insanlığın tümünü kuşatan iyi niyete sahip olma gerekliliği, insanların tüm insanlığa karşı görev ve sorumluluğunun olduğu düşüncesi programda vurgulanan hususlar arasındadır. Böylece programda Tarih öğretiminin evrensel boyutu göz önüne alınmış ve *barış eğitimi* fikri ön plana çıkarılmıştır (Turan, 2016, s. 262).

1969 Programı'nda, disiplinlerarası ve bütünleştirilmiş program anlayışı amaçlanmış olsa da bu amaç tam olarak hayata geçirilememiştir. Programda bütünleştirme, tarih ile ilgili konuların başına o bölgenin coğrafi özelliği ile ilgili bilgiler eklenerek yapılmaya çalışılmıştır. Ancak bu girişim bütünleştirme ve disiplinlerarası anlayış bakımından yetersiz bir çabadır. Program, ağırlıklı olarak tarih ve coğrafya konuları içerikli ünitelerden oluşmaktadır. Bu içerik de disiplinlerarası anlayışın programa yeterince yansıtılmadığının kanıtıdır.

1970 Ortaokul Tarih Öğretim Programı ile 1969 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı kıyaslandığında 1970 Tarih Programı'nda Ortaokul 1. sınıfa ait “İnsan Tarihine Giriş” adlı ünite insanlık tarihinin ilk dönemleri hakkında genel başlık ve bilgilere yer verilmiştir. Tarih dersi müfredatında ilgili ünite Anadolu ve Mezopotamya uygarlıkları üzerinde durulmamıştır. İlk Sosyal Bilgiler Programı'nda ise Ortaokul 1. sınıfta bu konu daha detaylı işlenerek Anadolu ve Mezopotamya uygarlıkları ele alınmıştır. Mezopotamya uygarlıklarına daha az verilen ünite Anadolu ile Mezopotamya uygarlıklarının bağlantısı yazının Asurlular tarafından Anadolu'ya getirilmesi bağlamında açıklanmıştır. Hititler geniş bir şekilde ele alınmış Hititlerin Mısır ile gerçekleştirdiği Kadeş Savaşı işlenmiştir. Bu ünite Urartular, Firigyalılar ve Lidyalıların yanı sıra Batı Anadolu ve Ege uygarlıkları ve Yunan Tarihi ve Medeniyeti ile ilgili konulara yer verilmiştir. İlkçağ uygarlıkları kapsamında Anayurttan Göçler, Türk Uygarlığının Eskiliği, Hun Tarihi ve Uygarlığı bağlamında İlkçağ Türk Tarihi'ne de kısa bir şekilde yer verilmiştir.

4.2.4.1969 Ortaokul Sosyal Bilgiler Programı'nda 1983 Yılında Gerçekleştirilen Değişiklikler

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonucunda işbaşına gelen askeri yönetim hemen her alanda olduğu gibi eğitim alanında da önemli değişiklikler gerçekleştirmiştir. Bu değişikliklerden yurttaşlık bilinci geliştirmede önemli rol ve işleve sahip olan Tarih, Coğrafya, Vatandaşlık Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersleri de etkilenmiştir.

Bu dönemde program geliştirme yönünden yeni modeller ortaya konulmaya çalışılmış ve bu kapsamda MEB, 1982 yılında program geliştirme ve ders kitaplarının hazırlanması ve bu çalışmaların denetlenmesinin sağlanması işini üniversitelerle birlikte yapmayı kararlaştırmıştır. Bu amaca yönelik olarak farklı üniversitelerden akademisyenlerin, yöneticilerin, uzmanların ve çeşitli okullarda görev yapan öğretmenlerin dâhil olduğu Özel İhtisas Komisyonları kurulmuştur (Aslan, 2016, s. 32). Özel İhtisas Komisyonları program geliştirme modelinde “amaç, hedef davranış, içerik, işleyiş ve değerlendirme” aşamalarını alt basamaklar olarak kabul etmiştir ve derse göre program belirleme kuralını benimsemiştir (Fer, 2010, s. 13). O zamana kadar ortaokul son sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler dersi kapsamında yer verilen Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Devrimleri ile ilgili konuların ayrı bir ders kapsamında okutulmasına karar verilmiştir. Bu amaca yönelik olarak 1981 yılından itibaren ortaokul üçüncü sınıflarda Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi isimli haftada 2 saatlik bir dersin okutulmasına karar verilmiştir (MEB, 1981a; Aslan, 1992, s. 50). Ayrıca MEB Talim ve Terbiye Başkanlığı'nın 14.11.1983 tarih ve 204 sayılı kararı ile ilkokul ve ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında bazı değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Bu düzenlemeyle ilkokul 5. sınıf Sosyal Bilgiler Programı'nın II. ünitesi ile ortaokul 3. sınıf Sosyal Bilgiler Programı'nın I. ünitesi değiştirilmiştir (MEB, 1983, s. 586). Değişiklikler kapsamında ortaokul 3. Sınıf Sosyal Bilgiler Programı'na Demokrasi, Temel Hak ve Hürriyetler, Kişi Hak ve Ödevleri, Sendikal Haklar, Basın Hürriyeti ve Dernek Kurma, Anayasanın Bağlayıcılığı ve Üstünlüğü, Milli Duygu ve Atatürk Milliyetçiliği gibi vatandaşlık bilinci kapsamına girecek konular eklenmiştir. 1969 Programı'nın 1983 yılı değişikliği öncesindeki ilk halinde de ortaokul üçüncü sınıfta Sosyal Bilgiler dersi I. Ünitesi'nin vatandaşlık konularına ayrıldığı görülmektedir. Ancak programın ilk halinde “İngiltere’de Demokrasi Yönetimi”, “Amerika Birleşik Devletleri’nin Kurulması” ve “Fransa İhtilalinin Sebep ve Sonuçları” gibi demokrasinin tarihsel gelişimine yönelik başlıklar varken 1983 değişikliğiyle bu başlıklar programdan çıkarılmıştır. Dolayısıyla Sosyal Bilgiler dersinin yurttaşlıkla ilgili bu ünitesinde gerçekleştirilen değişikliklerin temel amacının Atatürk milliyetçiliğine bağlı

nesillerin yetiştirilmesinin yanı sıra yeni anayasa ile ilgili bilgilerin öğretim programları ve ders kitaplarına yansıtılması olduğunu söylemek mümkündür.

4.3. Ortaokullarda Sosyal Bilgiler Dersinin kaldırılarak Milli Tarih Dersinin Okutulmaya Başlanması ve Milli Tarih dersinin Tarih Öğretimi Üzerine Etkileri

1985 yılında ortaokullarda Sosyal Bilgiler dersinin kaldırılarak yerine Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi derslerinin okutulması kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede 1985-1986 eğitim ve öğretim yılından itibaren ortaokulların 1. ve 2. sınıflarında haftada iki saat Milli Tarih dersi okutulmaya başlanmıştır (MEGSB, 1985, s. 201-204; Turan, 2016, s. 263).

Sosyal Bilgiler dersinin kaldırılarak yerine üç farklı ders olan Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi derslerinin okutulmasındaki amaçlardan biri Türk kültürünün ve coğrafyasının daha iyi tanıtılmasıdır. Bu dersin felsefesinde var olan “iyi bir vatandaşlık eğitimi verme hedefi” Türk-İslam Sentezi anlayışına dayanmaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında tarih eğitiminde etkili olan Türk Tarih Tezi yerini 1940’lı yıllarda Hümanist Tarih Öğretimi anlayışına bırakmıştır. Demokrat Parti iktidarıyla birlikte hümanist politikardan uzaklaşmaya başlanmış, özellikle de 1975’ten sonra kurulan Milliyetçi Cephe Hükümetlerinin etkisiyle Tarih ders programlarında Türk tarihine ayrılan oran artırılarak Türk-İslam Sentezi ön plana çıkmıştır. Tarih dersi Türklük ekseninde bir anlayışla değerlendirilmiş ve okutulmuştur (Şimşek, 2013, s. 6). 12 Eylül Askeri Darbesi ile bu anlayış devam etmiştir. Bu anlayışla liselerde de 1991-1992 eğitim-öğretim yılından itibaren zorunlu Tarih I ve Tarih II dersleri ile birlikte seçmeli İslam Tarihi, Genel Türk Tarihi ve Osmanlı Tarihi dersleri okutulmuştur (Turan, 2016, s. 263).

4.3.1. Milli Tarih Dersinin Özel Amaçları

Milli Tarih Dersi Öğretim Programı’nda dersin genel amaçları dokuz madde halinde düzenlenmiştir. Bu amaçlara öğretim programında yer aldığı haliyle “EKLER” bölümünde yer verilmiştir (EK-3).

Öğretim programında yer verilen dersin genel amaçları incelendiğinde amaçlar içerisinde ağırlıklı olarak Türk milletinin sahip olduğu üstün özellikler ve hasletler, tarihteki yeri ve önemi, dünya uygarlığına yapmış oldukları katkıları öğrencilere öğretmek ve bu yolla öğrencilerde özgüven, çalışma ve başarıya duygusu geliştirmek gibi vatandaşlık bilinci edindirmeye yönelik kazanımların olduğu görülmektedir. Bunun yanında öğrencilerde tarihsel

anlama, karşılaştırma, araştırma ve muhakeme etme, değişim ve sürekliliği algılayabilme, tarihte şahsiyetin rolü vb. bazı tarihe özgü becerileri geliştirmeye yönelik amaçlara da yer verildiği anlaşılmaktadır. Amaçlar içerisinde ayrıca milli bağımsızlık ve demokrasinin değerini anlamaya, insanlığa sevgi, saygı duymaya ve insanlığa hizmet etme bilinci oluşturmaya, yurttan ve dünyada barış içinde yaşamının önemine dair evrensel değerler kazandırmaya yönelik amaçlar da bulunmaktadır.

4.3.2. Milli Tarih Dersinin Öğretim Programında Açıklamalar

Milli Tarih Dersi Öğretim Programı'nda öğretim programının uygulanmasıyla ilgili olarak dersin işleniş sürecinde öğretmenlere rehberlik edecek açıklamalara otuz madde halinde yer verilmiştir. Dersin açıklamalar bölümünde dersin işlenişinde Milli Tarih dersinin Türk Milli Eğitimi'nin amaçlarını gerçekleştirmedeki önemine vurgu yapılarak bu dersin fen ve toplum bilimleri ile uğraşanlara da ışık tutacak bir ders olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Atatürk'ün Tarih öğretimine verdiği önem ve değer üzerinde durulmuştur.

Tarihi olayların sosyal, hukuki, ekonomik, dini ve fikri yönlerden incelenmesinin gerekliliği belirtilmiştir. Kültür ve medeniyetlerle ilgili konular işlenirken medeniyetin insanlığın ortak malı olduğunun açıklanması istenmiştir.

Açıklamalar bölümünde dersin temelini, Türk ve Türkiye'nin oluşturduğu ve diğer milletlerin tarihine Türk ve dünya tarihi açısından taşıdığı önem ölçüsünde yer verileceği vurgulanmaktadır. Bu vurgu göstermektedir ki Milli Tarih Ders Programı ve içeriğindeki temel amaçlardan biri Türk tarihini ve Türk milliyetçisi bir bakış açısını ön plana almaktır. Tarihi anlama ve yorumlamanın temelinde Türk tarihinin anlaşılması, Türk kültür ve medeniyetinin dünya tarihindeki etkisinin incelenmesi vardır.

Milli Tarih dersinde Türk milletinin başarılarından hareketle milletimizin geleceğine güvenen, üstün ahlak değerlerini benimsemiş, hürriyet ve demokrasi anlayışını kavramış, milli bilince sahip, aydın, uyanık, sorumluluk almaya kararlı vatandaşlar yetiştirme görevi ön planda tutulmuştur. Türk milletinin büyük devletler, imparatorluklar ve medeniyetler kurmuş, büyük zaferler kazanmış olmasına rağmen tarihsel süreçte zaman zaman haksızlık ve şanssızlıklara uğramış olduğuna ancak Türk milletinin tarihten ve doğuştan getirdiği yetenekleriyle her zaman ayakta kalabildiğine dikkat çekileceği ifade edilmiştir.

Açıklamalar kısmında Türk tarihindeki devamlılığa işaret edilerek Cumhurbaşkanlığı forsunun

anlamı üzerinde durulması, Osmanlı Devleti'nin duraklama ve gerilemesinin nedenleri bağlamında o dönemlerde yaşamış olan Türk büyüklerinin siyasi, kültürel ve medeniyet tarihi açısından Türk milletine yaptıkları hizmetlere vurgu yapılması, derslerde tarih ve kişi isimlerinin ezberletilmesi yerine olayların sebep-sonuç ilişkileri üzerinden değerlendirilmesi, sebep-sonuç ilişkileri yönünden karşılaştırma yapılması ve tarihteki birçok sorunun birbiriyle bağlantılı olduğuna öğrencilerin dikkatinin çekilmesi, 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa merkezli sosyal ve siyasi nitelikli olay ve değişimlerin Osmanlı İmparatorluğu'nu nasıl etkilediğinin açıklanması, öğrencilerin milli bağımsızlığa ve demokrasi anlayışına önem vermesi ve sahip çıkmasına özen gösterilmesi, onlara yurttaşlık ödevlerinin kavratılarak yurt ve Cumhuriyet sevgisi kazandırılması, coğrafi etmenlerin tarihi olayları etkileme gücüne vurgu yapılarak, jeopolitik konumun öneminin vurgulanması gibi hususlara dikkat çekilmiştir.

Türk İnkılabının anlatılması esnasında Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi Müfredat Programı'nın başında yer alan "Açıklamalar" kısmına bağlı kalınmasına özen gösterilmiştir. Böylece Milli Tarih dersi ile Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi dersi arasında gerekli bağlantı ve bütünlüğün sağlanması amaçlanmıştır. Bu bölümde Atatürk inkılaplarının Türk toplumunda yaptığı değişimlere güçlü vurgu yapılmıştır. Açıklamalar bölümünde Malazgirt ve Miryakefalon savaşları ile Büyük Taarruz ve Başkumandanlık Meydan Muharebesi arasında bağlantı kurulması, ASALA Terör Örgütü'nün Türk elçiliği ve müşavirliklerinde giriştikleri kanlı cinayetlere vurgu yapılması, 1683 yılındaki Viyana Bozgununun ardından başlayan yenilgilere Sakarya Meydan Muharebesi ile son verildiğinin açıklanması, Lozan Barış Anlaşması'nda kapitülasyonların kaldırılmasıyla bağlantılı olarak Osmanlı Devleti'nde kapitülasyonların tarihsel geçmişinin açıklanması, Osmanlı ıslahatlarının, özellikle de Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde yapılan yeniliklerin Cumhuriyet dönemiyle karşılaştırılması ve Atatürk'ün inkılapçı kişiliğine vurgu yapılması, Atatürk'ün kültür ve sanat faaliyetlerine verdiği önem belirtilerek, Atatürk'ün kültür sanat alanında başlattığı çalışmaların değerinin kavratılması ve Milli Tarih dersinin işlenişinde kullanılması gerekli teknikler ve faydalanılması gereken materyaller ile ilgili açıklayıcı bilgilere yer verilmiştir.

4.3.3.Milli Tarih Dersi Müfredat İçeriğinde Yer Verilen Konular

Ortaokul 1. Sınıf ünite ve konuları Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Ortaokul 1. Sınıf Milli Tarih Dersi İçeriğinde Yer Alan Ünite ve Konular (1985)

Üniteler	Konular
I. Tarih, Takvim, Çağ, Yüzyıl Kavramları	1-Tarihin tanımı, tarih okumanın faydaları Türk tarihini öğrenmenin önemi ve gerekliliği 2-Takvim 3-Çağ ve yüzyıl
II. Anadolu’da Kurulan Medeniyetler	Anadolu’da kurulan medeniyetler (Kısa ve öz bilgi verilecektir)
III. Orta Asya Türkleri ve Göçler	A-Türklerin ilk yurdu (Anayurdu) Orta Asya B-Göçlerden Sonra Orta Asya’da Kurulan İlk Türk Devletleri 1-Hunlar 2-İskitler 3-Göktürkler 4-Kutluklar 5-Uygurlar 6-Orta Asya Türk kültür ve medeniyeti C-Türklerin Avrupa’ya göçleri 1-Avrupa Hun Devleti 2-Avrupa’ya göç eden diğer Türk kavimleri
IV. İslam Tarihi	A-İslamiyet’in doğuşu, yayılması ve Türkler B-İslam Kültür ve Medeniyeti
V. Türklerin İslamiyet’e Geçişleri ve İlk Türk İslam Devletleri	A-Türklerin İslamiyet’i Kabul Etmeleri B-İlk Türk İslam Devletleri 1-Karahanlılar 2-Gazneliler 3-Tolunoğulları, Akşitler 4-Büyük Selçuklu İmparatorluğu C-İlk Türk İslam Devletlerinde Kültür ve Medeniyet
VI. Türkiye Tarihi	A-Türklerin Anadolu’ya akınları B-Malazgirt Muharebesi ve Türklerin Anadolu’yu Yurt Edinmeleri C-Anadolu’da ilk Türk Beylikleri D-Anadolu Selçuklu Devleti: 1-Anadolu Selçuklu Devleti’nin kuruluş ve gelişme dönemi 2-Haçlı Seferleri 3-Kösedağ Savaşı ve Anadolu Selçuklu Devleti’nin dağılması 4-Anadolu Selçuklu Beylikleri 5-Beyliklerin Türkiye ve Türk tarihi bakımından önemi E-Anadolu Selçuklu ve Beylikler Döneminde Kültür ve Medeniyet
VII. Orta Asya ve Yakın Doğu’da Kurulan Diğer Türk Devletleri	A-Orta Asya ve Yakın Doğu’da kurulan diğer Türk devletleri 1-Fatımiler, 2-Eyyubiler, 3-Memlûkler, 4-Harzemşahlar 5-Moğol İmparatorluğu 6-Altınordu Devleti 7-Timur İmparatorluğu, 8-Babür İmparatorluğu ve Hindistan’da Türk hâkimiyeti 9-Akkoyunlu ve Karakoyunlu devletleri

Kaynak: MEGSB, 1985.

Tabloda 5’te de görüldüğü gibi ortaokul 1. sınıf Milli Tarih dersi programı yedi üniteden oluşmaktadır. Bu ünitelerden ilki “Tarih, Takvim, Çağ, Yüzyıl Kavramları” başlığını taşımakta olup tarihin tanımı, tarih öğrenmenin yararları, takvim, çağ ve yüzyıl gibi tarih ile ilgili temel kavramları kapsamaktadır. “Anadolu’da Kurulan Medeniyetler” başlıklı ikinci ünite de kısa ve öz olarak Anadolu uygarlıkları konusuna yer verilmiş; “Orta Asya ve Türkler” başlıklı üçüncü ünite de ise Türklerin ilk anayurdu olan Orta Asya’dan başlayarak buradan yapılan göçler, Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletleri Hunlar, İskitler, Göktürkler, Kutluklar ve Uygurlar ile Orta Asya Türk kültür ve medeniyeti ile ilgili konulara yer verilmiştir. Bu ünite ayrıca Türklerin Avrupa’ya göçleri ve başta Avrupa Hun Devleti olmak üzere Avrupa’ya göç eden diğer Türk kavimleri ile ilgili konuları kapsamaktadır. “İslam Tarihi” ünitesi iki bölüm halinde düzenlenmiştir. “İslamiyet’in doğuşu, yayılması ve Türkler” başlıklı ilk bölümde Hz.

Muhammed'in hayatı ve peygamberliği, Hicret ve Hz. Muhammed'in seferleri, Dört Halife Devri, Emeviler ve Abbasiler devirlerinin önemli olaylarına yer verilirken; "İslam Kültür ve Medeniyeti" başlıklı ikinci bölümde İslam kültür ve medeniyeti ile Türklerin İslam kültür ve medeniyetine hizmetleri konularına yer verilmiştir.

"Türklerin İslamiyet'e Geçişleri ve İlk Türk İslam Devletleri" başlıklı üniteye Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinden başlayarak ilk Türk-İslam devletleri olan Karahanlılar, Gazneliler, Tolunoğulları, Akşitler ve Büyük Selçuklu İmparatorluğu ile bu devletlerde genel olarak yönetim, ordu, dil ve edebiyat, bilim ve sanat ve sosyal ve ekonomik hayat konularına yer verilmiştir.

"Türkiye Tarihi" başlıklı altıncı üniteye Türklerin Anadolu'ya ilk akınları ve Malazgirt Zaferiyle başlanmakta, Anadolu'da kurulan ilk Türk beylikleri, Anadolu Selçuklu Devleti, Haçlı Seferleri, Anadolu Selçuklu Beylikleri, Anadolu Selçuklu Devleti ve Beylikler Döneminde Kültür ve Medeniyet ile ilgili konulara yer verilmektedir. Ortaokul 1. Sınıf tarih programının son ünitesini "Orta Asya ve Yakın Doğu'da Kurulan Diğer Türk Devletleri" başlıklı ünite oluşturmaktadır. Bu ünite Orta Asya ve Yakın Doğu'da kurulmuş Türk devletleri olan Fatimiler, Eyyubiler, Memlukler, Harzemşahlar, Moğol İmparatorluğu, Altınordu Devleti, Timur İmparatorluğu, Babür İmparatorluğu, Akkoyunlu ve Karakoyunlu devletlerini kapsamaktadır.

Ortaokul 2. Sınıf Milli Tarih Programı'nda yer alan ünite ve konular Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Ortaokul 2. Sınıf Milli Tarih Dersi İçeriğinde Yer Alan Ünite ve Konular (1985)

Üniteler	Konular
I. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu	A- Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu
	1- Kayı boyunun Anadolu'ya gelip yerleşmesi
	2- Bizans İmparatorluğu ve Balkanlar'da siyasi durum
	3- Anadolu'da siyasi durum
	4- Osman Bey, Orhan Bey, Murat Hüdavendigâr dönemlerinin siyasi olayları
	5- Yıldırım Bayezid Dönemi
	6- Ankara Savaşı ve Osmanlı Devleti'nin parçalanması
	B- Osmanlı Devleti'nin Yeniden Kurulması
	1- Osmanlı Devleti'nin yeniden kurulması ve Çelebi Mehmet
	2- II. Murat Dönemi
	3- Kuruluş döneminde kültür ve medeniyet

Tablo 6. Ortaokul 2. Sınıf Milli Tarih Dersi İçeriğinde Yer Alan Ünite ve Konular (1985)-(Devamı)

Üniteler	Konular
	A- Fatih Sultan Mehmet Dönemi B- II. Bayezid Dönemi C- Yavuz Sultan Selim Dönemi D- Kanuni Sultan Süleyman Dönemi E- Yükselme Döneminde Osmanlı Kültür ve Medeniyeti
III. Yeni Çağ'da Avrupa'da Önemli Olaylar	1- Coğrafi Keşifler 2- Rönesans, 3- Reform Hareketleri
IV. Osmanlı İmparatorluğunun Duraklama Dönemi	A- Osmanlı Devleti'nin Durumuna Genel Bir Bakış B- XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Siyasi Durumu C- İç İsyanlar D- Islahat Hareketleri E- Köprülüler Devri F- Duraklama Döneminde Osmanlı Kültür ve Medeniyeti
V. Osmanlı İmparatorluğunun Gerileme ve Dağılma Dönemi	A- Osmanlı İmparatorluğunda Gerilemenin Sebepleri B- XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Islahat Hareketleri C- Osmanlı İmparatorluğunda Demokrasi Hareketleri D- Gerileme Döneminde Osmanlı Kültür ve Medeniyeti E- Osmanlı İmparatorluğunun Yıkılması 1- Trablusgarp ve Balkan Harpleri 2- Birinci Dünya Harbi ve Osmanlı İmparatorluğunun harbe girmesi 3- II. Dünya Harbi

Kaynak: MEGSB, 1985.

Tabloda 6'da görüldüğü üzere Ortaokul 2. sınıf Milli Tarih Programı beş ünite halinde düzenlenmiştir. “Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu” başlıklı ilk ünite Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminin siyasi olayları ile kültür ve medeniyeti konularına yer verilmektedir. “Osmanlı Devleti'nin Yükselme Dönemi ve Devletin imparatorluk Haline Gelmesi” başlıklı ikinci ünite Osmanlı Devleti'nin yükselme dönemini kapsamaktadır. Bu ünite Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nden başlayarak Sokullu Mehmet Paşa Dönemi'nin sonuna kadar geçen süreçte meydana gelen siyasi gelişmeler ile yükselme döneminde Osmanlı Kültür ve Uygarlığı ile ilgili konulara yer verilmiştir. Üçüncü ünite Avrupa tarihine ayrılmıştır. “Yeni Çağ'da Avrupa'da Önemli Olaylar” başlıklı bu ünite Coğrafi Keşifler, Rönesans ve Reform ile ilgili konulardan oluşmaktadır. “Osmanlı İmparatorluğunun Duraklama Dönemi” başlıklı ünite Duraklama Dönemi ile ilgili olarak Osmanlı Devleti'nin İran, Lehistan ve Avusturya ile ilişkileri, iç isyanlar, ıslahat hareketleri, Köprülüler Devri ve Duraklama Dönemi'nde Osmanlı

Kültür ve Medeniyeti ile ilgili konulara yer verilmiştir. “Osmanlı İmparatorluğunun Gerileme ve Dağılma Dönemi” başlıklı beşinci ve son ünite de gerilemenin nedenleri, Osmanlı Devleti ile Rusya, İran ve Avusturya savaşları, Fransa ile ilişkiler, Lale Devri’nden başlayarak on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıl ıslahatları, siyasi olayları, kültür ve medeniyet konularına yer verilmiştir. Bu ünite de “Osmanlı İmparatorluğunun Yıkılması” başlıklı bölümde ise Trablusgarp ve Balkan savaşları, Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı ile ilgili konulara yer verilmiştir.

4.3.4.Milli Tarih Dersi Öğretim Programı’nda 1993 yılında Gerçekleştirilen Değişiklikler ve Bu Değişikliklerin Tarih Öğretimine Etkileri

MEB Talim ve Terbiye Kurulu 1993 yılında Milli Tarih dersi öğretim programında bir güncelleme gerçekleştirilmiştir. Programın güncel hali 1993-1994 öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır (MEB, 1993, s. 286-290). Bu güncelleme çerçevesinde programda ana hatlarıyla şu değişiklikler gerçekleştirilmiştir.

Ortaokul 1. Sınıf Program içeriği daha önce yedi ünite halinde düzenlenmişken bu program değişikliği ile beş ünite halinde yapılandırılmıştır. Bu çerçevede öğretim programındaki “Tarih, Takvim, Çağ, Yüzyıl Kavramları” başlıklı birinci ünite ile “Anadolu’da Kurulan Medeniyetler” başlıklı ikinci ünite programdan çıkarılmıştır. Bu konular 4. Sınıf Programı’nda bulunduğu için konu tekrarını önlemek adına bu ünitenin çıkarılmış olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla gerçekleştirilen bu program değişikliği ile ortaokul 1. Sınıf Milli Tarih Program içeriği “Orta Asya Türkleri ve Göçler” başlıklı ünite ile başlamaktadır. Bu ünite içeriğinde daha önce yer verilen “İskitler” başlıklı konu da çıkarılmıştır. Bu üniteyi değişiklik öncesinde mevcut olan “İslam Tarihi”, “Türklerin İslamiyet’e Geçişleri ve İlk Türk-İslam Devletleri”, “Türkiye Tarihi”, Orta Asya ve Yakın Doğu’da Kurulan Diğer Türk Devletleri” başlıklı üniteler izlemektedir. Değişiklikler kapsamında “Türkiye Tarihi” ünitesine “Anadolu Selçuklu Devleti ve Beylikler Döneminde Türk Denizciliği” başlıklı bir konu da eklenirken, “Orta Asya ve Yakındoğu’da Kurulan Diğer Türk Devletleri” başlıklı üniteden “Fatimiler” başlıklı konu çıkarılmıştır (MEB, 1993).

Ortaokul 2. Sınıf Milli Tarih program içeriğinde gerçekleştirilen düzenlemeyle daha önce beş olan ünite sayısı sekize çıkarılmıştır. Bu yeni yapılanmayla programda “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu” başlıklı ünite aynı isimle yer alırken “Kuruluş Dönemi Kültür ve Medeniyeti” başlıklı konu ünite içeriğinden çıkarılmıştır. “Osmanlı Devleti’nin Yükselme Dönemi ve Devletin İmparatorluk haline Gelmesi” başlıklı üniteye “Osmanlı Devleti’nin Yükselmesi ve

Bir Dünya Devleti Haline Gelmesi” başlığıyla yer verilmiş ve ünite içeriğindeki “Yükselme Dönemi Osmanlı Kültür ve Medeniyeti” başlıklı konu çıkarılmıştır. Programda “Yeni Çağ’da Avrupa’da Önemli Olaylar” başlıklı ünite olduğu gibi korunurken, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Duraklama Dönemi” başlıklı üniteye “Osmanlı Devleti’nin Duraklama Dönemi” başlığıyla yer verilmiş ve “Duraklama Dönemi’nde Osmanlı Kültür ve Medeniyeti” başlıklı konu çıkarılmıştır. Önceden programda son üniteyi oluşturan ve XVII. Yüzyılın sonlarından İkinci Dünya Savaşı’na kadar geçen süreçteki olayları kapsayan ünitenin yerine değişiklik sonrası dört ünite eklenmiştir. Bu üniteler “Osmanlı Devleti’nin Gerileme Dönemi”, “Osmanlı Devleti’nde Islahat Hareketleri, Devletin Yıkılışı”, “Osmanlı Kültür ve Medeniyeti”, “İkinci Dünya Savaşı ve XX. Yüzyıl Türk Dünyası” başlıklarını taşımaktadır. “Osmanlı Devleti’nin Gerileme Dönemi” başlıklı üniteye Karlofça Antlaşması’ndan 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı’nın sonuna kadar olan dönemin siyasi tarihine yer verilirken, “Osmanlı Devleti’nde Islahat Hareketleri, Devletin Yıkılışı” başlıklı üniteye XVII, XVIII. ve XIX. yüzyıl ıslahatları ile Osmanlı Devleti’nde demokrasi hareketlerine ayrı bölümler halinde yer verilmiştir. “Osmanlı Devleti’nin Yıkılması” başlıklı bölümde de Trablusgarp Savaşı, Balkan savaşları ve Birinci Dünya Savaşı konuları bulunmaktadır. Programda önceden her dönemin içinde yer verilen Osmanlı Kültür ve Medeniyeti ile ilgili konular değişiklik ile “Osmanlı Kültür ve Medeniyeti” başlıklı ayrı bir ünite altında toplanmıştır. Değişiklik sonrası programın son ünitesini oluşturan “İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası” başlıklı üniteye İkinci Dünya Savaşı başlıklı bir konu ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin yanı sıra Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanan Türk Cumhuriyetleri olan Azerbaycan Cumhuriyeti, Özbekistan Cumhuriyeti, Kırgızistan Cumhuriyeti ve Kazakistan Cumhuriyeti başlıklı konulara yer verilmiştir (MEB, 1993).

Milli Tarih dersi içeriği dersin isminin ruhunu yansıtır bir şekilde çok büyük bir oranda Türk tarihinin aşamalarından oluşmaktadır. Özellikle ders programında XX. yüzyıl Türk Dünyası’na yer verilmiş olması dersin gerçekten milli unsurlar taşıdığının, Türkiye ile Kıbrıs ve Orta Asya coğrafyasında yaşayan Türklerin bağlarının sıkı tutulması gerektiğinin bir ifadesi olarak algılanabilir. Cumhuriyetin kuruluşundan o güne kadar ortaokullarda okutulan Tarih ve Sosyal Bilgiler derslerinin içeriği ile kıyaslandığında Milli Tarih Programı’nın Türk tarihini en iyi ifade eden program olduğu söylenebilir. Kısacası bu program kendisinden önceki programlarda var olan hümanist anlayışın izlerini silmiş; yüzünü Türklüğe ve Türk dünyasının tarihine dönmüştür. Milli Tarih dersi programı, kendisinden önce uygulanan Sosyal Bilgiler programının çağ temelli yaklaşımı yerine Türk tarihinin gelişim aşamaları anlayışıyla

hazırlanmış bir programdır. Ortaokul 1. sınıf programının ilk ünitesi “*Tarih, Takvim, Çağ, Yüzyıl Kavramları*” ünitesidir. Bu ünite, tarih bilimini okumanın faydalarının belirtilmesinin ardından Türk tarihini öğrenmenin önemi ve gerekliliğine vurgu yapılmasıyla tarih biliminin kültürel devamlılığa sağlayacağı katkının üzerinde durulması amaçlanmıştır. Milli Tarih dersinin birinci sınıf konuları Türkiye Tarihi yani Anadolu Selçuklu Devleti ve Anadolu Beylikleri Dönemi’nin sonuna kadar olan dönemi kapsamakta; bu sınıfta ayrıca aynı dönemde kurulmuş olan Türk devletleri ile ilgili konulara da yer verilmektedir. İkinci sınıf konuları ise Osmanlı Devleti’nin kurulmasıyla ilgili konuyla başlamakta, devletin yıkılmasına kadar, başka bir ifadeyle Birinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadar olan dönemi kapsamaktadır. Bu sınıfta ayrıca son konu olarak İkinci Dünya Savaşı ile ilgili bir konuya yer verilmiştir.

4.4. Zorunlu Temel Eğitimin Sekiz Yıla Çıkarılması ve Ortaokullarda Tarih Öğretimi

Türkiye’de zorunlu temel eğitimin sekiz yıla çıkarılması tartışmaları 1970’li yılların öncesine dayanmaktadır. Bu amaca yönelik olarak ilk defa 1971-1972 öğretim yılında ikisi gündüzlü, on altısı yatılı on sekiz okulda sekiz yıllık ilköğretim uygulaması başlatılmıştır. 23-26 Haziran 1981 tarihlerinde toplanan X. Milli Eğitim Şûrası ile 18-22 Haziran 1988 tarihleri arasında toplanan XII. Milli Eğitim Şûrası’nda da bu konu görüşülmüş ve zorunlu eğitim süresinin 5 yıldan 8 yıla çıkarılmasına karar verilmiştir (MEB, 1981b; MEGSB, 1988b). 1989-1990 öğretim yılında sekiz yıllık temel eğitim okullarının sayısı 820 olmuştur. Özellikle Milli Eğitim Bakanı Avni Akyol’un başkanlığı döneminde zorunlu öğretim süresinin sekiz yıla çıkarılması faaliyetleri hız kazanmış, hatta zorunlu fakat kesintili sekiz yıllık eğitime yasal altyapıyı oluşturmak için bir kanun tasarısı hazırlanarak 21.8.1991 tarihinde TBMM’ye sunulmuştur. Ancak siyasi istikrarsızlık ve hükümet değişikliği nedeniyle bu tasarı yasalaşmamıştır.

1997-1998 öğretim yılından itibaren sekiz yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretime geçilmesini sağlayan 4306 sayılı kanun büyük tartışmalar içerisinde 18.8.1997 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe girmiştir (Resmi Gazete, 1997). Bu kanun ile düzenlenen eğitim süreci 6-14 yaş aralığındaki öğrencileri kapsamaktadır. Zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılması ulusal ve uluslararası boyutta yaşanan değişimlerin yansıması olarak değerlendirilebilir (Çınar, Çizmeçi ve Akdemir, 2007, s. 190).

Zorunlu temel eğitimin sekiz yıla çıkarılmasının ardından ders çizelgeleri ve öğretim programlarında sekiz yıllık eğitim süresini esas alan düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu düzenlemeler kapsamında ilköğretim okullarının 4, 5, 6 ve 7. sınıflarında program bütünlüğünü

esas alan Sosyal Bilgiler dersinin okutulmasına karar verilmiş ve bu nedenle de ortaokullarda okutulmakta olan Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersleri kaldırılmıştır. Böylece 1998-1999 öğretim yılından itibaren ilköğretim okullarının 4.-7. sınıflarında haftada üçer saat Sosyal Bilgiler dersinin okutulmasına başlanmış ve bu ders için yeni öğretim programı hazırlanmıştır (MEB, 1998). Bu sırada 1981-1982 öğretim yılında ortaokulların son sınıflarında haftada 2 saat okutulmasına başlanan Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi (ve Atatürkçülük) dersi ile 1985-1986 öğretim yılından itibaren okutulmaya başlanan Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersinin okutulmasına da devam edilmiştir (Turan, 2016). Milli Tarih ve Milli Coğrafya derslerinin kaldırılarak yerine Sosyal Bilgiler dersinin okutulmaya başlanması yeni tartışmaları ortaya çıkarmıştır. Bu değişiklik özellikle milliyetçi muhafazakâr çevrelerce eğitim sisteminde Türk İslam Sentezinden uzaklaşma olarak değerlendirilmiştir (Akkuş, 2024, s. 90).

4.4.1. Milli Tarih Dersinin Kaldırılmasının Ortaokul (İlköğretim) Düzeyinde Tarih Öğretimi Üzerindeki Etkileri

İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı MEB Talim ve Terbiye Kurulunun 02.04.1998 tarih ve 62 sayılı kararıyla kabul edilerek 1998-1999 öğretim yılından itibaren kademeli olarak uygulanmasına karar verilmiştir. Bu öğretim programı ilköğretim okullarının 4, 5, 6 ve 7. sınıflarında haftada üçer ders saati olmak üzere, her sınıf için 36 haftalık toplam 108 saatlik bir süre öngörülerek hazırlanmıştır. Böylece ortaokul düzeyinde tarih öğretimi T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi konuları hariç olmak üzere tekrar Sosyal Bilgiler dersi kapsamına alınmıştır.

4.4.2. 1998 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Genel Amaçlarında Tarih Öğretimi

1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda dersin genel amaçları içerisinde tarih öğretimi ile doğrudan veya dolaylı bir şekilde ilgili olduğu düşünülen amaçlara öğretim programında yer aldığı haliyle "EKLER" bölümünde yer verilmiştir (EK-4). Bu amaçlar incelendiğinde Tarih öğretiminde daha önceden başlayan Türk tarihinin merkeze alınması yaklaşımının bu öğretim programında da sürdürüldüğü; bu çerçevede Türk milletinin zekâ, yetenek ve çalışkanlığı, tarihi önemi, insanlığa yapmış oldukları katkılar vb. konulara önemli vurguda bulunulmakta; bu bilgilerden hareketle öğrencilerde özgüven, çalışkanlık, vatanseverlik, vatanına, milletine ve bayrağına saygı ve sevgi gibi duygu, tutum ve davranışlar geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Genel amaçlar içerisinde Atatürk İlke ve İnkılaplarına da

önemli bir yer ayrılmıştır. Öğrencilere Türk İnkılabının anlamı ve öneminin kavratılarak bu değerlere bağlılık ve bu değerleri koruma bilincinin geliştirilmesi göz önünde tutulmuştur. Vatandaşlık bilinci geliştirmeye yönelik amaçların yanı sıra daha az olmakla birlikte öğrencilerin değişim ve sürekliliği algılama, karşılaştırma yapma, tarihsel mirasa saygı vb. birtakım tarihçilik becerileri ile tarihsel düşünme becerileri kazandırmaya yönelik amaçlara da yer verilmiştir. Genel amaçlar Milli Tarih dersinin genel amaçlarıyla karşılaştırıldığında vatandaşlık aktarımına yönelik amaçlara çok daha fazla ağırlık verilmiş olduğu söylenebilir (MEB, 1998).

4.4.3. 1998 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Açıklamalarında Tarih Öğretimi

Öğretim programında daha ziyade Sosyal Bilgiler öğretmenlerine eğitim-öğretim sürecinde ışıktutmaya yönelik önerilerden oluşan 43 maddelik “açıklamalar” yer verilmiştir. Söz konusu açıklamalardan tarih öğretimine yönelik olanlar aşağıda özetlenmiştir.

Öğrencilerin, Atatürk İlke ve İnkılaplarına bağlı, laik, demokratik ve çağdaş değerleri benimseyen ve koruyan, milli bilince sahip, bilimsel düşünmeye açık bireyler olarak yetiştirilmelerine özen gösterilmesi istenmiştir.

Öğrencilere, geçmişten günümüze insan ve toplum hayatının sürekli bir değişim ve gelişim içinde olduğu açıklanarak değişim ve süreklilik bilincinin kazandırılması, tarihsel gelişmenin insanlığın ortak çabasının ürünü olduğunu anlamalarının sağlanması, geçmişten kalma tarihi eser ve anıtların birer tarihi belge olduğunu kavratarak onlarda tarihi eser ve anıtları koruma bilinci geliştirilmesi hedeflenmiştir. Milli bayramlar, belirli gün ve haftalarla ilgili kutlama ve anma törenlerinin fırsat görülerek, ayrıca gazete ve dergilerde yayınlanan yazı ve görsellerden de yararlanarak konulara yönelik öğrencilerin ilgisinin uyandırılması hedeflenmiştir.

Konuların mümkün mertebe okulun bulunduğu yerleşim yerinin geçmişi ile ilişkilendirilerek işlenmesi ve böylece yerel tarih eğitimine önem verilmesi, ayrıca dersin disiplinlerarası özelliğinin bir gereği olarak konuların çok boyutlu işlenmesi, derslerde sadece anlatım ve soru cevap gibi tekniklerle yetinilmeyerek konuların özelliğine göre münazara, örnek olay incelemesi, problem çözme gibi öğrenci merkezli tekniklerden ve okul dışı öğrenme ortamlarından yararlanılması, ders kitaplarında yer alan harita, grafik ve şemalar gibi materyallerden yararlanılması tavsiye edilmiştir.

4.4.4. 1998 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Yer Verilen Tarih Konuları

1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda sınıflara göre ünite dağılımları Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda Sınıflara Göre Yer Alan Üniteler

Sınıf	Ünite Adı	Sınıf	Ünite Adı
4	1.Aile, Okul ve Toplum Hayatı	6	1.Demokratik Hayat
	2.Yakın Çevremiz		2.Coğrafya ve Dünyamız
	3.İlimiz ve Bölgemizi Tanıyalım		3.Türkiye Tarihi
	4.Tarih, İlk Yurdumuz ve Tarihte Anadolu		4.Moğollar ve Diğer Türk Devletleri
5	1.Vatan ve Millet		5.Türkiyemiz
	2.Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk?		6.Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu
	3.Güzel Yurdumuz Türkiye	7	1.Türkiye’nin Coğrafi Bölgeleri
	4.İslamiyetin Doğuşu, Yayılışı ve Türkler		2.İstanbul’un Fethi ve Sonrası
			3.Avrupa’da Yenilikler
			4.17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti
			5.19. ve 20. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti
			6.Osmanlı Kültür ve Uygarlığı
			7.Yurdumuzun Komşuları ve Türk Dünyası

Kaynak: MEB, 1998.

Tabloda 7’de de görüldüğü gibi 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı 4. ve 5. sınıf düzeylerinde dörder, 6. sınıf düzeyinde altı, 7. sınıf düzeyinde ise yedi ünite halinde yapılandırılmıştır. Öğretim programında üst sınıflara çıkıldıkça hem toplam ünite sayısı hem de tarih ile ilgili konuların yer aldığı ünite sayısı artmaktadır. Dolayısıyla öğretim programında öğrencilerin yaş ve bilişsel gelişimlerine uygun olarak tarih ile ilgili ünitelere daha çok 6. ve 7. sınıflarda yer verilmiştir.

Aşağıda 4. ve 5. Sınıf Programı’nda yer verilen tarih ile ilgili ünite ve konular Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi İçeriğinde Yer Alan Tarih İle İlgili Ünite ve Konular

Sınıf	Üniteler	Konular
4	IV. Tarih, İlk Yurdumuz ve Tarihte Anadolu	A- Tarihin Konusu
		B- Tarih Öğrenmenin Gerekliği
		C- Tarihte Zaman
		Ç- Takvim ve Çeşitleri
		D- Tarihin Başlangıcı ve Çağlar
		E- Türklerin İlk Yurdu ve İlk Türk Devletleri
		1. Türklerin İlk Yurdu
		2. İlk Türk Devletleri
		F- İlk Türk Devletlerinde Kültür ve Uygarlık
		G- Türk Milletinin Tarihteki Yeri
		H- İlkçağda Anadolu Uygarlıkları
		I- İlkçağda Anadolu’da Kurulan Devletlerde Kültür ve Uygarlık
5	II. Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk?	İ- Çevre Uygarlıklarının Anadolu’ya Etkisi
		A- Mondros Ateşkes Anlaşması
		1. Mondros Ateşkes Anlaşmasından sonra Osmanlı Devleti’nin durumu
		2. Mondros Ateşkes Anlaşmasından sonra yurdumuzun durumu

Tablo 8. İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi İçeriğinde Yer Alan Tarih İle İlgili Ünite ve Konular – (Devamı)

Sınıf	Üniteler	Konular
5	II. Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk?	B- Kurtuluş Savaşı
		1. Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı
		2. Milli bilincin güçlendirilmesi
		C- Savaş Dönemi
		1. Doğu cephesi, 2. Güney cephesi, 3. Batı cephesi
		Ç- Barış Dönemi
		1. Mudanya Ateşkes Anlaşması, 2. Lozan Barış Anlaşması
		D- Türk İnkılabı ve Önemi
		1. Çağdaşlaşma
		2. Siyasal alanda inkılap
		3. Hukuk alanında inkılap
		4. Eğitim ve kültür alanında inkılap
		5. Toplumsal alanda inkılap
		6. Ekonomik alanda inkılap
		7. Türk inkılabının önemi, bize kazandırdıkları ve bu konudaki sorumluluklarımız
E- Atatürkçü Düşünce Sistemi		
F- Cumhuriyetimizin Kurucusu Atatürk		
IV. İslamiyet'in Doğuşu, Yayılışı ve Türkler	A- İslamiyet'ten önce Araplar	
	B- İslamiyet'in Doğuşu	
	C- İslamiyet'in Yayılışı	
	Ç- İslam Kültür ve Uygarlığı	
	D- Türkler ve İslamiyet	
	E- Orta Asya ve Yakın Doğu'da Kurulan Türk Devletleri	
	F- Orta Asya ve Yakın Doğu'da Kurulan Türk Devletlerinde Kültür ve Uygarlık	

Kaynak: MEB, 1998.

Tablo 8'de de görüldüğü gibi 4. sınıf programı içerisinde yer alan “Tarih, İlk Yurdumuz ve Tarihte Anadolu” başlıklı üniteye ilk olarak “Tarih” ile ilgili kuramsal bilgiler kazandırmayı amaçlayan tarihin konusu, tarih öğrenmenin yararları, zaman ve takvim, tarihin başlangıcı ve çağlar ile ilgili konulara yer verilmiştir. Üniteye daha sonra Türkler için iki önemli coğrafyaya odaklanılmıştır. Bunlardan ilki Türklerin ana yurdu olan Orta Asya, diğeri ise şu anki yurdumuz olan Anadolu'dur. Orta Asya hakkında genel bilgiler, Türklerin bu coğrafyada yerleştikleri bölgeler ve Türklerin o dönemdeki yaşam tarzları ile ilgili konuların yanı sıra Büyük Hun, Avrupa Hun, Göktürk ve Uygur devletleri ile ilk Türk devletlerinde kültür ve uygarlık ile ilgili konulara yer verilmiştir. Ünitinin Anadolu boyutunda İlk Çağ'da Anadolu'da kurulmuş olan Hitit, Frig, Lidya, Urartu ve İyon uygarlıkları, bu uygarlıklarda kültür, medeniyet ve Anadolu'ya komşu uygarlıklar olan Mezopotamya, Mısır, Pers, Makedonya, Roma ve Bizans Uygarlıklarının Anadolu'ya etkileri ile ilgili konulara yer verilmiştir.

5. Sınıf Programı'nda yer verilen tarih ile ilgili iki üniteden birincisi olan “Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk?” başlıklı ünite genel olarak Cumhuriyet Tarihi ve Atatürk İlke ve İnkılapları ile ilgili konuları kapsamaktadır. Bu ünite genel olarak Mondros Ateşkes Antlaşması, M. Kemal Atatürk'ün Samsun'a çıkmasından Lozan Barış Antlaşması'na kadar geçen dönemdeki safhaları kapsayan Kurtuluş Savaşı, siyasal, hukuksal, eğitim, kültür, toplumsal ve ekonomik

alanlarda gerçekleştirilen inkılaplar, Atatürk İlke ve İnkılaplarını kapsayan Atatürkçü Düşünce Sistemi ve Atatürk'ün hayatı, kişiliği, ölümü ile ilgili konulardan oluşmaktadır. 5. Sınıf Programı'nda yer alan tarih ile ilgili diğer ünite "İslamiyet'in Doğuşu, Yayılışı ve Türkler" başlığını taşımaktadır. Bu ünite de İslamiyet öncesinde Arapların din, inanış ve sosyal yaşamları, İslamiyet'in doğuşu ve yayılışı, İslam Kültür ve Uygarlığı, Türkler ve İslamiyet, Orta Asya ve Yakın Doğu'da kurulan ilk Türk devletleri olan Karahanlılar, Gazneliler, Büyük Selçuklu Devleti, Eyyubiler ve Memlûkler ile bu devletlerde yönetim, din ve inanış, sosyal ve ekonomik hayat ve bilim ve sanat ile ilgili konulara yer verilmiştir.

1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın 6. ve 7. sınıf üniteleri içerisinde tarih ile ilgili olanlar Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9. İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi İçeriğinde Yer Alan Tarih İle İlgili Ünite ve Konular

Sınıf	Üniteler	Konular
6	III. Türkiye Tarihi	A-Türklerin Anadolu'yu yurt edinmeleri 1-Anadolu'ya Türk akınları 2-Malazgirt Meydan Savaşı 3-Anadolu'da kurulan ilk Türk devletleri B-Anadolu Selçuklu Devleti 1-Devletin kuruluşu ve yükselişi 2-Anadolu Selçukluları ve Haçlılar 3-Anadolu Selçuklu Devletinin dağılışı C-Anadolu Türk Beylikleri Ç-Anadolu Selçuklu Devleti ve Beylikleri Döneminde Türk Denizciliği D-Anadolu Selçuklu Devleti ve Beylikleri Döneminde Kültür ve Uygarlık
	IV. Moğollar ve Diğer Türk Devletleri	A-Moğollar B-Altın Ordu Devleti C-Timur Devleti Ç-Babür Devleti D-Akkoyunlular E-Karakoyunlular F-Kültür ve Uygarlık
	VI. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu	A-Osmanlı Devleti'nin Kurulduğu Sırada Anadolu ve Balkanların Siyasal Durumu B-Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu 1-Kayılar'ın Anadolu'ya gelişi ve yerleşmesi 2-Osmanlı Devleti'nin kuruluşu 3-Balkanlar'da ilerleme 4-Anadolu'da Türk siyasal birliğinin kurulması 5-Ankara Savaşı ve sonuçları 6-Balkanlar'da ilerlemeye devam edilmesi
7	II. İstanbul'un Fethi ve Sonrası	A- İstanbul'un Fethi, Nedenleri ve Sonuçları B- Osmanlı Devleti'nin Batıdaki İlerlemeleri 1-Sırbistan, Mora Yarımadası, Eflak ve Boğdan'ın alınması 2-Bosna- Hersek ve Arnavutluk'un alınması 3-Osmanlı Macar ilişkileri 4-Osmanlı- Fransız ilişkileri 5-Osmanlı-Avusturya ilişkileri C-Osmanlı Devleti'nin Denizlerdeki İlerlemeleri 1-Karadeniz'in bir Türk gölü haline gelmesi

Tablo 9. İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi İçeriğinde Yer Alan Tarih İle İlgili Ünite ve Konular – (Devamı)

Sınıf	Üniteler	Konular
7		2-Akdeniz’de Türk Denizciliği 3-Hint Deniz Seferlerinin nedenleri ve sonuçları Ç- Osmanlı Devleti’nin Doğuda ve Güneyde ilerlemeleri 1- Osmanlı-Akkoyunlu ilişkileri 2- Osmanlı-İran ilişkileri 3- Osmanlı-Memlûk ilişkileri
		A-Yeni Buluşlar ve Sonuçları B-Keşifler ve Sonuçları C-Rönesans Ç-Reform D-Aydınlanma Çağı E-Sanayi İnkılabı
		A-17. Yüzyılda Osmanlı Devleti 1-Siyasal durumu 2-İç isyanlar 3-Yenilik hareketleri B- 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti 1-Karlofça Antlaşması sonrası gelişmeler 2-Yenileşme hareketleri
	IV. 17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti	A-19. Yüzyılda Osmanlı Devleti 1-Fransız İhtilali ve Osmanlı Devletindeki siyasal gelişmeler 2-19. Yüzyılda yapılan yenilikler ve demokratikleşme çabaları B-20. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti ve Yıkılışı 1-Trablusgarp Savaşı neden ve sonuçları 2-Balkan Savaşları neden ve sonuçları 3-Birinci Dünya Savaşı
	V. 19. ve 20. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti	A-Devlet Yönetimi B-Hukuk Sistemi ile Sosyal ve Ekonomik Yaşam C-Eğitim, Öğretim, Bilim ve Sanat
	VI. Osmanlı Kültür ve Uygarlığı	

Kaynak: MEB, 1998.

Tabloda 9’da da görüldüğü gibi 6. Sınıf Programı’nda tarih ile ilgili üç ünite bulunmaktadır. Bu ünitelerden ilki “Türkiye Tarihi” başlıklı olup, bu üniteye Türklerin Anadolu’yu fethetmelerinden başlayarak burada kurdukları ilk beylikler, Anadolu Selçuklu Devleti, Anadolu Türk Beylikleri, Beylikler Döneminde Türk denizciliği ve Anadolu Selçuklu Devleti ve Beylikler Dönemlerinde yönetim, din ve inanış, sosyal ve ekonomik hayat, yazı, dil ve edebiyat ile bilim ve sanat ile ilgili konulara yer verilmiştir. 6. sınıf üniteleri içerisinde yer alan “Moğollar ve Diğer Türk Devletleri” başlıklı üniteye Moğollar, Altınordu, Timur, Babür, Akkoyunlular, Karakoyunlular devletleri ile genel olarak bu devletlerde kültür ve uygarlık, devlet yönetimi, din ve inanış, sosyal ve ekonomik hayat, yazı, dil ve edebiyat ile ilgili konulara yer verilmiştir. 6. Sınıf Programı’nın tarih ile ilgili son ünitesi “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu” başlığını taşımaktadır. Osmanlı Devleti’nin kuruluş döneminin ele alındığı bu ünite Kayı Aşireti’nin Anadolu’ya gelerek yerleşmesinden başlayarak II. Murat Devri’nin sonuna kadar geçen sürede gelişen siyasi olay ve gelişmeler ile ilgili konuları içermektedir.

7. Sınıf Programı’nda tarih ile ilgili beş ünite yer almaktadır. Bu ünitelerden ilki “İstanbul’un Fethi ve Sonrası” başlığını taşımaktadır. Bu ünite İstanbul’un fethinin nedenleri ve

sonuçlarından başlayarak yükselme döneminin sonuna kadar geçen süreçte Osmanlı Devleti'nin batıda, doğuda, güneyde ve denizlerdeki mücadeleleriyle ilgili konuları kapsamaktadır. “Avrupa’da Yenilikler” başlıklı ünite Yeni Çağ Avrupa Tarihi ile ilgili konulara ayrılmıştır. Ünite bu dönemde gerçekleştirilen yeni buluşlar (barut, top, pusula, matbaa, kâğıt), coğrafi keşifler ve sonuçları, Rönesans, Reform, Aydınlanma Çağı ve Sanayi İnkılabı ile ilgili konulara yer verilmiştir. Tarih ile ilgili bir diğer ünite olan “17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti” başlıklı ünite 17. ve 18. yüzyıllarda ayrı ayrı olmak üzere Osmanlı Devleti'nin siyasi durumu, diğer devletlerle (Avusturya, Rusya, Fransa, Lehistan, Venedik, İran vb.) ilişkileri, iç isyanlar ile her iki yüzyıldaki yenileşme hareketleri ile ilgili konulara (III. Selim ıslahatlarına kadar) yer verilmiştir. Tarih ile ilgili dördüncü ünite “19. ve 20. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti” başlığını taşımaktadır. Bu ünite “19. Yüzyılda Osmanlı Devleti” ve “20. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti ve Yıkılışı” başlıklı iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Fransız İhtilalinin Osmanlı Devleti'ne etkileri, Sırp ve Yunan İsyanları, Mısır ve Boğazlar Sorunu, Kırım Savaşı ve 19. Yüzyılda Yenileşme ve Demokratikleşme hareketleri ile ilgili konulara yer verilmiştir. İkinci bölümde Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve sonuçları ile ilgili konulara yer verilmiştir. 7. Sınıf Programı'nın tarih ile ilgili son ünitesi “Osmanlı Kültür ve Uygarlığı” başlığını taşımaktadır. Bu ünite genel olarak Osmanlı Devleti'nde merkezi yönetim, taşra teşkilatı, toprak sistemi, maliye, ordu, hukuk sistemi, ekonomik hayat, sosyal hayat, eğitim, öğretim, bilim ve sanatın durumu ile ilgili konulara yer verilmiştir.

1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı tarih konularına yer verilme boyutuyla genel olarak değerlendirildiğinde programın toplam 21 ünitelerden oluştuğu, bu ünitelerden 11'inin tarih ile ilgili olduğu görülmektedir. Bu ünitelerden 1'i 4. sınıf, 2'si 5. sınıf, 3'ü 6. sınıf, 5'i ise 7. Sınıf Programı'nda yer almaktadır. Genel olarak kronolojik bir yaklaşımın benimsendiği program tasarımında tarih konularına 4. sınıfta tarih, takvim ve tarih devirlerine ilişkin kuramsal bilgiler ile Türklerin anayurdu olan Orta Asya ve İlkçağ Anadolu Uygarlıkları konusu ile başlanmakta ve 7. sınıfta Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar geçen süreçteki gelişmelere Türk tarihi merkezli olarak yer verilmektedir. Kronolojik yaklaşıma aykırı bir durum sadece 5. sınıfta “Cumhuriyet’e Nasıl Kavuştuk” başlıklı bir üniteye yer verilmesidir. Bu ünite Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet'in İlanı, yapılan inkılaplar ve Atatürkçü Düşünce Sistemi ile ilgili konulardan oluşmaktadır. Bunun nedeninin öğrencilerin vatandaşı oldukları devletin kuruluş süreci ve temel felsefesiyle ilgili bilgilerle daha erken yaşlarda tanıştırılmak istenmesi olduğu söylenebilir.

4.5. 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Ortaokul (İlköğretim) Düzeyinde Tarih Öğretimi

Milli Eğitim Bakanlığı tüm ilköğretim okullarındaki programları kapsamlı bir şekilde değiştirmek için 2004 yılında çeşitli çalışmalar yapmıştır. Programların değiştirilmesinin nedenleri arasında dünyada yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmelere ayak uydurma, eğitim bilimleri alanındaki anlayış değişikliğine bağlı olarak yapılandırmacı yaklaşıma uygun eğitim durumları sağlama, eğitim kalitesini yükseltme hedefi, sekiz yıllık eğitimde sınıflar arasında program bütünlüğü gerçekleştirme ve demokratik duyarlılığa sahip nesiller yetiştirme gibi amaçlar vardır (Çatak, 2015, s. 87).

2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı öğrenciyi merkeze alan yapılandırmacı bir anlayışla hazırlanmış olması ve içeriğinde zengin bir şekilde farklı sosyal bilim disiplinlerine yer vermesi ile karma bir anlayışa sahiptir ve bu yönüyle de önceki programlardan çok farklıdır (Kan, 2010, s. 670). Yapılandırmacılık ülkemizde, constructivism sözcüğünün karşılığıdır. Kurmacılık, oluşturmacılık, yapılandırmacı öğrenme gibi ifadeler de yapılandırmacılık anlamında kullanılmaktadır (Demirel, 2001, s. 241). Bu ifadelerin temelinde bilginin doğası ve öğrenme anlayışı yatmaktadır. Yapılandırmacılık bilgiyi edinmekle ilgili bir kavram olarak tanımlanabilir (Demirel, 2000, s. 75). Yapılandırmacılık anlayışının temelinde öğrenen kişinin bilgiyi yapılandırması ve öğrenenin uygulaması vardır (Perkins, 1999, s. 35).

Yapılandırmacılığın özelliği, öğrenen kişinin bilgiyi yapılandırmasıdır. Öğrenen, bilgiyi yapılandırır, yorumlar ve geliştirir. Klasik anlamda bilgi, kitaplardan ya da başka kaynaklardan edinilebilir ancak bilginin algılanması-bilinmesi, bilginin yapılandırılması ile aynı anlama gelmez (Beevevino, Dengel & Adams, 1999, s. 276). Öğrenilen her yeni bilgi dünyayı tanıma, anlamlandırma ve açıklamada daha önceden zihinde var olan kalıpların kullanılması veya eski kalıplarla yeni bilgilerin harmanlanarak yeni algı, yorum ve kurallar oluşturulmasını gerektirir (Brooks & Brooks, 1993, s. 41). Yapılandırmacı öğrenme insan zihni ve öğrendikleri arasında sıkı bağ oluşturma ve bu bağın sürekli güncellenen bilgilerle pekiştirilmesi anlamına gelmektedir.

Sosyal Bilgiler dersinin ilköğretim programı içindeki yerinin önemi ve sürekli gelişen dünyanın gelişimlerinin takip edilmesi Sosyal Bilgiler dersinde de bazı değişikliklere neden olmuştur. Toplumda ve dünyada yaşanan gelişimlerin neticesinde sosyal bilimlerdeki bilgi birikimi sürekli artmaktadır. Gittikçe artan bu bilgi birikiminin bir bilgi yığını haline gelmeden Sosyal Bilgiler programlarına yansıtılması gerekliliği Sosyal Bilgiler alanı için her zaman güncel bir

konudur. Bu nedenle Sosyal Bilgiler programı da gelişen ve değişen dünya ile birlikte değiştirilmektedir (Doğanay, 2008, s. 77-96).

Yeni Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Taslağı 2004-2005 eğitim-öğretim yılında 9 pilot ilde 120 ilköğretim okulunda uygulanmıştır. Uygulama sonuçları değerlendirilerek son şekli verilen yeni Sosyal Bilgiler Programı 2005-2006 eğitim-öğretim yılından itibaren tüm yurttan uygulanmaya başlanmıştır. Yenilenen öğretim programı 2017 yılına kadar uygulamada kalmıştır. 2017 yılında Sosyal Bilgiler dersi için yeni bir program hazırlanarak 2017-2018 eğitim-öğretim yılında dördüncü ve beşinci sınıf düzeyinde; 2018-2019 eğitim-öğretim yılında ise tüm sınıflarda uygulanmaya başlanmıştır. Bu öğretim programında 2018 yılında bazı küçük değişiklikler yapılmıştır (Turan, 2021, s. 158).

Yapılandırmacı yaklaşım, öğreneni ve etkinliği merkeze alan bir yaklaşımdır. Yapılandırmacı yaklaşımda becerilere ağırlık verilir, alternatif ölçme ve değerlendirme araçları ile değerlendirme yapılır. Yapılandırmacı yaklaşımda dersler birçok alanla ilişkili hale getirilmektedir (Yanpar, 2005, s. 459). Yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak hazırlanan 2005 Sosyal Bilgiler Programı'nda öğrenme için problem çözme, kritik etme ve öğrencinin süreçlere aktif katılımı söz konusudur. Öğrencilerin önceki öğrenmeleriyle yeni öğrenmeleri arasında bağ kurarak, bu bağı yaşantılar üzerinde uygulayarak yeni bir anlam oluşturmaları beklenmektedir. Bu anlam oluşturma süreci bilginin öğrenci tarafından yeniden inşa edilmesi anlamına gelmektedir. Öğrenciler bilgiyi oluşturma ve anlamlandırma süreçlerinde sürekli aktiftir. Yapılandırmacı yaklaşımda bilgiyi almak değil yorumlamak, eski bilgilerle yeni bilgiler arasında bağ kurarak yeni bilgiye sahip olmak önemlidir (Öztürk ve Dilek, 2005, s. 90). Yapılandırmacı yaklaşıma göre dışardan bir etkiyle zorla bir amaç kabul ettirilmeye çalışılırsa öğreten ve öğrenenin çalışmaları mekanik bir hale dönüşür. Öğrenenin öğrenirken dünya ile bağlantı kurması, üretici olması, deneyimlerini öğrenme sürecine yansıtması ve olaylara eleştirel bakması öğrenmenin kalıcılığı ve öğrenilenler arasında transfer yapması bakımından oldukça önemlidir. Bilginin zihinsel olarak yapılandırılması için bilginin bireye anlamlı gelmesi gerekmektedir. Öğrenmede birçok anlamsal süreç ve bakış farkı bulunduğu için, herkesin aynı şekilde öğrenmesi istenen amaçları işe koşmak yerine bireylerin önceki bilgi ve deneyimlerine uygun, öğrenme sürecinin tümüne hitap eden genel hedefler belirleyerek daha etkin bir öğrenme sağlanabilir. Bilgi, davranışta gösterilmesinden ziyade öğrenen tarafından kendi deneyimleri ve görüşlerine bağlı olarak zihinsel anlamda yeniden yapılandırılır. Yapılandırmacılıkta bir tek doğru yerine birden fazla gerçeyle, amaçlar genel bir şekilde belirtilir (Erdem ve Demirel, 2002, s. 84).

2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı'nda amaçlar; genel amaçlar ve ünite kazanımları şeklinde belirtilmiştir. Programda 17 genel amaç, 4. sınıfta 46; 5. Sınıfta 47 kazanım yazılmıştır. Kazanım, sadece doğrudan gözlenebilen davranışları içermemekte, öğrencilerin bilgi, beceri ve değerleri kazanması, öğrencinin sahip olması ve uygulaması gereken özellikleri belirten ifadeleri de barındırmaktadır (Tekindal, 2005, s. 153). Kazanım, öğrenme sürecinde, önceden planlanan ve düzenlenen yaşantılarla öğrencinin kazanmasının beklendiği bilgiler, beceriler, değerler ve tutumları ifade eder (MEB, 2005).

2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda dersin genel amaçları, öğretim programının uygulanmasıyla ilgili açıklamalar, beceriler, değerler ve program içeriği boyutlarında tarih öğretimi ile ilgili unsurlara yer verilmiştir. Aşağıda ayrı başlıklar altında Tarih öğretimine yönelik amaçlar, beceriler, değerler, açıklamalar ve konular belirtilmiştir.

4.5.1. 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Genel Amaçları

2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda dersin genel amaçları başlığı altında 17 genel amaca yer verilmiştir. Bu amaçlara öğretim programında yer aldığı şekliyle "EKLER" bölümünde yer verilmiştir (EK-5). Bu genel amaçlar incelendiğinde genel olarak Sosyal Bilgiler dersinin disiplinlerarası yapısının dikkate alınarak farklı disiplinlere ilişkin amaç ifadelerine yer verildiği, yerel-ulusal ve evrensel amaçlar ile bilgi-beceri ve değer kazandırmaya yönelik amaçlar arasında; ayrıca Sosyal Bilgiler öğretiminde disiplin içi amaçlar ile vatandaşlık bilinci kazandırmaya yönelik beceriler arasında bir denge gözetilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Sosyal Bilgiler dersinin genel amaçları içerisinde tarih disipliniyle ya da tarih öğretimine yönelik olduğu düşünülen amaçlar incelendiğinde;

- a) Türk tarihi ve kültürü hakkında yeterli bilgiye sahip, vatan ve millet sevgisine bağlı, hak ve sorumluluklarının bilincinde, Cumhuriyetin temel değerlerini benimsemiş öğrencilerin yetiştirilmesini amaçlayan etkin yurttaşlık bilinci geliştirmeye yönelik genel amaçlar,
- b) Tarihsel kanıt sorgulama, benzerlikleri ve farklılıkları belirleyebilme, değişim ve sürekliliği algılayabilme vb. tarihçilik becerileri kazandırmaya yönelik amaçlar,
- c) İnsan hakları, demokrasi, laiklik vb. evrensel değerleri benimsetmeye yönelik amaçlardan oluştuğu anlaşılmaktadır.

Bu öğretim programında yer alan genel amaçlar 1998 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan genel amaçlarla kıyaslandığında vatandaşlık bilinci geliştirmeye yönelik amaçlara daha

az yer verildiği, buna karşılık tarihçilik becerileri kazandırmaya yönelik amaçlara ise daha fazla ağırlık verildiği anlaşılmaktadır (MEB, 2005).

4.5.2. 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Beceriler Boyutunda Tarih Öğretimi

2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda beceri eğitimi programın temel bir bileşeni olarak görülmüş ve beceri eğitimine önemli yer ayrılmıştır. Öğretim programında temel beceriler ile alana özgü becerilerden oluşan toplam on beş becerinin kazandırılması göz önünde tutulmuştur. Öğretim programında yer verilen temel becerilerden eleştirel düşünme becerisi, yaratıcı düşünme becerisi, araştırma becerisi ve problem çözme becerisi ile alana özgü becerilerden olan zaman ve kronolojiyi algılama becerisi, değişim ve sürekliliği algılama becerisi, sosyal katılım becerisi ve empati becerisinin öğrencilere tarihi anlamalarını, tarihçilik becerileri kazandırmaya ve tarihsel düşünebilmeleri ve yaklaşabilmelerini sağlamaya yönelik beceriler olduğunu söylemek mümkündür. Bu öğretim programında ayrıca beceri kavramının açıklandığı, program kapsamındaki becerilerin alt basamaklarının belirtildiği ve programın doğrudan kazandırılması hedeflenen becerileri olan bilimsel genelleme yapma, harita okuma ve atlas kullanma, girişimcilik, araştırma, çıkarımda bulunma, sosyal katılım, yaratıcılık, iletişim, grafik hazırlama, tarihsel olguları ve yorumları ayırt etme, tarihsel empati, zaman ve kronolojiyi algılama, problem çözme, karar verme ve kalıp yargıları fark etme becerileriyle ilgili ayrıntılı bilgiler ile örneklerin yer aldığı bir bölüme de yer verilmiştir. Kazanım tablosu üzerinde öğrenme alanları kapsamında kazandırılması gereken beceriler de gösterilmiştir.

4.5.3. 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Değer Eğitimi Boyutunda Tarih Öğretimi

2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'na göre ders kapsamında öğrencilere 20 değer kazandırılması öngörülmüştür. Bu değerlerden özellikle bağımsızlık, barış, dayanışma, duyarlılık, hoşgörü, özgürlük, sorumluluk ve vatanseverlik değerlerinin kazandırılmasında tarih konularının önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Öğretim programında ayrıca değer öğretim yaklaşımları ile değerler hakkında ayrıntılı kuramsal ve uygulamaya dönük bilgilerin bulunduğu bir bölüme de yer verilmiştir. Öğretim programının kazanım tablosu üzerinde doğrudan kazandırılacak değerler de öğrenme alanlarıyla ilişkili bir biçimde gösterilmiştir.

4.5.4. 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Açıklamalar Bölümünde Tarih Öğretimi

2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda “Programın uygulanması ile ilgili açıklamalar” başlığı altında öğretmenlere yönelik olarak on beş madde halinde açıklama ve önerilere yer verilmiştir. Bu bölümde vurgulanan ve tarih öğretimi ile ilgili olduğu değerlendirilen hususlar şu şekilde özetlenebilir:

- Ders içeriğini oluşturan farklı disiplinler ile ilgili konuların disiplinlerarası yaklaşımla ve çok boyutlu olarak işlenmesi.
- Derslerde üniteler kapsamında doğrudan kazandırılması öngörülen beceriler ile ilgili alıştırmalar yapılması temel becerilerin yanı sıra alana özgü becerilerin kazandırılmasına önem verilmesi.
- Millî ve dinî bayram, belirli gün ve haftalar etkinlikleri çerçevesinde gerçekleştirilen kutlama ve anma törenlerinin öğrencilerin tarihsel duyarlılığının geliştirilmesi için fırsat olarak yararlanılması.
- Sosyal Bilgiler dersi kapsamında müze ve tarihi mekânlara inceleme gezileri gerçekleştirilmesi. Öğrencilerin bulunduğu çevrenin yerel tarihi ve o çevrede yaşamış tarihi kişiliklere dikkat çekilmesi (MEB, 2005).

Yukarıda da açıklandığı gibi öğretim programının “açıklamalar” bölümünde genel olarak öğretmenlerden Sosyal Bilgiler dersinin disiplinlerarası özelliğinin dikkate alınması, beceri eğitimine önem verilmesi, kutlama ve anma etkinliklerinin öğrencilerde tarih bilincinin geliştirilmesi için fırsat olarak değerlendirilmesi, ders kapsamında müze ve tarihi alan gezileri yapılması ve okulun bulunduğu çevrenin yerel tarihiyle ilgili etkinliklerin gerçekleştirilmesi gibi hususlara dikkat çekilmektedir.

4.5.5. 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Yer Verilen Tarih Konuları

2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi öğretim Programı “Birey ve Toplum”, “Kültür ve Miras”, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler”, “Güç, Yönetim ve Toplum” ve “Küresel Bağlantılar” ve “Zaman, Süreklilik ve Değişim” olmak üzere dokuz öğrenme alanı temelinde yapılandırılmıştır. Öğretim programında 4. sınıfta 46, 5. sınıfta 46, 6. sınıfta 43 ve 7. sınıfta 39 olmak üzere toplam 174 kazanım yer almaktadır.

Öğretim programında Tarih ile ilgili kazanımlara ağırlıklı olarak Kültür ve Miras öğrenme alanında yer verilmekle birlikte zaman, süreklilik ve değişim bağlamında diğer öğrenme alanlarında da yer yer tarih ile ilgili kazanımlar bulunmaktadır.

Öğretim programında Kültür ve Miras öğrenme alanının öğrencilere Türk kültürünü oluşturan unsurlar ile bu unsurların tarihi kökenlerini ve gelişim süreçlerini kavratmaya; ayrıca onlarda kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi konusunda duyarlılık oluşturmaya yönelik kazanımları kapsadığı belirtilmiştir (MEB, 2005).

2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda 4. ve 5. sınıf düzeyinde öğrenme alanları kapsamında yer alan kazanımlardan tarih ile ilgili olanlar tablo halinde "EKLER" bölümünde gösterilmiştir (EK-7). Öğretim programı incelendiğinde 4. Sınıf Programı'nda Kültür ve Miras öğrenme alanında 6, Bilim, Teknoloji ve Toplum; Güç, Yönetim ve Toplum öğrenme alanlarında ise 1'er olmak üzere tarih ile ilgili toplam 8 kazanıma yer verildiği görülmektedir. Bu kazanımların aile tarihi, Milli Mücadele, Cumhuriyet Tarihi ve farklı örneklerden yola çıkılarak değişim ve sürekliliğin algılanmasına yönelik olduğu anlaşılmaktadır. 5. sınıf düzeyinde ise Kültür ve Miras öğrenme alanında 5, Bilim, Teknoloji ve Toplum ile Küresel Bağlantılar öğrenme alanlarında 1'er, Güç, Yönetim ve Toplum öğrenme alanında ise 2 kazanımın doğrudan ya da dolaylı bir şekilde tarih öğretimine yönelik olduğu görülmektedir. Bu kazanımlarda da yerel tarih, kültürel miras, benzerlik ve farklılık, kanıt kullanma, değişim ve süreklilik, Atatürk İlkeleri ve İnkılapları ile ulusal egemenlik gibi kavramlar hakkında bilgi ve becerilerin kazandırılması göz önünde tutulmuştur.

Öğretim programının 6. sınıf öğrenme alanları ve kazanımları incelendiğinde (EK-8), Birey ve Toplum, İnsanlar, Yerler ve Çevreler, Kültür ve Miras ile Güç, Yönetim ve Toplum öğrenme alanlarında doğrudan veya dolaylı olarak tarih öğretimi ile ilgili olduğu düşünülen 17 kazanıma yer verildiği anlaşılmaktadır. Kültür ve Miras öğrenme alanında yer alan 9 kazanım İslamiyet'ten önceki Türk Tarihi, İslam Tarihi ve İlk Türk-İslam Devletleri tarihi ile ilgili olup, Güç, Yönetim ve Toplum öğrenme alanındaki 5 kazanım ise demokrasi, insan hakları ve kadın haklarının tarihsel gelişim süreci ile ilgilidir. İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanında yer alan 2 kazanım değişim ve süreklilik bağlamında yerleşme, Anadolu ve Mezopotamya uygarlıkları ile ilgili kazanımları kapsamaktadır.

2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı içerisinde tarih ile ilgili kazanımların en fazla olduğu sınıf düzeyi 7. sınıftır (EK-9). Bu sınıf düzeyinde altı öğrenme alanında Tarih ile ilgili kazanımlara yer verilmiştir. Bu kazanımların öğrenme alanlarına dağılımına bakıldığında

Kültür ve Miras öğrenme alanında 8, Bilim, Teknoloji ve Toplum ile Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanlarında 5'er, Küresel Bağlantılar öğrenme alanında 2, Birey ve Toplum ile Güç, Yönetim ve Toplum öğrenme alanlarında ise 1'er kazanım olduğu görülmektedir. Soyut işlemler dönemine denk düşen 7. sınıf düzeyinde Tarih konularına aşağı sınıflara oranla daha fazla yer verilmesi pedagojik ilkelere uygun bir durumdur. Bu kazanımların genel olarak değişim ve süreklilik bağlamında yerleşme, Türk kültür, şehir ve sanat anlayışı, toprak, üretim teknolojileri, Türk devletlerinde yönetim şekli ve demokrasi anlayışı ile Anadolu ve Mezopotamya Uygarlıkları, Türkiye Selçukluları, Avrupa Tarihi ve ağırlıklı olarak Osmanlı Tarihi ve Uygarlığı ile ilgili konuları kapsadığı söylenebilir.

4.6. 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Tarih Öğretimi

Türkiye'de eğitim sisteminde 2005-2006 eğitim-öğretim yılından itibaren yapılandırmacı öğrenme anlayışı esas alınmıştır. Sosyal Bilgiler dersi de bu anlayıştan etkilenmiş ve bu yeni anlayışla uyumlu olan Sosyal Bilgiler Öğretim Programı hazırlanmıştır (Ersoy ve Kaya, 2009, s. 4). Bu anlayışa göre hazırlanan ilk Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı 2017 yılına kadar uygulanmıştır. 2017 yılında ilk, orta ve lise düzeyinde okutulan dersler için yeni öğretim programları hazırlanmıştır. Hazırlanan yeni öğretim programının uygulanmasına 2017-2018 eğitim-öğretim yılında 4. ve 5. sınıflarda, 2018-2019 eğitim-öğretim yılından itibaren ise 6. ve 7. sınıflarda başlanmıştır (Turan, 2018a, s. 297). MEB, öğretim programı değişikliğinin nedenini sosyokültürel hayat ile bilim ve teknoloji alanlarında yaşanan gelişmelerin ve bu gelişmelere bağlı olarak birey ve toplumun ihtiyaçlarının değişmesi olarak açıklamıştır. Bu program uygulanmaya başladıktan dört ay sonra kapsamlı bir güncellemeye tâbi tutulmuştur (Turan, 2018b, s. 620). Bu öğretim programının en önemli özelliği daha önceki öğretim programına oranla kazanım sayısının azaltılması olmuştur. Bu çerçevede 2005 programında 174 olan toplam kazanım sayısı 2017 programında 134'e düşürülmüş, 2018 değişikliğinde ise 131'e indirilmiştir. Öğretim programında öğrenme alanı sayısı da azaltılmış ve program yedi öğrenme alanı temelinde yapılandırılmıştır. Programda 2005 programındaki Gruplar Kurumlar ve Sosyal Örgütler; Güç, Yönetim ve Toplum; Zaman, Süreklilik ve Değişim başlıklı üç öğrenme alanı çıkarılırken Etkin Vatandaşlık isimli yeni bir öğrenme alanı eklenmiştir. Bu öğretim programında da tarih ile ilgili kazanımların ağırlıklı bir şekilde yer aldığı öğrenme alanı Kültür ve Miras öğrenme alanı olmuştur.

4.6.1. 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Genel Amaçlarında Tarih Öğretimi

2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda, "Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Özel Amaçları" başlığı altında 18 amaca yer verilmiştir. Bu amaçlara öğretim programında yer aldığı haliyle "EKLER" bölümünde yer verilmiştir (EK-6). Bu amaçlar incelendiğinde 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'ndan çok fazla farklılık göstermediği anlaşılmaktadır. 2017 Programı'nda 2005 Programı'nda bulunan "Farklı dönem ve mekânlardaki toplumlararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder." şeklindeki amaç ifadesi çıkarılmış; buna karşılık *"Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları"* ve *"Millî, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri"* şeklindeki iki amaç eklenmiştir. Bu değişiklik tarih öğretimi boyutuyla değerlendirildiğinde tarihsel beceri kazandırmaya yönelik bir amaç ifadesinin çıkarılarak yerine çevre bilinci ve değer eğitimiye yönelik iki amacın eklendiği söylenebilir.

4.6.2. 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Beceriler Boyutunda Tarih Öğretimi

2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda ders kapsamında öğrencilere 27 becerinin kazandırılması öngörülmüştür. Bu becerilerden araştırma, değişim ve sürekliliği algılama, eleştirel düşünme, empati, harita okuryazarlığı, kalıp yargı ve önyargıyı fark etme, kanıt kullanma, sosyal katılım, tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama, zaman ve kronolojiyi algılama becerilerinin doğrudan ya da dolaylı bir şekilde Tarih öğretimiyle ilgili olduğu söylenebilir. Bu öğretim programında sınıf ve öğrenme alanları bazında öğrencilere kazandırılması öngörülen beceriler belirtilmiş ancak 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer verildiği gibi beceri eğitimi ile ilgili genel kuramsal bilgiler ve becerilerle ilgili özel açıklamalara yer verilmemiştir. 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile kıyaslandığında 2017 Programı'nda önceki programda bulunmayan harita okuryazarlığı, kalıp yargı ve önyargıyı fark etme, kanıt kullanma ve tablo grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerilerinin eklendiği anlaşılmaktadır.

4.6.3. 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Değer Eğitimi Boyutunda Tarih Öğretimi

2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda 18 değer kazandırılması öngörülmüş olup programda yer verilen değerlerden bağımsızlık, barış, bilimsellik, dayanışma, duyarlılık, özgürlük, saygı ve vatanseverlik değerlerinin doğrudan veya dolaylı bir şekilde tarih öğretimi ile ilgili olduğu söylenebilir. Bu öğretim programında kazanım tablosu üzerinde öğrenme alanlarıyla bağlantılı bir şekilde kazandırılması öngörülen değerler belirtilmiş ancak değer eğitimi ve değer eğitim yaklaşımlarıyla ilgili kuramsal ve uygulamaya dönük bilgilere yer verilmemiştir.

4.6.4. 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Açıklamalar Bölümünde Tarih Öğretimi

2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda on madde halinde öğretim programının uygulanması sürecinde dikkat edilmesi gereken hususlarla ilgili açıklamalara yer verilmiştir. Bu açıklamalar içerisinde tarih öğretimine yönelik açıklamaların da yer aldığı görülmektedir. Bu açıklamalarda Sosyal Bilgiler dersinin işlenişinde disiplinlerarası yapının göz önünde bulundurulması, kazanımların gerçekleştirilmesinde yansıtıcı sorgulama, geçmiş-bugün-gelecek bağlantısı ve zaman-süreklilik-değişim gibi tarihsel düşünme becerilerine ilişkin ilkelerin göz önünde bulundurulması, öğrencilere bilimsel yöntemlerin sezdirilmesi, bayram ve diğer anma ve kutlama törenlerini fırsat olarak değerlendirerek öğrencilerde tarihsel duyarlılık ve milli bilinç geliştirilmesi, arkeolojik kazı alanları, müze ve tarihi mekân gibi okul dışı öğrenme ortamlarından yararlanılması gibi hususlara dikkat çekilmiştir (MEB, 2018, s. 10).

4.6.5. 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Yer Verilen Tarih Konuları

2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda sınıf ve öğrenme alanlarına göre tarih öğretimine yönelik kazanımlara "EKLER" bölümünde yer verilmiştir. Öğretim programında 4. ve 5. Sınıf Programı'nda yer verilen tarih ile ilgili kazanımlar incelendiğinde (EK-10), 4. sınıfta dört öğrenme alanında Tarih öğretimi kapsamında değerlendirilebilecek kazanımlara yer verildiği anlaşılmaktadır. Bu öğrenme alanlarından Birey ve Toplum öğrenme alanında yer verilen tek kazanım öğrencilere kronoloji becerisi kazandırmaya yöneliktir. Kültür ve Miras öğrenme alanında tarih öğretimiyle ilgili olduğu değerlendirilen dört kazanım aile tarihi çalışmaları bağlamında tarihçilik becerileri kazandırmaya; tarihi mekân gezileri, sözlü tarih

veya yerel tarih uygulamaları yoluyla öğrencilerin milli kültür unsurlarını tanımlarını sağlamaya; geleneksel çocuk oyunları örneği üzerinden öğrencilerin değişim ve sürekliliği algılama becerilerini geliştirmeye ve biyografilerden yararlanarak öğrencilerin Milli Mücadele'nin önemini kavramalarını sağlamaya yönelik olduğu görülmektedir. Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanında iki kazanıma yer verilmiştir. Bu kazanımlar teknolojik gelişmeler ve teknolojik ürünlerin tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişim üzerinden öğrencilerde toplumsal değişim ve teknolojinin etkisi ile genel olarak değişim ve sürekliliği algılama becerilerini geliştirmeye yönelik kazanımlardır. 4. sınıfın tarih öğretimiyle ilgili kazanımların yer aldığı son ünite Etkin Vatandaşlık ünitesidir. Bu üniteye yer alan kazanımla Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılması ve Milli Mücadele örnekleri üzerinden öğrencilerde bağımsızlık ve özgürlük bilinci geliştirme amacı güdülmüştür.

Öğretim programında 5. sınıf düzeyinde üç öğrenme alanında Tarih öğretimi ile ilgili kazanımlara yer verilmiştir. Birey ve Toplum öğrenme alanında yer alan kazanımda öğrencilerin çevrelerinde yaşanan bir örnek olaydan yola çıkarak olayların birden fazla boyutu olduğunu anlamaları amaçlanmıştır. Bu kazanımı öğrencilerde önemli tarihsel düşünme becerilerinden olan çok perspektiflilik veya çoklu bakış açıları kazandırma kapsamında değerlendirmek mümkündür. Kültür ve Miras öğrenme alanında beş kazanıma yer verilmiştir. Bu kazanımların öğrencilerin Anadolu ve Mezopotamya Uygarlıkları, çevredeki tarihi mekânları, nesne ve eserleri tanıma (yerel tarih), tarih okuryazarlığı, karşılaştırma yapma, benzerlik ve farklılıkları ayırt etme, kültürel unsurların toplumsal birliktelik ve dayanışma üzerindeki etkileri, değişim ve süreklilik bağlamında kültürel unsurların tarihsel gelişim seyri ile ilgili bilgi ve becerileri kazandırmaya yönelik olduğu söylenebilir. Küresel Bağlantılar öğrenme alanında yer verilen kazanımla öğrencilerin farklı ülkelerde bulunan ortak miras unsurları örnekleri üzerinden “ortak miras” kavramını anlamalarının sağlanması amaçlanmaktadır.

Öğretim programında 6. ve 7. sınıf düzeyinde yer alan kazanımlar içerisinde tarih ile ilgili görülenlere tablo halinde “EKLER” bölümünde yer verilmiştir (EK-11). Buna göre öğretim programında 6. sınıf düzeyinde tarih öğretimi ile ilgili olduğu düşünülen kazanımlara üç öğrenme alanında yer verilmiştir. Birey ve Toplum öğrenme alanında yer verilen üç kazanımın sosyal rollerin tarihsel süreç içerisindeki değişiminden yola çıkarak öğrencilerde değişim ve sürekliliği algılama becerisi geliştirme, toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal, kültürel ve tarihi bağların rolünü anlamalarını sağlamaya ve onlarda farklılıklara saygı geliştirip kalıp yargı ve önyargıyı önlemeye yönelik kazanımlar olduğu anlaşılmaktadır. Kültür ve Miras öğrenme

alanında tarih öğretimiyle ilgili beş kazanıma yer verilmiştir. Bu kazanımlar İslamiyet'ten önceki Türk Tarihi, İslam Tarihi, Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleri ve bunun siyasi, sosyal ve kültürel etkileri, Anadolu'nun fethi ve yurt edinme süreci ile tarihsel süreç içerisinde tarihi ticaret yollarının devletler ve toplumlar arasındaki rolü ile ilgilidir. 6. sınıfta tarih öğretimiyle ilgili kazanımın yer aldığı son öğrenme alanı Etkin Vatandaşlık başlıklı öğrenme alanıdır. Bu öğrenme alanında yer alan kazanım Türk tarihinden verilecek örnekler üzerinden toplumsal hayatta kadının yeri ve değeri ile ilgilidir.

7. Sınıf Programı'nda Tarih öğretimi ile ilgili kazanımlara altı öğrenme alanında yer verilmiştir. Kültür ve Miras öğrenme alanında yer verilen beş kazanım Osmanlı Devleti'nin kuruluş devri, yükselme devri, gerileme devri ve ıslahat hareketleri, değişim ve süreklilik bağlamında ekonomi alanındaki gelişmeler, seyahatnamelerden hareketle Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışı ve Coğrafi Keşifler, Rönesans, Aydınlanma Çağı, Reform, Fransız İhtilali, Sanayi İnkılâbı ve sömürgecilik bağlamında Avrupa tarihi konuları ile ilgilidir. İnsanlar Yerler ve Çevreler öğrenme alanında yer verilen kazanımla tarihsel süreç içerisinde yerleşmeyi etkileyen faktörler örneğinden hareketle öğrencilerde değişim ve sürekliliği algılama becerisi geliştirmeyi amaçlanmaktadır. Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanında beş kazanım tarih öğretimi ile ilgilidir. Bu kazanımların “bilgi” alanındaki tarihsel gelişim üzerinden öğrencilerde değişim ve sürekliliği algılama becerisi geliştirilmesi, tarihsel süreçte Türk-İslam medeniyetinin bilimsel alanda sergilediği gelişme, Türk-İslam bilginlerinin bilimsel gelişmeye sağladıkları katkılar ve önemli Türk-İslam âlimleri hakkında genel bilgi kazandırılması, XV-XX. Yüzyıllar arasında Avrupa'da sağlanan bilimsel ilerlemeler ve bilimsel gelişmeler ile özgür düşünce arasındaki bağı anlamalarına yönelik kazanımlar olduğu anlaşılmaktadır. Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında yer verilen üç kazanımın tarihsel süreklilik bağlamında toprağın önemini anlamalarını sağlamayı, üretim teknolojilerinin toplumsal hayata etkileri ve tarihsel süreç içerisinde Türklerde meslek edindirme ve meslek kuruluşları ile ilgili bilgi ve anlayış kazandırmayı amaçlayan kazanımlar olduğu görülmektedir. Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında Tarih öğretimi ile ilgili iki kazanıma yer verilmiştir. Bu kazanımlar tarihsel süreç içerisinde demokrasinin ortaya çıkması ve gelişmesi ve Cumhuriyet'in İlanı ve çok partili sisteme geçiş denemeleri de dâhil Atatürk'ün Türkiye'de demokrasinin gelişmesi için yaptığı katkıları kapsamaktadır. Son öğrenme alanı olan Küresel Bağlantılar öğrenme alanında Tarih öğretiminin önemli amaçlarından birisi olan kalıp yargı ve önyargıları ortadan kaldırmaya yönelik olarak çeşitli kültürlerle karşı mevcut kalıp yargıların sorgulanması ile ilgili bir kazanıma yer verilmiştir.

2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'ndaki tarih öğretimi ile ilgili kazanımlar karşılaştırıldığında şu sonuçlara ulaşılmıştır:

2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda "Kültür ve Miras" adlı öğrenme alanı 6 kazanımdan oluşurken 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda aynı öğrenme alanında 5 kazanım bulunmaktadır. 2005 Programı'ndaki "*Çevresindeki ve ülkemizin çeşitli yerlerindeki doğal varlıklar ile tarihi mekânları, nesneleri ve yapıtları tanır*" kazanımı 2017 Programı'nda "*Somut kalıntılardan yola çıkarak Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının insanlık tarihine önemli katkılarını fark eder*" şeklinde değiştirilmiştir. 2005 Programı'nda yer verilen "*Kanıt kullanarak Atatürk İnkılaplarının öncesi ve sonrasındaki günlük yaşamı karşılaştırır*" ve "*Atatürk İnkıaplarıyla ilkelerini ilişkilendirir*" kazanımları 2017 Programı'ndan çıkarılmıştır. Tarih ile ilgili kazanımlarda belirtilenler dışında 2017 Programı'na beşinci sınıf programında "*Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihi gelişimini değerlendirir*" kazanımı eklenmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma

Tarih disiplini, Sosyal Bilgiler dersi içeriğinde özel ve önemli bir konuma sahiptir. Tarihi önemli kılan unsur Sosyal Bilgilerin amaçlarının birçoğuna ulaşmanın tarih konuları aracılığıyla mümkün olmasıdır. Vatandaşlık eğitiminde önemli bir unsur olan kültürel mirasın aktarımı Tarih öğretimi yoluyla gerçekleştirilmektedir (Boz, 2022, s. 48). İlköğretimde Tarih öğretimi günümüzde Sosyal Bilgiler dersi aracılığıyla yapılmaktadır. İlkokul, ortaokul ve ilköğretim okullarında tarihsel süreç içinde zaman zaman program ve ders değişiklikleri yapılmış olsa da Tarih öğretimi ilköğretim düzeyi için vazgeçilmez bir alan olmuştur. Ortaylı, tarihin sadece nostaljik bir unsur olmadığını ifade etmektedir (Ortaylı, 2001). Tarihin temel konusu, toplumun geçmişteki ilişkilerinde nelerin meydana geldiği ve toplumdaki hâkim unsurların ne olduğudur. Dewey, tarihi sosyal yaşamın bir parçası olarak görmektedir. Ona göre tarih, çocuğun toplumu anlamasında bir araç olarak kullanılabilir (Ak, 2003, s. 10-11).

Turan (2019), tarihi, ulus inşası için ulus devletlerin kullandığı bir araç olarak görmektedir. Turan'a göre devlet, Tarih dersi aracılığıyla toplumda ortak geçmiş algısı oluşturur. Toplumun milli ve kültürel değerler etrafında birleşmesi sağlanır. Toplum için ortak ülkü ve idealler oluşturularak toplumda ulusal bilinç ve ulusal kimlik meydana getirilir (Turan, 2019, s. 105).

Sosyal Bilgiler Programı kapsamında Tarih öğretiminin rolü öğrencilerde sorgulama, araştırma ve bilimsel düşünme becerilerinin geliştirilmesi olarak görülmüştür (Öztürk, 2015, s. 21). Tarih öğretimi sayesinde geçmişte yaşanmış olayları doğru bir şekilde çözümlemeyi öğrenen öğrenciler, bugünü de daha doğru yorumlayabilirler (Turan ve Ulusoy, 2015, s. 132).

Türkiye'de ortaokul düzeyinde son Tarih dersi öğretim programı 1973 yılında uygulanmıştır. Uygulanan bu program 1949 yılında hazırlanan Ortaokul Programı kapsamında hazırlanmış olup, tarihsel süreç içerisinde birtakım değişikliklere uğramakla beraber 1973 yılına kadar uygulamada kalmıştır. Bu program Türk Devrimi'ni anlatma, Türk milletinin dünya kültür

mirasına sunduğu katkıları fark ettirme amaçlarını taşımaktadır. 1970 Ortaokul Tarih Dersi Programı'nın amaçları genel olarak değerlendirilirse evrensel ve ulusal değerlerin, bilgi ve beceriye yönelik hedeflerin, disiplin içi ve disiplin dışı amaçların arasında bir dengenin dönemin eğitim anlayışına göre sağlandığı söylenebilir. 1970 Ortaokul Tarih Dersi Programı'nda hümanist eğitimin izleri görülmektedir. Hümanist eğitim anlayışı nedeniyle barış eğitimi, milletlerin birbiriyle dayanışma içerisinde olması gerektiği düşüncesi, insanlık tarihinin ortak bir kültürel birikimin eseri olduğu fikri bu programın dikkat çeken unsurlarındandır.

1969 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, ülkemizde uygulanan ilk Sosyal Bilgiler öğretim programıdır. Bu programın amaçları incelendiğinde daha çok vatandaşlık bilincini geliştirmeye yönelik amaçların yer aldığı fark edilmektedir. Programın vatandaşlık bilinci geliştirmeye yönelik amaçlarının Sosyal Bilgiler dersinin genel amaçlarına uygun olduğu ifade edilmelidir. Programda yer alan vatandaşlık bilincini geliştirmeye yönelik amaçların öğrencilere milli bilinç kazandırma, Türk milletinin üstün vasıflarını benimsetme, özgüven duygusu verme, Türk milliyetçiliğinin ilkelerini benimseterek Türk milletini güçlü ve refah içinde yaşama ülküsüne erdirmeye, Türk milletine ideal hedefler kazandırma, Türk devriminin amaç, ilke, hedef ve önemini benimsetme, öğrencilerin demokrasiyi içselleştirmesini ve Cumhuriyet yönetimini bir yaşam biçimi olarak benimsemelerini sağlamaya yönelik amaçlar olduğu görülmektedir. Bu amaçların, devletin ideolojisine uygun vatandaşlar yetiştirmeye yönelik amaçlar olduğu ifade edilmelidir. Dersin tarih ile ilgili amaçları içerisinde az da olsa “disiplin içi amaçlar” olarak nitelendirilebilecek öğrencilere tarihçilik ve tarihsel düşünme becerileri kazandırmaya yönelik amaçlar da bulunmaktadır. Öğrencilerin bir tarihçi gibi düşünmelerini sağlamaya yönelik olarak onlarda tarihsel düşünme, tarihsel muhakeme, tarihsel olayları araştırma ve karşılaştırma yapma gibi becerilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Böylece öğrencilerde olaylara farklı açılardan yaklaşabilme, sorgulama, eleştirel düşünme gibi beceriler kazandırılması hedeflenmiştir. Programda öğrencilerin “barış eğitimi” ve “küresel vatandaşlık” olgularına yönelik davranış ve görüş kazanmalarını hedefleyen amaçlara da yer verilmiştir. Bu amaçların, Türk milletinin milletler ailesinin bir üyesi olarak küresel düzeyde görevlerinin olduğu, insanların ve dolayısıyla milletlerin birbirine muhtaç olduğu, başka milletlere karşı iyi davranışlarda bulunulması gerektiği ile ilgili anlayışlar kazandırmaya yönelik amaçlar olduğu ifade edilmelidir.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nin ardından ortaya çıkan siyasal süreçlerden eğitim anlayışı ve ders programları da etkilenmiştir. Ortaokul son sınıfta 1981 yılından itibaren Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi adıyla ayrı bir ders okutulması

kararlaştırılmıştır. Ayrıca 1969 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda 1983 yılında bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikle daha çok 1982 Anayasası'nın öğretim programına ve ders kitaplarına yansıtılması sağlanmıştır.

1969 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı bazı değişikliklerle 1985 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. 1985-1986 eğitim-öğretim yılından itibaren ortaokullardan Sosyal Bilgiler dersi kaldırılarak Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi dersleri okutulmaya başlanmıştır (MEGSB, 1985, s. 201-204). Ortaokullarda Sosyal Bilgiler dersinin kaldırılarak yerine Milli Tarih dersinin getirilmesinin ortaokul düzeyinde Türk tarihi ve kültürü ile ilgili konuların daha geniş ve derinlemesine öğretilmesine yönelik bir değişiklik olduğu söylenebilir. Milli Tarih dersi ortaokulların 1. ve 2. sınıflarında haftada iki saat okutulmuştur. Milli Tarih Dersi Öğretim Programı'nda o zamana kadar öğretim programlarında önemli ağırlığa sahip olan İlk Çağ uygarlıkları ve özellikle Roma ve Yunan uygarlıkları ile ilgili konular hafifletilmiş ve program içeriğinde Türk tarihine ayrılan bölümler artırılmıştır (Keskin, 2002, s. 362). Turan (2016, s. 275) da çalışmasında Türk Tarihi, Türk İşlam Tarihi ve Türkiye Tarihi gibi konulara ayrılan yerin genişlediğine buna karşılık Anadolu uygarlıkları, eskiçağ uygarlıkları ve Avrupa Tarihi'ne ayrılan yerlerin ise daraldığına dikkat çekmektedir.

Bu program amaçlar, açıklamalar ve içerik yönüyle Türkiye'de Tarih öğretiminde Türk-İşlam Sentezini en iyi yansıtan örneklerden birisi olma özelliğini taşımaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında etkili olan Türk Tarih Tezi 1940'lı yıllarda yerini hümanist tarih öğretimi anlayışına bırakmıştır. Hümanizmin Tarih öğretimi üzerindeki etkisi ile birlikte Türk Tarih Tezi'nin öğretimdeki etkileri azalmış Anadolu'da yaşamış uygarlıkları ön plana alan bir tarih anlayışı doğmuştur. Bu da Anadolu kültür ve medeniyetinin asıl kaynaklarını Grek ve Latin uygarlıklarında arama yolunu açmıştır. Hümanist anlayışın Tarih öğretimine yansıması 1942 yılından başlayarak Tarih dersi öğretim programları ve ders kitaplarında Genel Tarih, Avrupa Tarihi, Antik Yunan ve Latin uygarlıklarına daha fazla yer ayrılması şeklinde kendini göstermiştir (Köken, 2014, s.228). Demokrat Parti iktidarıyla birlikte hümanist politikalardan uzaklaşılmış olmasına rağmen hümanizmin, ders programları ve kitapları üzerindeki etkileri 1980'li yılların başlarına kadar devam etmiştir. Hümanizmden daha kesin çizgilerle uzaklaşma ile birlikte 1985-1986 eğitim-öğretim yılından itibaren okutulmaya başlanan Milli Tarih dersi müfredatında Türk-İşlam Sentezi fikrinin etkileri görölmüştür (Turan, 2016, s. 260). Nitekim Milli Tarih Dersi Öğretim Programı, 1970 Ortaokul Tarih Dersi Programı ve 1969 Sosyal Bilgiler Programı ile kıyaslandığında, programın içerik boyutuyla hümanist tarih öğretim anlayışından uzaklaşıp, Türk Tarihi'ni merkeze alan bir yaklaşım izlendiği anlaşılmaktadır.

Milli Tarih Dersi Öğretim Programı amaçlar, açıklamalar ve içerik boyutuyla genel olarak Türk milletinin tarihini yansıtan bir yapıya sahip olarak hazırlanmıştır. Amaçların Cumhuriyet Dönemi'nden itibaren Tarih dersleri için belirlenen hedef ve amaçlarla paralel olduğu ifade edilebilir (Keskin, 2002, s. 281). Programdaki temel mantık öğrencilere Türk milletinin dünya tarihindeki yerini ve önemini kavratarak öğrencilerin milli duyguları ve milli bilinci içselleştirmelerini sağlamaktır. Genel amaçlarda, Türk milletinin zekâ ve kabiliyetine, çalışkanlığına, ilim ve sanatseverliğine, estetik zevkine vurgu yapılarak öğrencilere özgüven aşılamak hedeflenmiştir. Köklü bir geçmişe sahip olan Türk milletinin evladı olmanın sorumluluğunu öğrencilere hissettirerek, Türk milletinin geleceğini muasır medeniyetler seviyesinin üstüne çıkarma hedefi öğrencilere bir ülkü olarak gösterilmiştir. Tarihsel süreklilik kavramını geçmiş ve günümüz arasındaki bağlantılarla öğretip; yurt ve dünya meselelerini iyi değerlendiren ve bu meselelere çözüm üretebilen kişilikte öğrenciler yetiştirmek de temel amaçlar arasındadır.

Milli Tarih Dersi Programı'nın amaçları, bu dersle Türk milletinin dünya tarihindeki önemi üzerine vurgu yapıldığını göstermektedir. Türk milletinin köklü bir geçmişe sahip olduğu belirtilmiştir. Amaçlarda genel olarak öğrencilerin millî ve manevî değerlerine bağlı, geçmişle günümüz arasında bağ kurabilen, tarihte millete önderlik yapmış kişileri tanıyan, bilhassa Atatürk'ün ve Türk büyüklerinin vasıflarını bilen kişiler olarak yetişmeleri hedeflenmektedir. Dünya barışı ve evrensel değerlere de atıfta bulunularak barışçıl bir tarih öğretimi amaçlanmıştır (Polat, 1996).

Milli Tarih Dersi Programı'nda 1993-1994 öğretim yılından itibaren geçerli olacak şekilde bazı değişiklikler yapılmıştır. Program değişikliği sadece Milli Tarih dersinde değil o dönemde okutulan ilköğretim Sosyal Bilgiler, ortaokul Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi derslerinin öğretim programlarında da gerçekleştirilmiştir. Bu değişiklikten maksat sekiz yıllık zorunlu ilköğretime geçişe bir ön hazırlık yapılması ve SSCB'nin dağılması sonucunda ortaya çıkan siyasi gelişmeleri ve SSCB'den ayrılan devletleri öğretim programlarına yansıtmaktır.

1997-1998 eğitim-öğretim yılından itibaren sekiz yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretime geçilmiştir. Aslında 1973 tarihli Millî Eğitim Temel Kanunu ile ilköğretim sekiz yılı kapsayacak şekilde düzenlenmiş fakat bu düzenlemenin uygulaması 1981-1982 öğretim yılında deneme şeklinde başlamıştır (Akyüz, 1999). Sekiz yıllık ilköğretim planlaması 1997 yılına kadar deneme niteliğindeki çalışmalarla sürdürülmüş, aynı yıl çıkarılan 4306 sayılı kanun ile sekiz yıllık zorunlu temel eğitime geçilmiştir. Zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılmasıyla birlikte ders çizelgeleri ve öğretim programlarında bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler

çerçevesinde ortaokullarda okutulmakta olan Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersleri kaldırılarak, ilköğretim okullarında 4. 5. 6. ve 7. sınıflarda Sosyal Bilgiler dersinin okutulmasına karar verilmiştir (MEB, 1998). 1981-1982 eğitim-öğretim yılından itibaren ortaokulların son sınıfında okutulan Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi ile 1985-1986 eğitim-öğretim yılından itibaren okutulan Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi derslerinin okutulmasına da devam edilmiştir (Turan, 2016).

1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, disiplinlerarası bir yapıya göre hazırlanmıştır. Programda tarih, coğrafya, sosyoloji, ekonomi gibi sosyal bilimler alanlarının tek bir ders içeriğinde birleştirildiği görülmektedir (Keskin, 2002, s. 301). 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın tarih öğretimi ile ilgili amaçları incelendiğinde önceki program olan Millî Tarih Programı'ndaki Türk tarihinin merkeze alınması anlayışının devam ettiği görülmektedir. Türk milletinin dünya tarihindeki önemi, onurlu geçmişi ve insanlık için yaptığı hizmetler bu programda vurgulanmıştır ve öğrencilere büyük bir milletin evladı olma şuurunu kazandırma fikri ön plana çıkmıştır. Öğrencilerin Türk milletinin ülkülerini gerçekleştirme yolunda fedakâr bir karaktere sahip olmaları hedeflenmiştir. Türk milletinin zeki ve kabiliyetli bir millet olduğu vurgulanarak, öğrencilerin ilim, sanatseverlik, estetik zevki ve insanlık duygusunun yüceliğini benimsemeleri istenmiştir. Öğrencilerin Türk büyüklerinin ve Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk tarihindeki yeri ve önemini kavramaları ve millî kültürümüzü çağdaş uygarlıklar seviyesinin üstüne çıkarma bilincine sahip olmaları amaçlanmıştır. 1998 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın amaçları incelendiğinde programın vatandaşlık eğitimine ağırlık veren bir program olduğu görülmektedir. Millî Tarih Dersi Programı'nda Türk kültürü ve Türk milliyetçiliği ağır basarken 1998 Sosyal Bilgiler programında öğrencilerin devlete bağlı, hak ve sorumluluklarını bilen birer vatandaş olarak yetişmeleri hedeflenmiştir.

1998 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, programın genel anlayışı ve dersin genel amaçları yönünden Millî Tarih programıyla benzerlik göstermektedir. Ancak program kapsamındaki Türk devletlerinin sayısında bir miktar azalma olurken, başta Türk kültür ve uygarlığı olmak üzere Anadolu uygarlıkları ve Avrupa tarihine ayrılan yer daha da genişletilmiştir (Turan, 2016, s. 275).

1998 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda tarih ile ilgili konulara 4. sınıftan itibaren yer verilmekle birlikte üst sınıflara doğru çıkıldıkça tarih ile ilgili ünite sayısı artmaktadır. Öğretim programında dikkat çeken önemli bir husus da askeri-siyasi tarihin ağırlıklı yer tutmasıdır. Nitekim bu öğretim programıyla ilgili yapılan pek çok araştırmada programın bu özelliğinin yanı sıra katı bir kronolojik yaklaşımla tasarlanmış olması programın olumsuz özellikleri olarak

sayılmış ve eleştirilmiştir (Kurtulgan, 2003, s. 150; Şimşek, 2005, s. 6-8; Tümsek, 2006, s. 67; Berk, 2008, s. 75-76).

2000’li yılların başlarına gelindiğinde, Türkiye’deki eğitim sisteminin ezberci yönüne yönelik eleştiriler yoğunlaşmıştır. Bu durum, Millî Eğitim Bakanlığı’nı köklü reformlar yapmaya zorlamıştır. Bu çerçevede, ezberci eğitime bir yanıt olarak eğitim sisteminde yapılandırmacı öğrenme anlayışını temel alan düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu reform kapsamında tüm eğitim kademelerinde okutulan derslerin öğretim programları ve ders kitapları yapılandırmacı anlayışa uygun olacak şekilde yeniden hazırlanmıştır. Bu kapsamda Sosyal Bilgiler dersi içinde hazırlanan yeni öğretim programı 2004-2005 eğitim-öğretim yılında pilot okullarda denendikten sonra 2005-2006 eğitim-öğretim yılından itibaren tüm ilköğretim okullarında uygulanmaya başlanmıştır. Yapılandırmacılık, bilginin doğası ile ilgili felsefî bir bilgi kuramıdır. Bu anlayış bilginin öğrenen tarafından zihinde yapılandırılmasını esas almıştır. Yapılandırmacılığa göre bilgi insanla değer kazanmaktadır. Bu kuram, bilginin öğrenci tarafından aktif bir biçimde elde edildikten sonra önceki bilgilerle harmanlanarak yorumlandığını savunmaktadır (Öztürk, 2009, s. 54-55) Bu kuramın önemli özelliği öğrenci merkezli olması ve bilginin öğrenen tarafından yorumlandığını ifade etmesidir (Ersoy ve Kaya, 2009, s. 71-72).

Sosyal Bilgiler öğretiminde en köklü değişimin 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nın uygulanmaya başlanmasıyla gerçekleştirildiği söylenebilir. Sosyal oluşturmancılığın benimsenmesi nedeniyle programın temelinde tematik anlayış bulunmaktadır. Disiplinlerarası bir bakış açısıyla oluşturulan bu öğretim programında hedef ve davranış ifadelerinin yerine “kazanım” ifadesi kullanılmıştır. Bu öğretim programı beceri, değer, ilişkilendirme, ara disiplinler ve yapılandırmacı değerlendirme yaklaşımıyla da önceki programlardan farklıdır (Kıroğlu, 2006; Tay, 2017; Kuru ve Şimşek, 2020, s. 2412). 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, öğrenciye bilgi aktarmaktan ziyade öğrencilerdeki bireysel farklılıklar dikkate alan, sade, anlaşılır, “değer” ve “beceri” kazandırmayı hedefleyen bir yapı ile oluşturulmuştur (MEB, 2005). 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nın temel öğretim felsefesi olan yapılandırmacı yaklaşımın etkileri dersin amaçlarına, açıklamalarına ve konu içeriğine yansımıştır. 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, önceki programlara göre disiplinlerarası yapının daha çok ön plana çıktığı bir programdır.

2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda dersin genel amaçları içerisinde tarih öğretimine yönelik olan amaçlara yer verilmiştir. Bu amaçlarda vatandaşlık aktarımına yönelik amaçların yanı sıra öğrencilere tarihçilik becerilerinin kazandırılmasına yönelik amaç

ifadelerine de yer verildiği anlaşılmaktadır. Genel amaçların belirlenmesinde ayrıca yerellik-ulusallık-evrensellik, bilgi-beceri-değer gibi açılardan da denge gözetilmeye çalışıldığı söylenebilir. Bu program içerik, yani kapsam açısından 1998 programıyla karşılaştırıldığında siyasi tarih konularının azaltılarak kültür ve uygarlık ile ilgili konuların artırıldığı görülmektedir. Öğretim programında değer eğitimi kapsamında yer verilen değerler arasında tarih ile ilgili değerler bulunmaktadır. Programda yer verilen bağımsızlık, barış, dayanışma, duyarlılık, hoşgörü, özgürlük, sorumluluk ve vatanseverlik gibi değerlerin kazandırılmasında tarih konularının önemli bir önem ve işleve sahip olduğu söylenebilir. Benzer şekilde öğretim programının beceri eğitimi boyutunda, özellikle de alana özgü beceriler arasında tarihsel becerilere de yer verilmiştir. Nitekim öğretim programında yer verilen tarihsel olguları ve yorumları ayırt etme, tarihsel empati, zaman ve kronolojiyi algılama, problem çözme, karar verme ve kalıp yargıları fark etme becerileri tarih öğretimi yoluyla kazandırılacak becerilerdir.

2005 Öğretim Programı'nda genel bir kronolojik yaklaşımın yanı sıra bazı konu ve temaların değişim ve süreklilik bağlamında geçmişten günümüze gelişim çizgisini yansıtacak şekilde ele alınması yaklaşımı benimsenmiş, aynı zamanda program içeriğinde kültür ve uygarlık ile ilgili konuların ağırlığı artırılmıştır. Öğretim programında Tarih konularına ayrılan yerin azaltılmasının bir sonucu olarak konulara daha yüzeysel bir şekilde yer verilirken bazı konular da göz ardı edilmiştir. Ayrıca program tasarımında kronolojik ve dikey tematik yaklaşımlara aynı anda yer verilmesi Tarih ile ilgili konularda bir dağınıklık yaratmıştır. Nitekim bu durum, konuyla ilgili birçok araştırma sonucuna yansımış ve bu araştırmalarda Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin programdaki tarih konularını dağınık bulduğu ve konular arasında kopukluklar olduğunu düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır (Yılmaz ve Kaya, 2011, s. 81; Keçe, 2013, s. 8; Er ve Bayındır, 2015, s. 375; Turan, 2021). Turan'a göre, tüm bu eksikliklerine rağmen 2005 programının ilköğretim düzeyinde tarih öğretimine yaptığı en önemli katkı, başta birtakım tarihçilik becerileri ile tarihsel düşünme becerileri olmak üzere değer ve kavramlara programda sistematik bir şekilde yer vermek suretiyle tarih öğretimini çok katmanlı ve çok boyutlu bir hale getirmiş olmasıdır (Turan, 2021, s. 183).

2017 yılında ilköğretim ve liselerde okutulan dersler için yeni öğretim programları hazırlanmıştır. Yeni hazırlanan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı 2017-2018 eğitim-öğretim yılından itibaren 4 ve 5. sınıflarda, 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren 6 ve 7.sınıflarda uygulanmaya başlanmıştır. 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı eğitim felsefesi ve öğretim anlayışı yönünden aynı temeller üzerine

kurulmuştur. Her iki program da yapılandırmacılık anlayışına uygun olarak hazırlanmıştır. Her iki programda da öğrencilerin aktif katılımına yönelik kazanım ifadeleri programın konu içeriğinin hedeflerini belirlemektedir. 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programları, Sosyal Bilgiler dersinin disiplinlerarası içerik anlayışına uygun olarak hazırlanmıştır. 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın en belirgin özelliği kazanım sayılarının önceki programa oranla önemli ölçüde azaltılmış olmasıdır. Bu öğretim programında 2005 programında bulunan tarih öğretimiyle alakalı değişim ve sürekliliği algılama, empati, kalıp yargı ve önyargıyı fark etme, kanıt kullanma, zaman ve kronolojiyi algılama becerilerine yer verilirken, karşılaştırma yapma, sebep-sonuç ilişkilerini belirleme, görsel kanıt kullanma, tarihsel olgu ve yorumları ayırt etme becerilerine yer verilmemiştir. Nitekim Dallı ve Çakmak (2020) da araştırmalarında bu öğretim programında Türk tarihi ve kültürüyle alakalı değer ve becerilere yeterli düzeyde yer verilmediği sonucuna ulaşmışlardır. Program kapsamında yer verilen dersin genel amaçları, ders kapsamında kazandırılması öngörülen değerler büyük ölçüde 2005 programına benzemektedir. Ancak 2005 programında bir öğrenme alanı olarak yer verilen Zaman, Süreklilik ve Değişim öğrenme alanına yer verilmemiştir. Turan (2018a, s. 319) bu durumun öğrencilerin zaman, değişim ve sürekliliğe yönelik algılarını ve farkındalıklarını zayıflatacağını ve özellikle öğrencilere tarihsel düşünme becerilerinin kazandırılmasını olumsuz etkileyeceğini belirtmiştir. Tüm bu hususlar birlikte değerlendirildiğinde 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda tarih öğretimi boyutunun bir miktar zayıflatıldığı, sınırlarının ve kapsamının daraltıldığı söylenebilir.

Sonuç olarak Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi'nde Tarih ister ayrı bir ders isterse Sosyal Bilgiler dersi kapsamında okutulsun okul ders çizelgeleri içerisindeki önemini daima korumuştur. Öğretim programları günümüze yaklaştıkça, tarih konularının içeriği askerî-siyasî ağırlıklı yapıdan kültür ve uygarlık ağırlıklı bir yapıya evrilirken, tarih öğretimi aracılığıyla öğrencilere kazandırılması hedeflenen beceri ve değerlere daha sistemli ve işlevsel bir şekilde yer vermeye başlanmıştır. Öğretim programlarının genel amaçlarında da özellikle 2005 yılı program değişikliğinden itibaren tarih öğretimi boyutunda bilgi-beceri-değer, yerellik-ulusallık-evrensellik, disiplin içi-disiplin dışı amaçlar vb. açılardan bir denge gözetilmeye başlandığı görülmektedir.

5.2. Öneriler

Günümüzde tarih öğretimi öğrencilere geçmişe ilişkin bilgi kazandırılması şeklindeki klasik hedefinin çok ötesine geçen, öğrencilerde tarihsel düşünme, sorgulama, eleştirel düşünme, kronolojik düşünme, empati vb. pek çok çağdaş vatandaşlık becerileri ile ulusal ve evrensel

değerlerin kazandırılmasını da kapsayan bir potansiyele ve işleve sahiptir. Tarih dersinin bahsedilen bu potansiyelinin layıkıyla değerlendirilebilmesi için bu dersin ortaokul düzeyinde bağımsız bir ders olarak okutulmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Tarihin ayrı bir ders olarak okutulması bu ders ile ilgili konuların öğretilmesine ve derse özgü beceri ve değerlerin öğrencilere daha etkili ve verimli bir şekilde kazandırılmasına katkı sağlayacaktır.

Tarih ve kronoloji arasındaki organik ilişki dikkate alınmak suretiyle Sosyal Bilgiler dersi kapsamındaki tarih konularının dağılımında gözlenen dağınıklık ve konular arasındaki kopuklukların giderilebilmesi büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla öğrencilerin kronolojik düşüncelerinin tam ve doğru bir şekilde sağlanabilmesi için öğretim programında tarih konularına daha sistematik, kronolojik ve taksonomik ilkelere uygun bir yaklaşımla yer verilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Sosyal Bilgiler dersi içeriğinde yer verilen tarih konularının tasarımında Türk tarihi ve uygarlığının merkeze alınması; bunun yanında yerel-ulusal-evrensel tarihe ilişkin bilgi, beceri ve anlayışların kazandırılmasının göz önünde bulundurulması önerilmektedir. Bu şekilde tasarlanmış programlar sayesinde, bir yandan öğrencilerde günümüzde giderek daha da önem kazanan milli kimlik güçlü bir şekilde geliştirilecek, bir yandan da artan farklı kültür ve inançlara karşı önyargı, kalıp yargı ve hoşgörüsüzlüğün ortadan kaldırılmasına katkı sağlanacaktır.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında ders kapsamında öğrencilere kazandırılması hedeflenen kazanım, beceri, değer ve kavramların yapılandırmacı anlayışın ruhuna uygun olarak öğrenci merkezli bir şekilde kazandırılabilmesi için genel olarak Sosyal Bilgiler dersine, özel olarak ise bu ders kapsamındaki Tarih konu ve kazanımlarına ayrılan ders saati miktarı artırılmalıdır.

Yapılandırmacı anlayışta bilgi aktarımı temel amaç olmasa da, Tarih dersinin kendine özgü özellikleri göz önünde bulundurularak tarih ders kitaplarının tasarımında bilgi ve etkinlik dengesinin iyi kurulması ve aynı şekilde bu kitapların öğrencilerin ilgisini çekebilecek içerik ve standartlarda hazırlanması yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ak, F. M. (2003). *İlköğretim tarih öğretiminin amaçlarının öğretmen görüşleri ile değerlendirilmesi*. (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Akkuş, F. (2024). *Ortaokul milli tarih ders programlarının hazırlanmasında politik ve ideolojik tesirler (1985-1997)* (Tez No: 855106). (Yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Aktaş, E. (2011). *12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ve tarih öğretimine etkileri* (Tez No: 304069). (Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Akyüz, Y. (1999). *Türk eğitim tarihi* (Genişletilmiş 7. baskı). İstanbul: ALFA Basım Yayım Dağıtım.
- Alp, C. (2024). *Türkiye’de 2005-2021 arasında okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarında Hz. Muhammed ve ilk dönem İslam tarihi* (Tez No: 860316). (Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Aslan, E. (1992). *Devrim tarihi ders kitapları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi).
- Aslan, E. (2011). Türkiye Cumhuriyeti’nin ilkokullarda izlediği ilköğretim programı: “1924 İlk Mektepler Müfredat Programı”. *İlköğretim Online*, 10(2), 717-734.
- Aslan, E. (2016). Geçmişten günümüze sosyal bilgiler. D. Dilek (Ed.), *Sosyal bilgiler eğitimi* içinde. Ankara: Pegem Akademi.
- Avcı, M., & Taşer, S. (2024). Kültürel coğrafyanın sosyal bilgiler dersinde ele alınış şekli ve önemi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 8-33. <https://doi.org/10.58201/utsobilder.1386821>
- Bahar, H. (2002). *İlköğretim okullarında (4. ve 5. Sınıflar) tarih öğretimi* (Tez No: 121859). (Yüksek lisans tezi, Muğla Üniversitesi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Barr, R. D., Barth, D. L., & Shermish, S. S. (1978). *The nature of social studies*. CA: ETC Publications.

- Başaran, İ. E. (1989). *Eğitime giriş*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Baştuğ, K. E. (2024). *1968-2018 yılları arasında sosyal bilgiler öğretim programları ve ders kitaplarında tarih içeriğinin incelenmesi* (Tez No: 886251). (Yüksek lisans tezi, Aksaray Üniversitesi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Baymur, F. (1949). *Tarih öğretimi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Beevevino, M. M., Dengel, J., & Adams, K. (1999). Constructivist theory in the classroom: Internalizing concepts through inquiry learning. *The Clearing House*, 72(5), 275–278.
- Bektaş, Ö. (2016). Sosyal bilimler ve sosyal bilgiler. R. Turan ve T. Yıldırım (Ed.), *Sosyal bilgilerin temelleri* (s. 1-34) içinde. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bektaş, Ö., & Turan, R. (2022). Sosyal bilgiler öğretim programları: İçerik, kapsam ve örüntü. Ö. Bektaş ve R. Turan (Ed.), *Türkiye’de sosyal bilgiler öğretim programları* (s. 1-20) içinde. Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.
- Bektaş, Ö., & Yüksel, K. (2019). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sorgulama becerilerini etkileyen faktörler ve sorgulamanın önemi. *International Journal of Field Education*, 5(2), 107-132. <https://doi.org/10.32570/ijofe.637600>
- Berk, F. (2008). *Eski ve yeni ilköğretim sosyal bilgiler öğretim programları ve ders kitaplarında tarih konularının karşılaştırılması* (Tez No: 217084). (Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Binbaşıoğlu, C. (1995). *Öğretmen yetiştirme açısından Türkiye’de eğitim bilimleri tarihi üzerinde bir araştırma*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Boz, M. (2022). 2005 Sosyal bilgiler dersi öğretim programı ile 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan tarih disipliniyle ilgili kazanımların karşılaştırılması. *EDUCATIONE*, 1(1), 43-68.
- Brooks, G., & Brooks, M. G. (1993). *The case for constructivist classrooms*. Virginia: ASCD Alexandria.
- Canlı, M. (2016). *Sosyal bilgiler eğitiminin doğasına uygun tarih öğretimi* (Tez No: 446051). (Yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Carr, E. H., & Fontana, J. (1992). *Tarih yazımında nesnellik ve yanlılık* (Ö. Ozankaya, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.

- Cicioğlu, H. (1985). *Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk ve orta öğretim (tarihi gelişimi)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Coşkun, S. (2024). *Türkiye'de 27 Mayıs 1960 Darbesi'nin ve 12 Mart 1971 Muhtırası'nın ortaokul sosyal bilgiler dersine etkisi* (Tez No: 859051). (Yüksek lisans tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Creswell, J. W. (2017). *Nitel araştırmacılar için 30 temel beceri* (H. Özcan, Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çapa, M. (2017). Erken Cumhuriyet döneminde tarih eğitimi. A. Şimşek (Ed.), *Türkiye'de tarih eğitimi* (s. 63-104) içinde. Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.
- Çatak, M. (2015). Türkiye'de sosyal bilgiler eğitim programlarının incelenmesi. *Ekev Akademi Dergisi*, 19(62), 69-94.
- Çelikkaya, H. (1991). Eğitimin anlamları ve farklı açılardan görünüşü. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (3), 73-85.
- Çınar, C., Çizmeci, F., & Akdemir, Z. (2007). 8 Yıllık temel eğitim okullarında müfredatın gerektirdiği mekan standartlarının İstanbul okulların üzerinden analizi. *Megaron YTÜ Mimarlık Fakültesi E-Dergisi*, 2(4).
- Dallı, C., & Çakmak, M. A. (2020). 2018 Sosyal bilgiler öğretim programında Türk tarihi ve kültürü konularının yeri. *Sinerji Uluslararası Alan Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 53-66.
- Demircioğlu, İ. H. (2008). Türkiye'de tarih eğitiminin tarihi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6(12), 431-450.
- Demircioğlu, İ. H. (2015). *Tarih öğretiminde öğrenci merkezli yaklaşımlar*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Demirel, M. (2009). Tarih biliminin gelişimi. M. Demirel ve İ. Turan (Ed.), *Tarih öğretim yöntemleri* içinde. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Demirel, Ö. (2000). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Pegem Yayınevi.
- Demirel, Ö. (2001). *Eğitim sözlüğü*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Department of Education and Science [DES]. (1990). *History for the ages 5-16*. London: HMSO.
- Dilek, D. (2007). *Tarih derslerinde öğrenme ve düşünce gelişimi*. Ankara: Pegem Yayınları.

- Doğanay, A. (2002). Sosyal bilgiler öğretimi. C. Öztürk ve D. Dilek (Ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* içinde. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Doğanay, A. (2008). Çağdaş sosyal bilgiler anlayışı ışığında yeni sosyal bilgiler programının değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 77-96.
- Dolmaz, M., & Metin, Ö. (2021, Mayıs). Sosyal bilgiler ders kitaplarında tarih konularının yeri. *Turkish History Education Journal*, 10(1), 88-114.
- Er, A. R. (2015). *Sosyal bilgiler dersi kapsamında öğretmenlerin tarih konularının öğretimine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi* (Tez No: 395048). (Doktora tezi, Dumlupınar Üniversitesi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Er, A. R., & Bayındır, N. (2015). Sosyal bilgiler dersi öğretmenlerinin tarih konularının öğretimine ilişkin değer kazanımı ile öğretim programı hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(4), 357-379.
- Erdem, E., & Demirel, Ö. (2002). Program geliştirmede yapılandırmacılık yaklaşımı. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (23).
- Ersoy, A. F., & Kaya, E. (2009). “Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının (2004) Uygulama Sürecine İlişkin Öğrenci Görüşleri”. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(1), 71-86.
- Evans, R. W. (2004). *The social studies wars- what should we teach the children*. New York and London: Teachers College Press.
- Fer, S. (2010). 1923 yılından günümüze Cumhuriyet Dönemi ilköğretim programları üzerine bir inceleme. M. A. Parlak (Haz.), *Cumhuriyet dönemi eğitim politikaları sempozyumu (07-09 Aralık 2005) bildirileri* (s. 97-136) içinde. Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Gelişli, Y. (2005). *Türkiye’de ilköğretimin gelişimi*. Ankara: Sistem Ofset Matbaa.
- Gürdal, S. (2019). *Disiplinlerarası bakış açısıyla tarih öğretimi* (Tez No: 551847). (Yüksek lisans tezi, Karabük Üniversitesi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Gürkan, H. (2016). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e ilköğretimde tarih öğretiminin dönüşümü (1869-1950)* (Tez No: 522488). (Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kan, Ç. (2010). A.B.D ve Türkiye’de sosyal bilgilerin tarihsel gelişimi. *Gazi Eğitim Fakültesi*

Dergisi, 30(2), 663-672.

- Kavak, B. (2006). *1998 yılında yürürlüğe giren ilköğretim sosyal bilgiler müfredatında tarih konularının içerik bakımından değerlendirilmesi* (Tez No: 204627). (Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kaya, A. (2023). *2005 ve 2018 yılı sosyal bilgiler dersi öğretim programları ve ders kitaplarının tarih içerikleri bağlamında karşılaştırılması* (Tez No: 793591). (Yüksek lisans tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kaya, H. (2002). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e tarih dersi müfredatı. *Toplumsal Tarih*, 100, 44-47.
- Keçe, M. (2013). Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan tarih konuları: öğretmen görüşlerine dayalı nitel bir araştırma. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(4), 343-361.
- Keskin, Y. (2002). *Türkiye'de II. Meşrutiyetten günümüze kadar uygulanmış olan sosyal bilgiler öğretim programlarının analizi ve karşılaştırılması* (Tez No: 111187). (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kıroğlu, K. (2006). *Öğretenler ve öğrenenler için ek açıklamalarla ilköğretim programları (1-5. sınıflar)*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Koçak, K. (1991). *Cumhuriyet döneminde tarih öğretimi ve tarih çalışmaları* (Tez No: 17943). (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Köken, N. (2014). *Cumhuriyet dönemi tarih anlayışları ve tarih eğitimi*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Köstüklü, N. (1999). *Sosyal bilimler ve tarih öğretimi*. Konya: Günay Matbaa.
- Köstüklü, N. (1999, 14 Ekim). *İlk ve ortaöğretimde tarih öğretimi ve problemler* [Konferans sunumu]. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu.
- Kuru, G., & Şimşek, A. (2020). 2005 ve 2018 Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki derse özgü becerilerin öğretiminin karşılaştırılması. *Kastamonu Education Journal*, 28(6), 2410-2423. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.702220>
- Kurtulgan, K. (2003). *İlköğretim II. kademe sosyal bilgiler dersi tarih konularının öğretiminde öğretmen ve müfettiş görüşlerinin değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kültür Bakanlığı. (1936). *İlkokul programı*. İstanbul: Devlet Basımevi.
- Maarif Vekâleti. (1924). *İlk mektepler müfredat programı*. İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Maarif Vekâleti. (1930). *Orta mektep müfredatı*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Maarif Vekâleti. (1931). *Orta mektep müfredat programı 1931-1932 ders senesi tadilatı*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (1948). *İlkokul programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (1949). *Ortaokul programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (1962). *İlkokul programı taslağı*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (1968). *İlkokul programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (1969a). Ortaokullarda denenecek sosyal bilgiler programı. *Tebliğler Dergisi*, 1582, 427-433.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (1969b). Ortaokullarda denenecek sosyal bilgiler programı (Devamı). *Tebliğler Dergisi*, 1583, 436-441.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (1970). *Ortaokul programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (1973). Ortaokul sosyal bilgiler, fen bilgisi ve matematik programlarının bütün ortaokullarda kademeli olarak uygulanması hakkında. *Tebliğler Dergisi*, 1740, 121.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (1981a). Temel Eğitim II. Kademe Okulları (Ortaokul) T. Cumhuriyeti İnkılap Tarihi Müfredat Programı. *Tebliğler Dergisi*, 44(2090), 249-250.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (1981b). *X. Milli Eğitim Şurası*. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113455_10_sura.pdf adresinden erişildi.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (1983). Ortaöğretim Kurumları Tarih Programı. *Tebliğler Dergisi*, 339.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (1990). *Beşinci Millî Eğitim Şurası: Çalışma esasları, komisyon raporları, konuşmalar* (Tıpkı basım). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (1991). *Dördüncü milli eğitim şûrası (çalışma programı, komisyon raporları, konuşmalar)* (Tıpkı basım). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (1993). Ortaokul 1. ve 2. Sınıf Milli Tarih Dersi Öğretim Programında Yapılan Değişikliklerin Kabulü. *Tebliğler Dergisi*, 56(2381), 286-290.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (1998). İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Kabulü. *Tebliğler Dergisi*, 61(2487), 531-568.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler 4-5. sınıf programı*. Ankara: MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Yay.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)*. 1 Eylül 2023 tarihinde <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL%20B%C4%B0LG%C4%B0LER%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf> adresinden erişildi.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024a). *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni*. 20 Ağustos 2024 tarihinde <https://mufredat.meb.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024b). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (4, 5, 6 Ve 7. Sınıflar)*. 20 Ağustos 2024 tarihinde <https://mufredat.meb.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı [MEGSB]. (1985). Ortaokul Milli Tarih Programı. *Tebliğler Dergisi*, 48(2190), 201-204.
- Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı [MEGSB]. (1988b). *XII. Milli Eğitim Şurası*. https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113522_12_sura.pdf adresinden erişildi.
- Nichol, J. (1984). *Teaching history*. London: Macmillan.
- Oruç, Ş. (2017). II. Meşrutiyet Döneminde Tarih Öğretimi. A. Şimşek (Ed.), *Türkiye’de tarih eğitimi* (s. 37-53) içinde. Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.
- Özbaran, S. (1995). İlkokul tarih programları ve ders kitapları. S. Özbaran (Haz.), *Tarih öğretimi ve ders kitapları* içinde. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Özlem, D. (1992). *Tarih felsefesi*. İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Öztürk, C. (2009). *Sosyal bilgiler öğretimi demokratik vatandaşlık eğitimi* (1. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Öztürk, C. (2015). Sosyal bilgiler: Kavram, içerik ve program. Ç. Öztürk (Ed.), *Sosyal bilgiler*

- öğretimi* (s. 14-27) içinde. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Öztürk, C., Coşkun Keskin, S., & Otluoğlu, R. (2012). *Sosyal bilgiler öğretiminde edebi ürünler ve yazılı materyaller*. Ankara: Pegem.
- Öztürk, C., & Dilek, D. (2005). “Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretim programları”. C. Öztürk ve D. Dilek (Ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* içinde. Ankara: Pegem Yayınları.
- Öztürk, C., & Deveci, H. (2020). Farklı ülkelerin sosyal bilgiler programının değerlendirilmesi. C. Öztürk (Ed.), *Farklı ülkelerin sosyal bilgiler öğretim programları* içinde. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Öztürk, C., & Otluoğlu, R. (2005). *Sosyal bilgiler öğretiminde edebi ürünler ve yazılı materyaller*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Paykoç, F. (1991). *Tarih öğretimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Perkins, D. N. (1999). The many faces of constructivism. *Educational Leadership*, 57(2), 354–371.
- Polat, K. (1996). *Ortaokul Milli Tarih Programının Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmış yüksek lisans tezi, T.C. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Resmi Gazete. (1997, 18 Ağustos). İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Milli Eğitim Temel Kanunu, Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu, Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile 24.03.1988 Tarihli ve 3418 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması ve Bazı Kâğıt ve İşlemlerden Eğitime Katkı Payı Alınması Hakkındaki 4306 Sayılı Kanun (Sayı: 23084).
- Ross, E. W. (2006). “The Struggle for the Social Studies Curriculums”. W. Ross (Ed.), *The social studies curriculum purposes, problems, problems and possibilities* (3. baskı) içinde. New York.
- Safran, M. (2002). Tarih öğretimi ve meseleleri. *Türkler*, XVII, 937. Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Safran, M. (2008). Sosyal bilgiler öğretimine bakış. B. Tay ve A. Öcal (Ed.), *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi* içinde. Ankara: Pegem Akademi.
- Safran, M. (2009). Türkiye’de tarih öğretimi ve meseleleri. M. Demirel ve İ. Turan (Ed.), *Tarih öğretim yöntemleri* içinde. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Sakaoğlu, N. (1995, Haziran). İlkokul tarih programları ve ders kitapları. *Tarih Öğretimi ve*

- Ders Kitapları 1994 Buca Sempozyumu* (s. 135-144) içinde. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Savage, T. V., & Armstrong, D. G. (1996). *Effective teaching in elementary social studies* (3. baskı). New Jersey: Prentice- Hall, Inc.
- Savage, T. V., & Armstrong, D. G. (2000). *Effective teaching in elementary social studies*. Upper Saddle River, New Jersey: Merrill.
- Sıgnaktekin, C. (2022). *Türkiye’de sosyal bilgiler eğitimi alanında tarih öğretiminde yapılan makaleler üzerine bir araştırma: Meta sentez çalışması* (Tez No: 746513). (Yüksek lisans tezi, Ordu Üniversitesi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Somel, S. A. (2010). *Osmanlı’da eğitimin modernleşmesi (1839-1908): İslamlaşma, otokrasi ve disiplin*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sönmez, V. (2005). *Hayat ve sosyal bilgiler öğretimi öğretmen kılavuzu*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sönmez, V., & Alacapınar, F. G. (2011). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Söylemez, M. M. (2007). Tarih üzerine notlar. *Milel ve Nihal*, 4(3), 9-17.
- Şimşek, A. (2005). Tarih öğretimi açısından 1998 ve 2004 ilköğretim sosyal bilgiler öğretim programlarının karşılaştırılması. *II. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi* (s. 310-321) içinde.
- Şimşek, A. (2013, 15-18 Mayıs). “Geçen Yüzyılda Türkiye’de Tarih Dersleri” [Bildiri sunumu]. Avrasya Türk Dili ve Tarihi Eğitimi Sempozyumu, İstanbul.
- Şimşek, A., & Alaslan, F. (2014). Milliyetçi tarihten milli tarihe, çatışmacı eğitimden barışçı eğitime doğru Türkiye’de tarih ders kitapları. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (40).
- Şimşir, M., & Çetiner, A. (2021). Sosyal bilgilerde ideal vatandaşlık eğitimi üzerine kavramsal bir değerlendirme. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 5(1), 35-47.
- Tay, B. (2017). 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programı ile 2017 sosyal bilgiler dersi taslak öğretim programının karşılaştırması. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 8(27), 461-487.
- Tekeli, İ. (2000). İlköğretim okulları ve liselerde tarih öğretimi. H. Hatipoğlu ve Ü. Özen (Ed.),

- Tarih öğretiminin yeniden yapılandırılması* içinde. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Tekışık, H. H. (1969). *Yeni ilkokul programı uygulama rehberi*. Ankara: Rehber Yayınevi.
- Tekindal, S. (2005). “Hedefler İle Hedef Davranışları Belirleme ve Yazma”. C. Öztürk ve D. Dilek (Ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* içinde. Ankara: Pegem Yayınları.
- Tunçay, M. (1995). Tarih öğretiminin iyileştirilmesine yönelik düşünceler. S. Özbaran (Ed.), *Tarih öğretimi ve ders kitapları* (s. 52-61) içinde. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Turan, O. (1999). *Türk cihan hâkimiyeti mefkûresi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Turan, R. (2016). “Milli Tarih”ten “Sosyal Bilgiler”e Türkiye’de İlköğretim Düzeyinde Tarih Öğretimi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, (49), 257-278. <https://doi.org/10.9761/JASSS3599>
- Turan, R. (2018a). “2017 İlkokul ve Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Üzerine Genel Bir Değerlendirme”. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 295-328.
- Turan, R. (2018b). “2017 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında 2018 Yılında Gerçekleştirilen Güncelleme Üzerine Bir Değerlendirme”. *Uluslararası Akşemseddin İnsan, Toplum ve Spor Bilimleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s. 620-629) içinde. Çorum.
- Turan, R. (2019). Sosyal Bilgiler Eğitimi ve Tarih. R. Turan ve T. Yıldırım (Ed.), *Sosyal bilgilerin temelleri* içinde. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Turan, R. (2021). Türkiye’de yapılandırmacı yaklaşıma geçişin ilköğretim sosyal bilgiler dersi kapsamında tarih öğretimi üzerindeki etkileri (1998-2018). *Kesit Akademi Dergisi*, 7(29), 153-187.
- Turan, R., & Ulusoy, K. (2015). *Sosyal bilgilerin temelleri*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Turan, S., & Karasu Avcı, E. (2018). 2018 Sosyal bilgiler öğretim programının dijital vatandaşlık bağlamında incelenmesi. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 1(1), 28-38.
- Tümsek, S. (2006). *Eski (1998) ve yeni (2004) ilköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programları ve ders kitaplarında (4. ve 5. sınıf) tarih konularının mukayesesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk, İ. C. (2006). *Osmanlı Devleti’nde Tarih Eğitimi (1839-1922)*. (Yayımlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi).
- Türkoğlu, A. (2010). Cumhuriyet döneminde ilköğretimin gelişimi. M. A. Parlak (Haz.),

- Cumhuriyet dönemi eğitim politikaları sempozyumu (07-09 Aralık 2005) bildirileri* (s. 77-96) içinde. Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Uslu, S. (2014). *Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Özel Alan Yeterliklerine İlişkin Öz-Yeterlik İnançlarının İncelenmesi*. (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Vatan Ölmez, Ş. (2019). *İslamiyet öncesi Türk tarihi ile ilgili konuların sosyal bilgiler dersi öğretim programlarına yansımaları (1924-2017)* (Tez No: 570852). (Yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Vurgun, A. (2014). *Türkiye’de milli tarih anlayışı ve öğretimi* (Tez No: 372241). (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Vurucu, İ. (2017). Milli tarih nedir?. *Turkish History Education Journal*, 6(1), 163-179.
- Wofford, K. (1952). *Türkiye’de köy ilkokulları hakkında rapor*. Ankara: MEB Yay.
- Yanpar, T. (2005). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yavuz, D. (2016). Eğitimin değerlerle yeniden tanımlanması. *Kafdağı*, 1(1), 29-39.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2003). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, K., & Kaya, M. (2011). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarih algısı ve tarih öğretiminde pedagojik yaklaşımları. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(6), 73-95.
- Yücel, H. A. (1994). *Türkiye’de orta öğretim*. Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

EKLER

EK-1: 1970 Ortaokul Programı'nda Yer Verilen Tarih Dersinin Amaçları

1. Türk çocuklarını, Türk Devriminin anlamı ve tarihî önemi üzerinde düşündürmek ve onların devrim değerlerine bağlılıklarını pekiştirmek;
2. Bugünkü kültürün uzun bir geçmişin eseri olduğunu onlara kavratmak ve bu kültürde Türk milletinin hizmetlerini ve payını belirtmek;
3. Çocuklara, şerefli bir geçmişi olan büyük bir milletin evlâtları olduklarını duyurarak onların Türk milletinin geleceğine olan güvenlerini arttırmak ve kendilerini Türk milletinin ülkülerini gerçekleştirmek için her fedakârlığı göze alabilecek bir karakterde yetiştirmek;
4. Tarihte milletlerine ve insanlığa hizmet etmiş büyük adamların hayatlarına ve hizmetlerine karşı öğrencilerde ilgi ve hayranlık uyandırmak;
5. İnsanların çevreleriyle yaşayışları arasındaki sıkı ilişkiyi belirterek insanların çevreleri üzerine nasıl etki yaptıklarını çocuklara kavratmak ve onlarda insanlığa karşı sevgi ve saygı duygusu uyandırmak;
6. Çocuklara bugünü daha iyi kavramaları için geçmişi inceletirken onların, içinde yaşadıkları çağda geçen sosyal, ekonomik ve siyasal olayların nedenleri üzerinde düşünme, araştırma ve muhakeme etme yeteneklerinin gelişmesine yardım etmek;
7. Demokrasi hayatımızın gelişmesini incelerken, diğer demokrat milletlerin geçirmiş ve geçirmekte oldukları gelişim evrelerini ve bu bakımdan güdülen yolları araştırıp incelemek;
8. Milletler ailesi içinde Türk milletine düşen insanî ödevler bulunduğunu belirtip bunu öğrencilere duyurmak (MEB, 1970, s. 103).

EK-2: 1 Aralık 1969 tarihli 1513 sayılı Tebliğler Dergisinde Yer Alan Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'ndaki Genel Amaçlardan Tarih Öğretimiyle İlgili Olanlar

1. Öğrencilere:

- a) Millet kavramını, Türk milletinin birer evladı olmanın şeref ve sorumluluğunu duyurmak; Türk milletinin zeki, kabiliyetli, çalışkan, cesur ve kahraman olduğunu; sanatseverliğinin, estetik zevkinin yüksekliğini ve insanlık duygularının büyüklüğünü tarihten ve bugünden örnekler vererek kavratmak; şerefli milletimizin ona layık evlatları olmak yolunda sonsuz bir çaba harcamaları, bu yolda durmadan ve duraklamadan çalışmak gerektiğini anlatmak ve uygulatmak;
- b) Milletimizin üstün özelliklerini sürdürüp geliştirdikleri ölçüde geleceğe güvenle bakabileceğimizin ve muasır medeniyet seviyesine erişebileceğimizin ve en ileri millet vasfını alabileceğimizin inancını vermek;
- c) Türk milliyetçiliğinin ilkelerini benimsetmek.

2. Öğrencileri:

- a) Kuvvetli, ileri, refahlı ve bağımsız Türkiye ülküsüne bağlı ve bu ülkeye erişme gereğine bütün varlığı ile inanmış;
- b) Yurdumuzun ve milletimizin problemleri üstüne severek ve isteyerek eğilen, bunları esaslı bir şekilde inceleyip öğrenen, bu problemlerin yurt ve millet yararına çözümlenmesi yolundaki çalışmalara heyecanla, canla ve başla katılan aydın yurttaşlar olarak yetiştirmek.

3. Öğrencilere:

- a) Geçmişini inceleyerek, hali onlara daha iyi kavratmak ve gelecek için önlerinde ufuk açmak,
- b) Öğrencilere, bugünü daha iyi kavramaları için geçmişini inceletirken onların içinde yaşadıkları çağda geçen sosyal, ekonomik ve siyasal olayların nedenleri üzerinde düşünme, araştırma ve muhakeme etme yeteneklerinin gelişmesine yardım etmek; böylece olayların çeşitli yönlerini inceleyerek öğrencilerin kültürlerini artırmak ve davranışları üzerinde olumlu etkiler yapmak.

4. Öğrencilere:

- a) Milletler ailesi içinde Türk milletinin yerini aşağılık duygusuna kapılmaksızın, geleceğe ümit ve cesaretle bakarak göstermek;
- b) Milletimize düşen insanlık vazifelerini öğretmek;
- c) İnsanların ve milletlerin birbirine muhtaç olduklarını, ortak problemlerin karşılıklı iyi niyetle ve ortak çabalarla çözümlenebileceğini, işbirliği zorunluluğunu takdir ettirmek;

5. Öğrencileri milletimizle işbirliği halinde ve kendi yurdunda huzur içinde yaşamak isteğinde olan milletlere karşı iyi davranışlara sahip kılmak;

6. Öğrencilere:

- a) Atatürk'ün gençliğe yaptığı hitabı derinliğine ve genişliğine anlatmak ve kavratmak,
- b) Türk devrimlerinin ilkelerini ve çok yönlü olarak anlarını, değerini, önemini, ne gibi büyük güçlükler ve engeller yenilerek nasıl büyük fedakârlıklarla gerçekleştirildiğini, korunması ve aynı doğrultuda geliştirilmesi zorunluğunu kavratmak,
- c) Cumhuriyet ve demokrasiyi, demokratik yaşayış tarzını ve icaplarını kavratmak,
- d) Demokrasi hayatımızın gelişmesini incelerken, diğer demokrat milletlerin geçirmiş ve geçirmekte oldukları gelişmeleri incelemek suretiyle bu konuda güdülen yolları göstermek,

7. Öğrencilere:

- a) Yurt savunmasının ve bu uğurda her türlü mal ve can fedakârlığının kutsallığı hakkında güçlü ve içten inanç vermek,
- b) Bunun için de zengin tarihimizden geniş örnekler göstermek,
- c) Bu yoldan ölmezliğe kavuşmanın mümkün olduğunu kavratmak.

8. Öğrencilere:

- a) Toplumda meşru bir işe ve mesleğe sahip herkesin saygı ve sevgiye değer olduğunu,
- b) Milletimizin ve bütün insanlığın refahı, huzuru ve saadeti yolunda sorumluluk almaktan çekinmemek gerektiğini,
- c) Çağdaş medeniyet ve kültürün uzun bir geçmişin eseri olduğunu, bu medeniyet ve kültürün gelişmesinde, her millet gibi Türk milletinin de bir payı olduğunu; ancak, bundan böyle de aynı yolda çok daha fazla çalışmak mecburiyetinde olduğumuzu kavratmak,
- d) Sosyal olayların gelişmesini göstererek insan ve toplum hayatının gittikçe değiştiği fikrini benimsetmek,
- e) Başta Türk büyükleri olmak üzere, milletlerine ve insanlarına hizmet etmiş büyük devlet, bilim ve fikir adamlarının hayatlarının ve hizmetlerini uyulmaya değer örnekler olarak takdir ettirmek; özellikle Atatürk'ün Türk Milleti ve bütün dünya için açtığı geniş ufukları tebarüz ettirmek (MEB, 1969b, s. 436-437).

EK-3: Milli Tarih Dersinin Özel Amaçları

1. Türk milletinin dünya tarihindeki önemini, milletler ailesi içindeki şerefli geçmişini ve yerini, insanlığa yaptığı hizmetleri, dünya kültür ve medeniyetinin gelişmesindeki büyük payını öğretip kavratmak, onların millî duygularını daha şuurlu ve köklü kılmak;
2. Türk milletinin zekâ ve kabiliyetini, çalışkanlığını, ilim ve sanatseverliğini, estetik zevkini insanlık duygusunun yüceliğini benimsetmek ve bu üstün özelliklerin davranış haline gelmesini sağlamak;
3. Tarihte büyük medeniyetler kurmuş, köklü bir geçmişe sahip büyük bir milletin evlâdı olduklarının sorumluluğunu duyurmak; gelecek için ümit ve güven vererek Türk milletine, dünya milletleri içinde layık olduğu yeri sağlama ve Atatürk'ün direktifleri uyarınca “milli kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkarma” yolunda durmadan çalışmaları, sürekli bir çaba göstermeleri ve bu uğurda her fedakârlığı göze alabilmeleri gerektiği şuurunu vermek;
4. Bugünü daha iyi değerlendirebilmeleri için geçmiş çağlardaki sosyal, ekonomik ve siyasi olayların sebepleri ve sonuçları üzerinde, günümüzle kıyaslama yaparak düşünme, araştırma ve muhakeme etme yeteneğini geliştirmek;
5. Atatürk'ün “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” ilkesinin ve devletimizin bağımsızlığının ancak yurt ve millet bütünlüğümüzün bozulmasına fırsat vermemek ve güçlü olmakla devam ettirilebileceği gerçeğini kavratmak;
6. Tarihî olaylara yön veren kişilerin, yerinde ve zamanında gösterdikleri uzak görüşlülük, yüksek kavrayış, cesaret, fedakârlık ve kahramanlıkları veya uzağı göremeyişleri ve şursuz davranışları sebebiyle olayların ve tarihin akışını nasıl etkilediklerini göstermek;
7. Toplumu yönlendiren Atatürk ve diğer Türk büyüklerinin sadece millî değil, evrensel yönlerini de kavratmak ve takdir ettirmek; milletimize düşen insanlık görevleri bulunduğunu belirtmek ve onlarda insanlığa sevgi, saygı ve hizmet verme duygusunu uyandırmak;
8. Millî bağımsızlığımızın ve demokrasinin değerini kavratmak; yurt ve millet bütünlüğümüzü koruma, millî çıkarlarımızı ve demokrasiyi üstün tutma şuurunu ve davranışını kazandırmak;
9. Geçmişle içinde bulunduğumuz zaman arasında bağlantı kurdurup gün geçtikçe daha da çoğalarak karmaşık hale gelen yurt ve dünya meselelerini iyi değerlendiren, meseleler yaratmak yerine sağduyu ile hareket ederek onlara çözüm getirebilen; millî, manevî ve maddî değerlerimize yürekten bağlı bir kişilik kazandırmaktır (MEGSB, 1985).

EK-4: 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın Genel Amaçlarından Tarih Öğretimi ile Doğrudan veya Dolaylı Bir Şekilde İlgili Olduğu Düşünülen Amaçlar

1. Türk milletinin dünya tarihindeki önemini, milletler ailesi içindeki onurlu geçmişini ve yerini, insanlığa yaptığı hizmetleri kavrayarak büyük bir milletin evlatları olduklarını anlar, milletin geleceğine olan güvenlerini artırır ve Türk milletinin ülküsünü gerçekleştirmek için her fedakârlığı göze alabilecek bir karakter kazanırlar.
2. Topluluk halinde yaşamanın bir zaruret olduğunu, millet kavramının ve Türk milletinin karakterini kavrar, Türk milletine, Türk bayrağına, Türk askerine ve ordusuna sevgi, saygı ve güven duygularını kuvvetlendirirler.
3. Türk milletinin zekâ ve kabiliyetini, çalışkanlığını, ilim ve sanatseverliğini, estetik zevkini, insanlık duygusunun yüceliğini benimseyerek bu üstün özellikleri davranış haline getirirler.
4. Millet ve yurt işlerini her şeyin üstünde tutarak, milleti ve yurdu için canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ilke haline getirirler.
5. Tarihte milletimize ve insanlığa hizmet etmiş olan Türk büyüklerini tanır, tarihi olaylara yön veren kişilerin yerinde ve zamanında gösterdikleri ileri görüşlülük, yüksek kavrayış, cesaret, fedakârlık ve kahramanlıkların tarihin akışını nasıl etkilediğini kavrarlar.
6. Toplumu yönlendiren Mustafa Kemal Atatürk ve diğer Türk büyüklerinin sadece milli değil evrensel yönlerini de kavrayarak ve takdir ederek, milletimize de düşen insanlık görevleri bulunduğunu görür, insanlığa sevgi, saygı ve hizmet verme bilincine varırlar.
7. Türk inkılabının anlamını, ayrı ayrı yönlerden önemini, Türkiye'nin refah ve mutluluğuna yaptığı ve ülkenin geleceğine yapacağı etkiyi kavrar, Türk inkılabının değerlerine bağlı ve bunları her zaman korumaya hazır, fedakâr birer Türk evladı olarak yetişirler.
8. Bugünkü uygarlığın uzun bir geçmişin eseri olduğunu kavrar, bu uygarlıkta Türk milletinin hizmetini ve payını anlayarak Atatürk'ün direktifleri uyarınca “milli kültürümüzü çağdaş uygarlıklar seviyesinin üstüne çıkarma” yolunda her türlü fedakârlığı göze alabilme bilinci kazanırlar.
9. Bugünü daha iyi değerlendirebilmeleri için geçmiş çağlardaki sosyal, ekonomik ve siyasi olayların neden ve sonuçlarını günümüzle kıyaslama yaparak düşünme, araştırma ve akıl yürütme yeteneğini geliştirirler.
10. Çevresindeki eski, yeni sanat ve kültür eserlerini, müze ve anıtlar gibi milli değerlerimizi tanır, onları korumak gerektiğini öğrenirler. (MEB, 1998).

EK-5: 2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Yer Verilen Dersin Genel Amaçları

7. sınıf sonunda öğrenci;

1. Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varır.
2. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilince sahip bir vatandaş olarak yetişir.
3. Atatürk İlke ve İnkılâplarının, Türkiye Cumhuriyetinin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrar; lâik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olur.
4. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilir.
5. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak, milli bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder.
6. Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar.
7. Bilgiyi uygun ve çeşitli biçimlerde (harita, grafik, tablo, küre, diyagram, zaman şeridi vb.) kullanır, düzenler ve geliştirir.
8. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin yerini kavrar.
9. Meslekleri tanır, çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli olduğuna inanır.
10. Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirler, değişim ve sürekliliği algılar.
11. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanır.
12. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlakı gözetir.
13. Birey, toplum ve devlet arasındaki ilişkileri açıklarken, sosyal bilimlerin temel kavramlarından yararlanır.
14. Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşler ileri sürer.
15. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, lâiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak, yaşamını demokratik kurallara göre düzenler.

16. Farklı dönem ve mekânlardaki toplumlararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder.
17. İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir.

EK-6: 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Yer Verilen Dersin Özel Amaçları

1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda ifade edilen Türk Millî Eğitimi'nin Genel Amaçları ve Temel İlkelerine uygun olarak şöyle ifade edilmektedir: Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile öğrencilerin;

1. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri,
2. Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları,
3. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilmeleri,
4. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri,
5. Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri,
6. Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları,
7. Doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları,
8. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde millî ekonominin yerini kavramaları,
9. Çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli ve saygın olduğuna inanmaları,
10. Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri, değişim ve sürekliliği algılamaları,
11. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları,
12. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlakı gözetmeleri,
13. Toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri,
14. Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtmeleri,
15. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçlerini ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemeleri,

16. Millî, manevî değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri,

17. Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri,

18. Özgür birer birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varması amaçlanmaktadır.

EK-7: 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Yer Alan Tarih İle İlgili Kazanımlar (4. ve 5. Sınıf)

Sınıf	Öğrenme Alanları	Kazanımlar
4	Kültür ve Miras	Sözlü tarih yöntemi kullanarak ve nesnelere dayanarak aile tarihi oluşturur. Ailesi ve çevresindeki millî kültürü yansıtan öğeleri fark eder. Tarihte Türklerin yaygın olarak oynadığı oyunlardan günümüzde de devam edenlere örnek verir. Kültür öğelerinin geçmişten bugüne değişerek taşındığına ilişkin yakın çevresinden kanıtlar gösterir. Yaşanmış olaylardan ve görsel materyallerden yola çıkarak, Millî Mücadele sürecinde yakın çevresini ve Türkiye'yi betimler. Millî Mücadele'nin kazanılmasında ve Cumhuriyetin ilânında Atatürk'ün rolünü fark eder.
	Bilim Teknoloji ve Toplum	Kullandığı teknolojik ürünlerin zaman içindeki gelişimini kavrar.
	Güç, Yönetim ve Toplum	Büyük Millet Meclisi'nin açılışı ile ulusal egemenliği ilişkilendirir.
5	Kültür ve Miras	Çevresindeki ve ülkemizin çeşitli yerlerindeki doğal varlıklar ile tarihi mekânları, nesneleri ve yapıtları tanır. Ülkemizin çeşitli yerleri ile kendi çevresinin kültürel özelliklerini benzerlikler ve farklılıklar açısından karşılaştırır. Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki önemini açıklar. Kanıt kullanarak Atatürk inkılaplarının öncesi ile sonrasındaki günlük yaşamı karşılaştırır. Atatürk inkılaplarıyla ilkelerini ilişkilendirir.
	Bilim Teknoloji ve Toplum	Kanıtlara dayanarak, Atatürk'ün bilim ve teknolojiye verdiği önemi gösterir.
	Güç, Yönetim ve Toplum	Demokratik yönetim birimlerindeki yetki ile ulusal egemenlik arasındaki ilişkiyi açıklar.
	Küresel Bağlantılar	Ulusal Egemenlik ve bağımsızlık sembollerine değer verir. Ortak mirasın tanınmasında turizmin yerini fark eder.

Kaynak: MEB, 2005.

EK-8: 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Yer Alan Tarih İle İlgili Kazanımlar (6. Sınıf)

Öğrenme Alanları	Kazanımlar
Birey ve Toplum	Atatürk'ün ülkemizde sosyal bilimlerin geliştirilmesi için yaptığı uygulamalara örnekler verir.
İnsanlar Yerler ve Çevreler	Örnek incelemeler yoluyla tarih öncesindeki ilk yerleşmelerden günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur. Anadolu ve Mezopotamya'da yaşamış ilk uygarlıkların yerleşme ve ekonomik faaliyetleri ile sosyal yapıları arasındaki etkileşimi fark eder.
Kültür ve Miras	Destan, yazıt ve diğer belgelerden yararlanarak, Orta Asya ilk Türk devletlerinin siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur. Orta Asya ilk Türk devletlerinin kültürel özellikleriyle yaşadıkları yerlerin coğrafi özelliklerini ilişkilendirir. Günümüz Türk Silahlı Kuvvetleri'ni ilk Türk devletlerinin ordusu ile ilişkilendirerek, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin önemini ve görevlerini kavrar. İpek Yolu'nun toplumlar arası siyasal, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü fark eder. Görsel ve yazılı materyallerden yararlanarak İslamiyet'in ortaya çıkışı ve yayılışını inceler. Türklerin İslamiyet'i kabulleri ile birlikte siyasî, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimleri fark eder. Dönemin devlet adamları ve Türk büyüklerinin hayatından yararlanarak ilk Türk-İslam devletlerinin siyasal, sosyal ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur. Örnek incelemeler yoluyla kutlama ve törenlerimizdeki uygulamaların kültürümüzü oluşturan unsurlarla ilişkisini değişim ve süreklilik açısından değerlendirir. Orta Asya ilk Türk devletleri ve Türk-İslam devletlerinin Türk kültür, sanat ve estetik anlayışına katkılarına kanıtlar gösterir.
Güç, Yönetim ve Toplum	Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırır. Değişik dönem ve kültürlerde demokratik yönetim anlayışının tarihsel gelişimini tartışır. Demokratik yönetimlerde yaşama hakkı, kişi dokunulmazlığı hakkı, din ve vicdan özgürlüğü ile düşünce özgürlüğüne sahip olunması gerektiğini savunur. Tarihsel belgelerden yola çıkarak insan haklarının gelişim sürecini analiz eder. Türk tarihinde kadının konumu ile ilgili örnekleri, kadın haklarının gelişimi açısından yorumlar.

Kaynak: MEB, 2005.

EK-9: 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Yer Alan Tarih İle İlgili Kazanımlar (7. Sınıf)

Öğrenme Alanları		Kazanımlar
Birey ve Toplum		Atatürk'ün iletişime verdiği öneme kanıtlar gösterir. Örnek incelemeler yoluyla tarih öncesindeki ilk yerleşmelerden günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur. Anadolu ve Mezopotamya'da yaşamış ilk uygarlıkların yerleşme ve ekonomik faaliyetleri ile sosyal yapıları arasındaki etkileşimi fark eder.
İnsanlar	Yerler ve Çevreler	
Kültür ve Miras		Türkiye Selçukluları döneminde Türklerin siyasal mücadeleleri ve kültürel faaliyetlerinin Anadolu'nun Türkleşme sürecine katkılarını değerlendirir. Kanıtlara dayanarak Osmanlı Devleti'nin siyasi güç olarak ortaya çıkışını etkileyen faktörleri açıklar. Osmanlı Devleti'nin fetih ve mücadelelerini, Osmanlı'da ticaretin ve denizlerin önemi açısından değerlendirir. Osmanlı toplumunda hoşgörü ve birlikte yaşama fikrinin önemine dayalı kanıtlar gösterir. Şehir incelemesi yoluyla, Türk kültür, sanat ve estetik anlayışındaki değişim ve sürekliliğe ilişkin kanıtlar gösterir. Osmanlı-Avrupa ilişkileri çerçevesinde kültür, sanat ve estetik anlayışındaki etkileşimi fark eder. Seyahatnamelerden hareketle Türk kültürüne ait unsurları örnekendirir. Osmanlı Devleti'nde ıslahat hareketleri sonucu ortaya çıkan kurumlardan hareketle toplumsal ve ekonomik değişim hakkında çıkarımlarda bulunur.
Bilim, Teknoloji ve Toplum		İlk uygarlıkların bilimsel ve teknolojik gelişmelere katkılarını örnekler verir. İlk yazı örneklerinden yola çıkarak yazının kullanım alanlarını ve bilgi aktarımındaki önemini fark eder. Türk ve İslam devletlerinde yetişen bilginlerin bilimsel gelişme sürecine katkılarını değerlendirir. 15-19.yüzyıllar arasında Avrupa'da yaşanan gelişmelerin günümüz bilimsel birikiminin oluşmasına etkisini fark eder. Tarihsel süreçte düşüncüyü ifade etme ve bilim özgürlüklerini bilimsel gelişmelerle ilişkilendirir.
Üretim, Dağıtım ve Tüketim		Üretimde ve yönetimde toprağın önemini tarihten örneklerle açıklar. Kaynakların, ürünlerin ve ticaret yollarının devletlerin gelişmesindeki önemine tarihten ve günümüzden örnekler verir. Tarihten ve günümüzden örnekler vererek üretim teknolojisindeki gelişmelerin sosyal ve ekonomik hayata etkilerini değerlendirir. Vakıfların çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rolüne tarihten ve günümüzden örnekler verir. Tarih boyunca Türklerde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanır.
Güç, Yönetim ve Toplum		Tarihsel süreçte Türk devletlerinde yönetim şekli ve egemenlik anlayışındaki değişim ve sürekliliği fark eder.
Küresel Bağlantılar		20. Yüzyılın başında Osmanlı Devleti ve Avrupa ülkelerinin siyasî ve ekonomik yapısıyla I. Dünya Savaşı'nın sebep ve sonuçlarını ilişkilendirir. Düşünce, sanat ve edebiyat ürünlerinin, doğal varlıkların ve tarihi çevrelerin ortak miras ögesi olarak yaşatılmasında insanlığın sorumluluğunun farkına varır.

Kaynak: MEB, 2005.

EK-10: 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Yer Alan Tarih İle İlgili Kazanımlar (4. ve 5. Sınıf)

Sınıf	Öğrenme Alanları	Kazanımlar
4	Birey ve Toplum	Yaşamına ilişkin belli başlı olayları kronolojik sıraya koyar. Sözlü, yazılı, görsel kaynaklar ve nesnelerden yararlanarak aile tarihi çalışması yapar.
	Kültür ve Miras	Ailesi ve çevresindeki millî kültürü yansıtan öğeleri araştırarak örnekler verir. Geleneksel çocuk oyunlarını değişim ve süreklilik açısından günümüzdeki oyunlarla karşılaştırır. Millî Mücadele kahramanlarının hayatlarından hareketle Millî Mücadele'nin önemini kavrar.
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	Teknolojik ürünlerin geçmişteki ve bugünkü kullanımlarını karşılaştırır. Teknolojinin hayatımızda ve çevremizde meydana getirdiği olumlu ve olumsuz etkilerine dikkat çekilir. Kullandığı teknolojik ürünlerin mucitlerini ve bu ürünlerin zaman içerisindeki gelişimini araştırır.
	Etkin Vatandaşlık	Ülkesinin bağımsızlığı ile bireysel özgürlüğü arasındaki ilişkiyi açıklar.
5	Birey ve Toplum	Yakın çevresinde yaşanan bir örnekten yola çıkarak bir olayın çok boyutluluğunu açıklar.
	Kültür ve Miras	Somut kalıntılardan yola çıkarak Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının insanlık tarihine önemli katkılarını fark eder. Çevresindeki doğal varlıklar ile tarihî mekânları, nesneleri ve eserleri tanıtır. Ülkemizin çeşitli yerlerinin kültürel özellikleri ile yaşadığı çevrenin kültürel özelliklerini karşılaştırarak bunlar arasındaki benzer ve farklı unsurları belirler. Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki rolünü analiz eder. Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihî gelişimini değerlendirir.
	Küresel Bağlantılar	Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir. Ülkemizden ve dünyanın farklı ülkelerinden örnekler seçilerek ortak mirasın anlamı üzerinde durulur.

Kaynak: MEB, 2018.

EK-11: 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Yer Alan Tarih ile İlgili Kazanımlar (6. ve 7. Sınıf)

Sınıf	Öğrenme Alanları	Kazanımlar
6	Birey ve Toplum	Sosyal rollerin zaman içerisindeki değişimini inceler. Sosyal, kültürel ve tarihî bağların toplumsal birlikteliğin oluşmasındaki yerini ve rolünü analiz eder. Toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için farklılıklara yönelik ön yargıları sorgular.
	Kültür ve Miras	Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur. İslamiyet'in ortaya çıkışını ve beraberinde getirdiği değişimleri yorumlar. Türklerin İslamiyet'i kabulleri ile birlikte siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimleri fark eder. Türklerin Anadolu'yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder. Tarihî ticaret yollarının toplumlar arası siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü açıklar.
	Etkin Vatandaşlık	Türk tarihinden ve güncel örneklerden yola çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark eder.
	Kültür ve Miras	Osmanlı Devleti'nin siyasi güç olarak ortaya çıkış sürecini ve bu süreci etkileyen faktörleri açıklar. Osmanlı Devleti'nin fetih siyasetini örnekler üzerinden analiz eder. Avrupa'daki gelişmelerle bağlantılı olarak Osmanlı Devleti'ni değişime zorlayan süreçleri kavrar. Osmanlı Devleti'nde ıslahat hareketleri sonucu ortaya çıkan kurumlardan hareketle toplumsal ve ekonomik değişim hakkında çıkarımlarda bulunur. Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir.
7	İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Örnek incelemeler yoluyla geçmişten günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur.
	Bilim, Teknoloji ve Toplum	Bilginin korunması, yaygınlaştırılması ve aktarılmasında değişim ve sürekliliği inceler. Türk-İslam medeniyetinde yetişen bilginlerin bilimsel gelişme sürecine katkılarını tartışır. XV-XX. yüzyıllar arasında Avrupa'da yaşanan gelişmelerin günümüz bilimsel birikiminin oluşmasına etkisini analiz eder. Özgür düşüncenin bilimsel gelişmelere katkısını değerlendirir.
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Üretimde ve yönetimde toprağın önemini geçmişten ve günümüzden örneklerle açıklar. Üretim teknolojisindeki gelişmelerin sosyal ve ekonomik hayata etkilerini değerlendirir. Tarih boyunca Türklerde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanıır.
	Etkin Vatandaşlık	Demokrasinin ortaya çıkışını, gelişim evrelerini ve günümüzde ifade ettiği anlamları açıklar. Atatürk'ün Türk demokrasisinin gelişimine katkılarını açıklar.
	Küresel Bağlantılar	Çeşitli kültürlerle yönelik kalıp yargıları sorgular.

Kaynak: MEB, 2018.